

ONDERZOEK IN OPDRACHT VAN
DEPARTEMENT ONDERWIJS EN VORMING

Eindrapport Haalbaarheidsstudie CultuurKompas

Diederik de Ceuster | Erik Schrooten | Hilde Adé
Chloë Mentens | Eline Cautreels | Tobias Frenssen

RESEARCH &
EXPERTISE

Vlaanderen
is onderwijs & vorming

ONDERZOEK IN OPDRACHT VAN
DEPARTEMENT ONDERWIJS EN VORMING

Eindrapport Haalbaarheidsstudie CultuurKompas

Diederik de Ceuster
Erik Schrooten
Hilde Adé
Chloë Mentens
Eline Cautreels
Tobias Frenssen

Bestek nr. ASK/2023/07
17 / 06 / 2024

Inhoud

Inhoud	03
Samenvatting	05
1 Inleiding	7
1.1 Aanleiding	8
1.2 Onderzoeksopdracht	8
1.3 Kennisvragen	9
1.4 Structuur van het onderzoek	9
1.5 De beperkingen van deze studie	10
2 Onderzoeksmethodologie	11
2.1 Inleiding	12
2.2 Literatuurstudie	12
2.3 Interviewstudie	13
2.4 De klankbordgroepen	19
3 Literatuurstudie	21
3.1 Inleiding	22
3.2 Het keuzeproces volgens de ecologische systeemtheorie	22
3.3 Het cultureel ecosysteem	23
3.4 Het profiel van de potentiële leerling	23
3.5 De invloed van het micro- en mesosysteem	25
3.6 De invloed van het exosysteem	26
3.7 Conclusie Literatuurstudie	26
4 Interviewstudie	28
4.1 Inleiding	29
4.2 De domeinkeuze	29
4.3 De instrumentkeuze	30
4.4 Samenwerking met de basisscholen	31
4.5 Vorm van het CultuurKompas	31
4.6 Het CultuurKompas als meetinstrument	32
4.7 Tweede ronde van dataverzameling	33
4.8 Conclusies interviewstudie	33
5 Klankbordgroepen	35
5.1 Inleiding	36
5.2 Het doel van het CultuurKompas	36
5.3 De doelgroep van het CultuurKompas	36
5.4 Combinatie van scenario's	37

6 Antwoord op de kennisvragen	38
6.1 Inleiding	39
6.2 Kennisvraag 1	39
6.3 Kennisvraag 2	40
6.4 Kennisvraag 3	40
6.5 Kennisvraag 4	40
6.6 Kennisvraag 5	41
6.7 Kennisvragen 6 en 7	42
6.8 Kennisvraag 8	42
6.9 Kennisvraag 9	42
7 Mogelijke scenario's van het CultuurKompas	43
7.1 Inleiding	44
7.2 Uitgangspunten	44
7.3 De bouwstenen	45
7.4. De vijf scenario's	51
7.5 Algemene risico's en randvoorwaarden bij de bouwstenen en scenario's	56
8 Budgettaire en technische aspecten om rekening mee te houden	57
8.1 Inleiding	58
8.2 Merkpositionering	58
8.3 Visuele stijl	58
8.4 Website	59
8.5 CultuurKompas platform: de bouwstenen van een gebruiksvriendelijk platform	59
8.6 CultuurKompas platform: de fundamenten voor een robuust onlinesysteem	60
8.7 Marketingcampagne	61
9 Algemene conclusie en aanbevelingen	62
9.1 Algemene conclusie	63
9.2 Aanbevelingen: het CultuurKompas als keuzetool	64
9.3 Aanbevelingen: omgevingsactoren aanspreken	64
9.4 Aanbevelingen: een generiek instrument vs. lokale onderscheidenheid	64
9.5 Aanbevelingen: het CultuurKompas als artistiek product	64
9.6 Aanbevelingen: academies betrekken bij de concrete uitwerking van het CultuurKompas	64
9.7 Aanbevelingen: het CultuurKompas en het bredere culturele veld	65
9.8 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	65
10 Referenties	66
Annex 1: Geïnterviewde academies	70
Annex 2: Geïnterviewde basisscholen	75

Samenvatting

Inleiding

Deze haalbaarheidsstudie is uitgevoerd door het expertise-centrum Art of Teaching van de hogeschool UCLL in opdracht van het Departement Onderwijs & Vorming. Deze studie betreft een exploratief vooronderzoek voor de mogelijke ontwikkeling van een tool voor oriëntatie en keuzebegeleiding in het dko: het CultuurKompas.

Deze studie onderzoekt de haalbaarheid om een instrument te ontwikkelen waarmee

- 1) de toeleiding van 6-7-jarigen naar het deeltijds kunstonderwijs vergroot kan worden;
- 2) het keuzeproces voor muziek, woordkunst-drama, dans, en/of beeldende en audiovisuele kunsten bevorderd kan worden na de eerste graad;
- 3) het keuzeproces voor een instrument (binnen het domein muziek) bij de start van de tweede graad bevorderd kan worden.

Kennisvragen

In deze studie wordt de haalbaarheid van het CultuurKompas onderzocht, waarbij als hoofdvraag gesteld wordt welke vorm(en) het CultuurKompas zou kunnen aannemen, rekening houdend met de diversiteit van de verschillende doelgroepen. Hierbij wordt ook onderzocht in hoeverre culturele interesses en motivatie, alsook fysieke en psychomotorische disposities, gemeten kunnen worden om het keuzeproces te ondersteunen, wie het CultuurKompas zou kunnen hanteren in de verschillende fasen en in welke setting de afname van de tool het best zou kunnen plaatsvinden, wat de mogelijke risico's en randvoorwaarden voor de ontwikkeling en implementatie van het CultuurKompas zijn en wat de pedagogische, inhoudelijke, organisatorische, technische en budgettaire aspecten zijn waarmee rekening gehouden moet worden om van het CultuurKompas een doeltreffend en gebruiksvriendelijk instrument te maken.

Methode

Voor dit onderzoek werd een praktijkgerichte, kwalitatieve methode gehanteerd, bestaande uit drie fases. In de eerste fase werd een uitgebreide literatuurstudie uitgevoerd rondom het keuzeproces van de leerling en de huidige oriëntatiepraktijk in het deeltijds kunstonderwijs. In de tweede fase werden kwalitatieve data verzameld aan de hand van interviews van directeurs en leraren aan academies en scholen over de huidige praktijk, de noden en de kansen. In de laatste fase werden verschillende scenario's van het CultuurKompas afgetoetst bij verscheidene stakeholders door middel van klankbordgroepen.

Resultaten

Het huidige rapport biedt een analyse van de haalbaarheid van het CultuurKompas, met een focus op verschillende aspecten zoals de vorm, doelgroepen, en implementatie. Algemeen concluderen wij dat het CultuurKompas een veelbelovend instrument kan zijn voor het oriëntatieproces binnen het deeltijds kunstonderwijs (dko). Daarnaast benadrukt deze studie ook enkele uitdagingen, zoals het vinden van een evenwichtige presentatie van artistieke domeinen en het vermijden van een over-representatie van het domein muziek, het aanspreken van diverse doelgroepen en het streven naar een duurzame implementatie in samenwerking met het lager onderwijs.

De ontwikkeling van het CultuurKompas als een keuzetool, waarbij psychomotorische vaardigheden gemeten zouden worden en de leerling van een individueel advies wordt voorzien, is haalbaar noch wenselijk vanuit inhoudelijke en pedagogische overwegingen.

Over de breedte van deze studie hebben wij een duidelijke meerwaarde van een CultuurKompas bevonden. Vanuit de literatuurstudie kunnen wij concluderen dat het 'primen' van jonge kinderen via een juiste promotie een positief effect kan hebben op de diversiteit van keuzes en de algemene toeleiding. Een CultuurKompas biedt in die zin veel kansen voor een sterkere en meer zinvolle oriëntering; om leerlingen en hun ouders te helpen de juiste studierichting in het artistiek onderwijs te vinden. Zowel de geïnterviewde academies als basisscholen staan positief tegenover het algemene concept van het CultuurKompas, maar het draagvlak voor het implementeren van een CultuurKompas is wel hoger bij de respondenten uit het dko dan bij de respondenten uit het lager onderwijs. Dit mogelijk gebrek aan engagement binnen het lager onderwijs wordt in dit rapport benoemd als een mogelijk risico voor de realisatie van een CultuurKompas. In geen enkel interview werden echter risico's benoemd die de implementatie van een CultuurKompas *volledig* zouden verhinderen. Er werden weliswaar (sterke) voorkeuren en aanbevelingen uitgesproken, maar iedere deelnemer gaf aan hoe dan ook een meerwaarde te zien in de ontwikkeling van dit instrument.

Als antwoord op de vraag welke vorm(en) een CultuurKompas zou kunnen aannemen zijn vijf scenario's beschreven met ieder een eigen focus: 1) Een focus op de leerling met strategie die moet verleiden tot doen, 2) Een focus op het informeren en betrekken van de ouders en leerkrachten in het lager onderwijs, 3) een focus op de dromen en motivatie van kinderen, vertrekkende vanuit verwonderingsdidactiek en positieve psychologie, 4) een focus op de presentatie van de verschillende keuzemogelijkheden, en 5) een gebalanceerde focus op het ecosysteem van de verschillende actoren die het keuzeproces beïnvloeden. Ieder scenario is opgebouwd uit verschillende elementen uit een selectie van 11

verschillende bouwstenen, zowel digitaal (bijvoorbeeld digitale toonmomenten die getoond kunnen worden op een digitaal platform/website) als beleidsmatig, zoals een meer structurele organisatie van de samenwerking tussen basisscholen en academies. Alle scenario's en bouwstenen passen binnen het beleidskader van het huidige decreet betreffende het deeltijds kunstonderwijs. Er is geen nood aan nieuwe regelgeving.

De overige kennisvragen kunnen gezien worden als deelvragen voor het verder in detail beantwoorden van de hoofdvraag. Kennisvraag 2 heeft betrekking tot het domein muziek en vraagt of het ook haalbaar is, en zo ja tot op welk niveau, om aan het CultuurKompas een verdiepende fase toe te voegen waarin ingezoomd wordt op de keuze voor een instrument. De studie geeft aan dat een dergelijke verdieping mogelijk en haalbaar is, maar dat het draagvlak binnen academies een mogelijk risico vormt, waarbij er een noodzaak wordt uitgesproken om fysieke ervaringen binnen het keuzeproces voor een muziekinstrument te behouden. Tevens is er een risico dat een verdiepende fase het evenwicht in de presentatie van de verschillende domeinen zou kunnen verstoren.

Kennisvraag 3 luidt 'Welke tools kunnen ingezet worden om culturele interesses, plezier en motivatie te meten?' Het meten van culturele interesses en motivatie via een keuzetool stuit op weerstand binnen de academies, omdat interesse, plezier en motivatie eerder opgewekt dan gemeten zou moeten worden.

Kennisvraag 4 is vergelijkbaar met kennisvraag 3, maar gaat na welke tools ingezet kunnen worden voor het meten van fysieke en psychomotorische disposities. Het meten van fysieke en psychomotorische disposities is niet haalbaar en stuit bovendien op grote weerstand in de academies.

Kennisvraag 5 onderzoekt wie het CultuurKompas zou kunnen hanteren. Deze vraag komt uitgebreid aan bod binnen de uitgewerkte scenario's. De algemene conclusie luidt hier dat het CultuurKompas voor verschillende doelgroepen ontwikkeld kan worden en dat de voorkeur uitgaat naar een instrument dat niet enkel bestaat uit een digitale uitvoering.

Kennisvragen 6 en 7 hebben betrekking tot de risico's, randvoorwaarden en aspecten waarmee rekening gehouden moet worden om van het CultuurKompas een doeltreffend en gebruiksvriendelijk instrument te maken. Verschillende aspecten zoals pedagogische, inhoudelijke, organisatorische, technische en budgettaire aspecten moeten worden overwogen bij de ontwikkeling en implementatie van het CultuurKompas. Deze zijn per bouwsteen benoemd.

Ten slotte geven kennisvragen 8 en 9 inzicht in het keuzeproces van de leerling, dat gestuurd wordt door een samenspel van actoren, waarbij het CultuurKompas kan faciliteren door verwondering te stimuleren.

Aanbevelingen

Het rapport benadrukt de behoefte aan een overkoepelend oriënteringsinstrument, maar het onderzoek toont aan dat een gerichte keuzetool op basis van fysieke en psychomotorische disposities haalbaar, noch wenselijk is. Daarbij wordt dus geadviseerd om geen keuzetools voor fysieke en psychomotorische disposities te integreren in het CultuurKompas.

De spanning tussen generieke en lokale materialen wordt aangekaart, waarbij de eigenheid van academies als kracht wordt gezien. Wij bevelen aan om in het CultuurKompas een digitaal luik en een fysiek luik te voorzien, waarbij het digitale luik generiek materiaal bevat, en het fysieke luik inzet op de lokale initiatieven. Het CultuurKompas moet interesse en motivatie oproepen met aandacht voor grafische vormgeving en expertise uit de sector. Daarnaast wordt aanbevolen om vervolgonderzoek in te richten om de verbinding met de praktijk te waarborgen en een breed draagvlak te verzekeren.

1 / Inleiding

1 / Inleiding

1.1 Aanleiding

De invoering van het nieuwe decreet van 9 maart 2018 voor het deeltijds kunstonderwijs¹ (verder: dko) heeft academies veel vrijheid gegeven voor het samenstellen van vakken en curricula, het ontwikkelen van een eigen evaluatiebeleid, en het ontwikkelen van methodes voor oriëntering en keuzebegeleiding bij aanvang van de leerloopbaan. Waar het vorige regelgevende kader een inhoudelijk vrij beperkt opleidingsaanbod met een vaste vakkenstructuur oplegde, krijgen academies sinds het dko-decreet van 2018 de kans om hun opleidingsaanbod meer af te stemmen op de eigen geografische en culturele context. Uit onderzoek van de onderwijsinspectie uit 2019² blijkt dat veel academies nog worstelen met de leerloopbaanbegeleiding, waarbij specifiek “de oriëntering na de 1ste graad domeinoverschrijdende initiatie; de oriëntering naar een vertolkende of creërende opleiding; en de instrumentkeuze (vooral indien leerlingen pas in de tweede graad instromen en de tijd nog niet hadden om grondig kennis te maken met het instrumentaanbod)” worden genoemd als vastgestelde uitdagingen voor de academies, waarbij gesteld wordt dat “ondersteuning en professionalisering van leraren belangrijke sleutels tot succes [zijn].”³

Met het CultuurKompas (naar analogie van het SportKompas⁴) heeft de Vlaamse Overheid de ambitie om een dergelijk ondersteunend middel te ontwikkelen, niet alleen voor de leraren in het dko binnen hun proces van keuzebegeleiding, maar ook voor onderwijzers in het basisonderwijs en uiteindelijk voor de leerlingen zelf. Het decreet geeft immers de organisatie van samenwerkingsinitiatieven tussen scholen en academies als een van de doelstellingen.⁵

1.2 Onderzoeksopdracht

Een instrument als het CultuurKompas kan vele vormen aannemen, waarvan op voorhand al gesteld kan worden dat een directe kopie van het SportKompas toegepast op het dko niet noodzakelijk de meest geschikte vorm is. Het doel van deze studie is om de mogelijke vormen te onderzoeken, rekening houdend met de diversiteit van de verschillende doelgroepen. Hierbij zal ook onderzocht worden in hoeverre culturele interesses en motivatie, alsook fysieke en psychomotorische disposities, gemeten kunnen worden om het keuzeproces te ondersteunen,

wie het CultuurKompas zou kunnen hanteren in de verschillende fasen, in welke setting de afname van de tool het best zou kunnen plaatsvinden, en wat de mogelijke risico's en randvoorwaarden voor de ontwikkeling en implementatie van het CultuurKompas zijn.

Deze onderzoeksopdracht betreft een *haalbaarheidsstudie*, wat wil zeggen dat de haalbaarheid van de beleidsambities van het departement betreffende het CultuurKompas getoetst wordt aan de hand van de wetenschappelijke literatuur en de bevraging van het Vlaamse onderwijs en culturele veld. Deze studie kan dus gezien worden als een eerste stap richting de ontwikkeling van het CultuurKompas. Vervolgonderzoek is noodzakelijk.

De beleidsambities zijn, zoals vermeld in het bestek van deze onderzoeksopdracht, “een instrument te ontwikkelen om:

- de toeleiding naar het dko te vergroten en doelgroepen te bereiken die anders de weg niet vinden. Zo kan de tool leerlingen laten kennismaken met de verschillende domeinen in het dko (muziek, woordkunst/drama, dans, beeldende en audiovisuele kunsten) en met de muziekinstrumenten;
- leerlingen en hun ouders te helpen om op het moment van hun instap een beter onderbouwde studiekeuze te maken;
- aan te sluiten bij de interesses en de artistieke en psychomotorische aanleg, om zo de uitval in de tweede en derde graad tegen te gaan;
- de oriënterende functie van de domeinoverschrijdende initiatieopleiding voor 6- en 7-jarigen in het dko te versterken;
- een hulpmiddel te zijn voor de onderwijzer basisonderwijs om artistieke interesse en aanleg te detecteren en leerlingen en hun ouders te stimuleren om die interesse en aanleg verder te ontwikkelen in het dko.”⁶

Het CultuurKompas zou zo “een brede oriëntering naar alle domeinen van het dko”⁷ moeten voorzien, waarbij er gesproken wordt van twee mogelijke fasen: 1) een overzichtelijk en praktisch platform waar alle domeinen evenwichtig aan bod komen, en 2) een verdiepende fase waarin de keuze voor een muziekinstrument belicht wordt binnen het domein muziek.

Deze haalbaarheidsstudie heeft tot doel om een zo volledig mogelijk zicht te krijgen op de pedagogische, inhoudelijke, organisatorische, technische en budgettaire aspecten waarmee rekening moeten gehouden worden om van het CultuurKompas een doeltreffend en gebruiksvriendelijk instrument te maken.

¹ Decreet betreffende het deeltijds kunstonderwijs, 2018.

² Vlaamse overheid, onderwijsinspectie, “Niveaudecreet deeltijds kunstonderwijs: één jaar later,” 2019.

³ Ibid., p. 16.

⁴ <https://sportkompas.be/nl>

⁵ Decreet betreffende het deeltijds kunstonderwijs, 2018, Hoofdstuk 8, art. 136.

⁶ Vlaamse overheid, Departement Onderwijs en Vorming, Bestek ASK/2023/07, p. 9-10.

⁷ Ibid., p. 10.

1.3 Kennisvragen

In het bestek zijn 7 kennisvragen geformuleerd inzake de ontwikkeling en invoering van een CultuurKompas die beantwoord dienen te worden om de haalbaarheid te kunnen beoordelen. Hieraan hebben wij 2 kennisvragen toegevoegd (gemarkeerd in cursief) die volgens ons bijdragen aan de volledigheid van facetten waar de inhoud en implementatie van het CultuurKompas rekening mee moet houden. De kennisvragen zijn daarmee als volgt:

- Kennisvraag 1: Welke vorm(en) kan een CultuurKompas aannemen? Op welke manier kan de brede waaier aan artistieke domeinen (muziek, woordkunst/drama, dans, beeldende en audiovisuele kunsten) overzichtelijk en toegankelijk gepresenteerd worden, rekening houdend met de doelgroepen?
- Kennisvraag 2: Is het ook haalbaar, en zo ja op welke manier en tot op welk niveau, om aan het CultuurKompas een verdiepende fase toe te voegen waarin ingezoomd wordt op de keuze voor een muziekinstrument?
- Kennisvraag 3: Welke tools kunnen ingezet worden om culturele interesses, plezier en motivatie te meten?
- Kennisvraag 4: Welke tools kunnen ingezet worden om fysieke en psychomotorische disposities te meten?
- Kennisvraag 5: Wie zal het CultuurKompas hanteren in de verschillende fasen (leraren dko, onderwijzers leerplichtonderwijs, ouders)? In welke setting kan de afname van de tool best plaats vinden (op school, in het licht van een samenwerking tussen school en academie (bijvoorbeeld in het kader van Kunstkuur,...), in een academie, in een samenwerking tussen academies die samen alle artistieke domeinen organiseren,...)?
- Kennisvraag 6: Wat zijn de pedagogische, inhoudelijke, organisatorische, technische en budgettaire aspecten waarmee rekening moet gehouden worden om van het CultuurKompas een doeltreffend en gebruiksvriendelijk instrument te maken?
- Kennisvraag 7: Wat zijn de mogelijke risico's en randvoorwaarden voor de ontwikkeling en implementatie van het CultuurKompas?
- *Kennisvraag 8: Hoe kunnen wij het keuzeproces voor en binnen het dko beter begrijpen?*
- *Kennisvraag 9: Hoe kan het CultuurKompas balanceren in het spanningsveld tussen verwondering en expressie aan de ene kant, en technische vaardigheden aan de andere kant?*

Naast de kennisvragen worden er in het bestek een drietal algemene aandachtspunten verwoord:

- de verschillende opleidingsmogelijkheden die het dko aanbiedt in de domeinen muziek, woordkunst/drama, dans, beeldende en audiovisuele kunsten voor 6- en 7-jarige leerlingen (de 1e graad) en voor leerlingen vanaf 8 jaar (de 2e graad), inzonderheid ook de ruime waaier aan instrumenten in het domein muziek;
- de bruikbaarheid en inbedding van CultuurKompas in een wervingsbeleid dat gericht is op leerlingen uit doelgroepen die traditioneel minder aan het dko deelnemen;
- de bevordering van een dialogisch proces van talentherkenning en -stimulering tussen de leerling en personen verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de leerling (ouders, leraren leerplichtonderwijs, dko-leraren).

Aan deze aandachtspunten willen wij nog toevoegen dat wij ook willen onderzoeken in hoeverre het mogelijk is om rekening te houden met het verschillende aanbod per academie. Sinds het decreet van 2018 hebben academies meer vrijheid in het kiezen van welke opleidingen er worden aangeboden, en ook waar de focus binnen een opleiding ligt. Wellicht dat de geografische positie van de leerling meegenomen moet worden in het voorzien van een advies, bijvoorbeeld in de verdiepende fase. Immers, niet iedere academie biedt dezelfde specialisaties aan.

De bevordering van een dialogisch proces is volgens ons de kern van het CultuurKompas. Het is de kunst om een stem te geven aan de verschillende actoren (zoals de leerling zelf, de ouders, en de leerkracht in het lager onderwijs), die vaak niet over de taal beschikken om te verwoorden waar zij naar op zoek zijn binnen de kunsten, waar de leerling plezier uithaalt of motivatie vindt, of om simpelweg te verwoorden welke vaardigheden zij al bezitten.

1.4 Structuur van het onderzoek

Voor deze haalbaarheidsstudie werd een praktijkgerichte, kwalitatieve methode gehanteerd, bestaande uit drie fases. In de eerste fase werd een uitgebreide literatuurstudie uitgevoerd rondom het keuzeproces van de leerling en de huidige oriëntatiepraktijk in het deeltijds kunstonderwijs. In de tweede fase werd aan de hand van interviews bij academies en scholen kwalitatieve data verzameld over de huidige praktijk, de noden en de kansen. In de laatste fase werd er gebruikgemaakt van klankbordgroepen (directeurs dko, directeurs basisscholen, lerarenopleiders, onderzoekers, gemeentelijke medewerkers, etc.) waarin verschillende scenario's van het CultuurKompas getoetst werden. Aan de hand van deze kwalitatieve dataverzameling geven wij antwoord op de bovengenoemde kennisvragen en verzorgen wij een eerste schets van de mogelijke scenario's waarmee een CultuurKompas ontwikkeld zou kunnen worden.

In het tweede hoofdstuk van dit rapport wordt de onderzoeksmethodologie verder toegelicht. Vervolgens worden in hoofdstukken 3, 4 en 5 de verzamelde resultaten per onderzoeksfase gepresenteerd (hoofdstuk 3: literatuurstudie; hoofdstuk 4: interviewstudie; hoofdstuk 5: klankbordgroepen). In hoofdstuk 6 worden de resultaten getrianguleerd en wordt per kennisvraag een antwoord en discussie voorzien. In hoofdstuk 7 worden vervolgens 5 mogelijke scenario's geschetst aan de hand van 11 mogelijke bouwstenen en in hoofdstuk 8 presenteren wij de budgettaire en technische aspecten waar rekening mee gehouden moet worden voor de ontwikkeling en implementatie van het CultuurKompas. In hoofdstuk 9 geven wij onze algemene bevindingen en aanbevelingen voor vervolgonderzoek en voor de ontwikkeling van het CultuurKompas.

1.5 De beperkingen van deze studie

In iedere fase van onderzoek is een kwalitatieve methode gehanteerd. De keuze voor de benadering berust op de wens om een beter inzicht te krijgen in de complexiteit en de nuance van zowel het keuzeproces van de potentiële dko-leerling, als de huidige oriënterings-praktijken binnen de academies en de geassocieerde gebieden. Een kwalitatieve aanpak brengt echter ook beperkingen met zich mee. Het is hiermee niet mogelijk om *alle* bestaande oriënterings-praktijken in het dko in kaart te brengen, noch zou hieruit een representatieve weergave kunnen worden opgemaakt op het niveau van de hele populatie van academies en scholen.

De inbedding van wetenschappelijke literatuur in het onderzoek brengt eigen beperkingen met zich mee. De overgrote meerderheid van de relevante literatuur betreft studies die in een geheel andere context zijn afgenomen. Zoals ook in eerdere onderzoeken rondom het dko is vastgesteld,⁸ is de wetenschappelijke literatuur die direct van toepassing is op het dko eerder beperkt. De voornaamste studies zijn bovendien gebaseerd op instrumentkeuze. Wetenschappelijke literatuur rondom het keuzeproces voor een bepaald kunst domein, of voor kunstonderwijs in het algemeen ontbreekt volledig.

Dit onderzoek is ook beperkt door het korte tijdsbestek waarin de studie voltooid moest worden. De meeste oriëntatie-praktijken van academies vinden plaats in de eerste helft van het jaar, voor de zomervakantie. De dataverzameling heeft plaatsgevonden in de tweede helft van 2023 en in beperkte mate het voorjaar van 2024, waardoor een groot deel van de huidige oriëntatie-praktijk niet direct geobserveerd kon worden. Het onderzoek was bovendien sterk afhankelijk van de bereidheid van respondenten om deel te nemen. Voor de bevraging van de academies vormde dit geen obstakel, maar de rekrutering van basisscholen verliep zeer stroef, waardoor besloten is om een tweede ronde van rekrutering en dataverzameling met een focus op het lager onderwijs te organiseren, nadat de interviews en klankbordgroepen omtrent de academies al hadden plaatsgevonden. De verschillende fases van onderzoek zijn hierdoor in enige mate verstrengeld geraakt. Er is bovendien een sterk verhoogd risico op selectiebias wat betreft de bevraging van basisscholen.⁹

De beperkingen van ieder onderzoeksonderdeel, alsmede de gevolgen voor de interpretatie van de onderzoeksresultaten, worden in meer detail toegelicht in hoofdstuk 2 'onderzoeksmethodologie' en respectievelijk in de hoofdstukken 3, 4 en 5 bij de bespreking van de resultaten van de individuele onderzoeksfases.

Ten slotte willen wij nogmaals benadrukken dat dit onderzoek een *haalbaarheidsstudie* betreft, voldaan in een relatief kort tijdsbestek en met een fundamenteel en exploratief uitgangspunt. De studie moet daarmee gezien worden als een vooronderzoek voor de uiteindelijke ontwikkeling. Vervolgonderzoek is aanbevolen en een uitgebreidere samenwerking met academies in de ontwikkeling van het CultuurKompas lijkt ons noodzakelijk voor het welslagen van dit instrument.

8 E. Schrooten, E., E. Storme E. & L. Vermeersch, "Onderzoek leerlingenevaluatie in het deeltijds kunstonderwijs." HIVA-KU Leuven – UCLL, 2023, 21.

9 Dit betekent dat er een risico bestaat dat de selectie van deelnemers systematisch afwijkt van de kenmerken van de gehele populatie, aangezien de bereidheid tot deelname aan de studie wellicht al een bepaalde voorkeur voor de implementatie van een CultuurKompas én deze bereidheid tot deelname zeer beperkt aanwezig is in de gehele populatie van basisscholen.

2 / Onderzoeksmethodologie

2 / Onderzoeksmethodologie

2.1 Inleiding

Aangezien deze studie een fundamenteel en exploratief karakter heeft, waarbij het inzichtelijk maken van het keuzeproces van de potentiële dko-leerling en de huidige oriënteringspraktijken centraal staat, is er gekozen voor een kwalitatieve dataverzameling in een selectie van academies en basisscholen, met daarnaast ruimte voor inbreng vanuit het culturele veld en betrokken stakeholders. De kern van dit onderzoek lag in de benadering van de probleemstelling – de begeleiding en verbetering van de keuze *voor* en *binnen* het dko – als een actor-netwerk, waarin verschillende personen en instanties doorslaggevend kunnen zijn. Om die reden zijn de actoren rondom de leerling bevraagd en onderzocht, en niet de leerling zelf. Het actor-netwerk is immers vanuit de leerling zelf vaak ondoorzichtig, en gezien de zeer jonge leeftijd van de doelgroep (6 à 7 jaar) is er bovendien bij directe dataverzameling door middel van interviews met kinderen een groot risico op onbetrouwbaarheid van de data. Ook de ouders waren enkel op indirecte wijze betrokken bij het onderzoek.

Voor de uitvoering van deze opdracht waren drie fases van onderzoek voorzien, ieder met een eigen methodiek. De eerste fase bestond uit een grondige literatuurstudie. In de tweede fase werden de resultaten van de eerste fase voorgelegd aan verschillende betrokken actoren, zoals leraren, coördinatoren en directeurs in het dko en leerkrachten en directeurs in het basisonderwijs. Aan de hand van semigestructureerde interviews werden kwalitatieve data verzameld over de huidige oriënteringspraktijken, toeleidingstrajecten binnen de academies en samenwerkingen tussen academies en basisscholen enerzijds, en over de mogelijke kansen van een CultuurKompas, risico's en randvoorwaarden voor de implementatie van een CultuurKompas, en algemene aanbevelingen voor de ontwikkeling van een CultuurKompas anderzijds. Ten slotte werd in een derde fase een synthese gemaakt van de resultaten van de eerste twee fases, waarmee verschillende scenario's en mogelijke ontwerpen van het CultuurKompas ontwikkeld werden en gepresenteerd aan klankbordgroepen.

Aangezien er in de tweede fase slechts een zeer beperkte rekrutering van deelnemers in het lager onderwijs mogelijk was, is er na de ontwikkeling van de scenario's en de samenkomsten van de eerste twee klankbordgroepen een volgende ronde met interviews en een derde klankbordgroep geïnitieerd. De verzamelde data uit deze tweede ronde van dataverzameling is in dit rapport eerst chronologisch gepresenteerd in hoofdstuk 4 en vervolgens verwerkt samen met de resultaten van de eerste ronde van dataverzameling bij het beantwoorden van de kennisvragen en het ontwikkelen van de scenario's.

In de onderstaande tekst lichten we kort iedere fase van het onderzoek toe en verbinden we deze aan de bovengenoemde kennisvragen.

2.2 Literatuurstudie

2.2.1 De doelstelling van de literatuurstudie

Door middel van een literatuuronderzoek zijn de centrale thema's van dit onderzoek bestudeerd vanuit wetenschappelijk en internationaal perspectief. Om een (deel)antwoord te geven op kennisvragen 2, 3, 4 en 8 zijn voor deze voorstudie twee doelen verwoord. Het doel was om te bestuderen hoe het keuzeproces voor een bepaald domein, en in de verdiepende fase een bepaald muziekinstrument, werkt. Er zijn veel internationale studies die verbanden aantonen tussen bepaalde actoren en de keuze gemaakt door de leerling, zoals culturele contexten, economische achtergrond, gender, etc., maar die ook de positieve invloed illustreren van oriënteringssessies en keuzebegeleiding. Aan de hand van de wetenschappelijke literatuur kon zo een beeld geschetst worden van die omgevingsfactoren, waarmee in de tweede fase van het onderzoek een basis voor de interviews werd gelegd.

2.2.2 Methode van data-verzameling van de literatuurstudie De literatuurstudie werd gericht op wetenschappelijke artikels, papers en monografieën gepubliceerd in wetenschappelijke journals of uitgegeven bij wetenschappelijke uitgeverijen. Om deze te traceren werd er gebruik gemaakt van academische databanken (c.q. Eric, Libis-net, Onderwijsdatabank, Open Access, Limo (= Elsevier, JSTOR, Taylor & Francis, Springer, Sage, Web of Science)). In de analyse betrokken we publicaties die gepubliceerd zijn tussen 2000 en 2023. Bij uitzondering, en enkel wanneer hoogst relevant, werden ook vroegere publicaties meegenomen. De inhoudelijke analyse werd uitgevoerd op basis van een theoretisch raamwerk (cfr. 2.2.3) waarbij op tekstniveau achterhaald werd welke aspecten en thema's van keuzeprocessen binnen kunsteducatie besproken worden en welke onderzoeksresultaten beschikbaar zijn voor het in kaart brengen van het mogelijke keuzeproces in de context van het Vlaamse dko.

2.2.3 Methode van data-analyse van de literatuurstudie

Voor de inhoudelijke analyse gebruikten wij een theoretisch raamwerk gebaseerd op de ecologische systeemtheorie van Urie Bronfenbrenner.¹⁰ Hierin wordt de leerling als centrale spil in een netwerk van actoren geanalyseerd, waarbij de interacties van omgevingsfactoren in beeld gebracht kunnen worden. Hoe dichter de omgevingsfactor bij het kind staat, hoe groter de invloed. De verzamelde literatuur kon vervolgens ingedeeld worden op basis van de mogelijke omgevingsfactoren volgens de verschillende ecosystemen rondom de leerling. Binnen deze haalbaarheidsstudie betekende dit dat er via deze methode een inhoudelijke analyse werd gemaakt in het licht van de relevantie voor het dko en de kennisvragen die we trachten te beantwoorden.

10 U. Bronfenbrenner, *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979).

2.3 Interviewstudie

2.3.1 Interviewstudie: de doelstellingen

Na de eerste fase van literatuuronderzoek werden er diepte-interviews afgenomen van leraren, directies, en coördinatoren binnen het dko en in het lager onderwijs een studie gedaan. Het doel van de interviews was om de eerste resultaten van de literatuurstudie te verbinden met de huidige praktijk in Vlaanderen om tot nieuwe inzichten te komen omtrent enerzijds de bestaande 'good practices' die academies op eigen initiatief ondernomen hebben om de oriëntatie en keuzebegeleiding bij leerlingen van de eerste graad in het dko te bevorderen, en anderzijds om een beter zicht te krijgen op de praktische en inhoudelijke obstakels die sommige academies op dit moment belemmeren om tot een betere keuzebegeleiding en een grotere toeleiding te komen, met minder uitval en met een grotere diversiteit.

De bedoeling was nadrukkelijk niet om alle bestaande praktijken van alle academies in Vlaanderen in kaart te brengen, maar wel om aan de hand van een selectie van academies en scholen, hun huidige praktijken en hun huidige belemmeringen, een door praktijkervaring geïnformeerd beeld te krijgen van zowel de risico's en de randvoorwaarden voor het slagen van een CultuurKompas, en van de mogelijkheden en specifieke noden van academies en scholen. Het uiteindelijke doel van het CultuurKompas is immers om een hulpmiddel te vormen voor academies en scholen. De interviews vormden daarom een belangrijke stap bij het zoeken naar een antwoord op de vraag hoe het CultuurKompas een aanvulling kan betekenen op de bestaande praktijk en in het werkveld geïmplementeerd kan worden op de meest productieve en betekenisvolle manier (cfr. Kennisvragen 1, 2, 5, 6, 7, 8,).

Met de interviews streefden wij de volgende doelstellingen na:

- inzicht krijgen in de bestaande oriëntatie- en keuzebegeleidingsinitiatieven in de academies, als een verzameling van bestaande 'good practices';
- inzicht krijgen in de praktische obstakels, tekorten en bezwaren wat betreft oriëntatie- en keuzebegeleidingsinitiatieven in de academies;
- inzicht krijgen in bestaande, (informele) samenwerkingen tussen academies en basisscholen;
- inzicht krijgen in de mogelijke complementariteit van een CultuurKompas ten opzichte van Kunstkuur;
- inzicht krijgen in het keuzeproces van 6-7-jarigen voor en binnen het dko door de verschillende actoren die sterk van invloed zijn op hun keuzeproces te leren kennen en in kaart te brengen.

Aan de hand van deze verworven inzichten konden (deel)-antwoorden gegeven worden op kennisvragen 1, 2, 5, 6, 7 en 8.

2.3.2 Interviewstudie: de selectiecriteria voor de deelnemende academies

Bij het samenstellen van de selectiecriteria voor academies is er gekozen om zoveel mogelijk in te zetten op diversiteit. Zowel de scholen als de academies hebben te maken met een divers doelpubliek en een eventuele ontwikkeling van een CultuurKompas

komt hier idealiter aan tegemoet. Daarnaast is er ook een verscheidenheid binnen de academies, vooral wat betreft de aangeboden domeinen. Om deze diversiteit te waarborgen, hebben wij een aantal selectiecriteria geformuleerd op basis van enerzijds de bestaande literatuur (dat wil zeggen: variabelen die vanuit wetenschappelijke studies zijn aangemerkt als bepalende factoren voor het keuzeproces binnen kunsteducatie), en anderzijds variabelen die specifiek van toepassing zijn op de Vlaamse context van het dko. Deze selectiecriteria werden ingedeeld aan de hand van de interviewleidraad, die daarmee bestond uit vier algemene thema's (domeinkeuze, instrumentkeuze, (mogelijke) samenwerking tussen basisscholen en academies, en de visie op een CultuurKompas) om zo respectievelijk een (deel)antwoord te geven op kennisvragen 1, 2, 5, en 6, 7 en 8. Per thema is hieronder een korte toelichting voorzien waarbij de resulterende selectiecriteria benoemd zijn.

De domeinkeuze

De ambitie van het departement is om het CultuurKompas te laten bestaan uit een eerste fase waarin de keuze voor een bepaald domein binnen het dko ondersteund wordt, en in een verdiepende fase de keuze voor een bepaald instrument binnen het domein muziek. Wat betreft de eerste fase was het van belang om te onderzoeken hoe het CultuurKompas in de praktijk geïmplementeerd kan worden (kennisvraag 5), zeker gezien het verschil in aanbod tussen de academies. In de praktijk biedt niet iedere academie hetzelfde aanbod van domeinen aan. Er is daarom gekozen om te onderzoeken welke huidige domeinoverschrijdende initiatie- en oriëntatietrajecten er nu reeds zijn en hoe die in de toekomst met het CultuurKompas bevorderd zouden kunnen worden. In totaal zijn er vijf combinaties van domeinen mogelijk; in onze selectie kozen wij ten minste één academie uit iedere groep:

- ten minste één academie met het domeinaanbod van enkel beeldende en audiovisuele kunsten;
- ten minste één academie met het domeinaanbod van muziek en woordkunst-drama;
- ten minste één academie met domeinaanbod van muziek, woordkunst-drama, en dans;
- ten minste één kunstacademie met het domeinaanbod van muziek, woordkunst-drama, en beeldende en audiovisuele kunsten;
- ten minste één kunstacademie met het domeinaanbod van muziek, woordkunst-drama, beeldende en audiovisuele kunsten, en dans;
- ten minste drie academies die in het contactformulier aangeven weinig tot geen ervaring te hebben met keuzeprocessen en de begeleiding van de domeinkeuze;
- ten minste drie academies die in het contactformulier aangeven interessante praktijken in te zetten op het gebied van keuze-begeleiding voor de keuze voor het domein.

De laatste twee criteria werden toegevoegd om enerzijds meer inzicht te krijgen in de vraag welke kennis en welke praktische middelen er nog ontbreken in de huidige praktijk (kennisvragen 5, 6, en 7) en anderzijds om praktijkvoorbeelden of inspiratie voor mogelijke toepassingen van het CultuurKompas te verzamelen (kennisvragen 1, 3 en 4).

De instrumentkeuze

Voor de bevraging rondom de instrumentkeuze werden de volgende selectiecriteria gehanteerd:

- ten minste drie academies die in het contactformulier aangeven interessante praktijken in te zetten op het gebied van keuzebegeleiding voor de keuze voor het instrument binnen het domein muziek;
- ten minste drie academies die in het contactformulier aangeven weinig ervaring met keuzeprocessen en de begeleiding van de instrumentkeuze te hebben.

De motivering voor de keuze van de twee bovenstaande criteria is analoog aan de motivering voor de laatste criteria binnen het luik 'domeinkeuze': ook bij instrumentkeuze is het essentieel om een diverse groep deelnemers te bevragen. Enkel deelnemers bevragen met veel kennis en ervaring is een bias die zou kunnen leiden tot een inhoudelijke vertekening.¹¹

Samenwerking met basisscholen

De Vlaamse overheid ondersteunt de samenwerking tussen het dko en het basisonderwijs. Vaak vindt een dergelijke samenwerking plaats via formele programma's zoals Kunstkuur, of DYNAMO-project(en), maar ook geregeld via informele samenwerkingen, waarbij leraren van het dko het aanbod van de domeinen in de academie in de basisscholen zelf komen presenteren. Onderdeel van deze studie was te onderzoeken hoe een dergelijke samenwerking tussen het dko en het basisonderwijs via het CultuurKompas nog vlotter georganiseerd zou kunnen worden. Hierbij is het van belang dat het CultuurKompas bestaande initiatieven zoals Kunstkuur niet in de weg zit, en ook dat academies en scholen die niet met Kunstkuur werken, op een duurzame manier kunnen samenwerken voor de oriëntatie, keuzebegeleiding en talentherkenning van leerlingen in het basisonderwijs. Om deze redenen zijn de volgende selectiecriteria toegevoegd:

- ten minste één academie met ervaring in Kunstkuur;
- ten minste één academie zonder ervaring in Kunstkuur;
- ten minste één academie die in het contactformulier aangeeft intensieve contacten met lagere scholen te hebben;
- ten minste één academie die in het contactformulier aangeeft weinig tot geen contact met lagere scholen te hebben.

Overige criteria

Bovenstaande selectiecriteria zijn samengesteld op basis van de kennisvragen. Een belangrijk onderdeel van de haalbaarheidsstudie was te onderzoeken hoe het CultuurKompas er als oriëntatie- en keuzebegeleidingsinstrument voor zowel de domeinkeuze als de instrumentkeuze uit kan zien (kennisvraag 1 en 2) en wie dit instrument zal hanteren (kennisvraag 5). Om hierin de diversiteit van de academies enerzijds, en de diversiteit van de doelgroep anderzijds, te weerspiegelen zijn de volgende aanvullende criteria toegevoegd:

- ten minste één academie van het Katholiek Onderwijs Vlaanderen en/of van het GO!
- ten minste één academie in een grote stad;
- ten minste één academie in een middelgrote stad;
- ten minste één academie in een ruraal gebied;
- ten minste één academie uit een gemeente met een gemiddelde OKI-waarde voor lager onderwijs van 0.95 of hoger;
- ten minste één grote academie (> 2500 leerlingen);
- ten minste één middelgrote academie (±1000 leerlingen);
- ten minste één kleine academie (<300 leerlingen);
- ten minste 10 academies in totaal.

De selectie op basis van de onderwijskoepel moet niet impliceren dat de koepel per se een bepalende factor is in de toeleiding naar het dko of in het keuzeproces voor een domein of een instrument. De selectie dient er enkel toe de diversiteit in de groep van deelnemende scholen te waarborgen.¹² De geografische selectie is gebaseerd op recent onderzoek van de UCLL rondom de impact van kunsteducatie in landelijke gebieden (en het verschil tussen kunsteducatie in landelijke versus stedelijke gebieden, waaruit blijkt dat niet enkel de voorzieningen en beschikbare middelen van invloed zijn op de manier waarop kunsteducatie georganiseerd wordt, maar ook het verschil in culturele context tussen een stad en een ruraal gebied.¹³

Ook de grootte van de academie correleert niet noodzakelijk met een relatief grotere toeleiding of betere keuzebegeleiding, maar de noden verschillen allicht tussen grote en kleine academies. Een goed voorbeeld hiervan is de digitale presentatie van de verschillende domeinen en de keuzemogelijkheden op de websites van de academies. Er zou bijvoorbeeld een verband kunnen zijn tussen de grootte van de academie en de mate van informatievoorziening op hun website. De grootte van de academie kan ook op andere manieren van invloed kan zijn voor de keuzeprocessen in de eerste graad. Zo is er bijvoorbeeld in grote academies vaak een groter middenkader aanwezig met meer coördinatoren die zich bezighouden met keuzebegeleiding en oriëntatie.

11 Binnen de etnografische-fenomenologische interviewmethode zijn er bepaalde strategieën om bias op te sporen en te voorkomen. Een van die strategieën is het selecteren op basis van eerste zelf-inschatting van kennis en ervaring, maar ook het kritisch bespreken van de interview-resultaten in de onderzoeksgroep behoort tot een van de strategieën, zie N. Bergen & R. Labonté. "“Everything is perfect, and we have no problems”: detecting and limiting social desirability bias in qualitative research." *Qualitative health research* 30.5 (2020): 783-792.

12 De selectie op basis van de onderwijskoepel was tevens op verzoek van de stuurgroep

13 Zie bijvoorbeeld De Ceuster, Diederik & Tobias Frensen. "Rural Youth Cinema: Using Ethnographic Video Documentary as an Arts Educational Medium in Rural Youth Art Work" ECER 2023.

Tabel 1 Kenmerken van de deelnemende academies

Academie	Domeinen*	Interessante praktijk domein**	Interessante praktijk instrument**	Ervaring keuzebegeleiding domein**	Ervaring keuzebegeleiding instrument**	Ervaring met kunstkuur	Intensief contact met lagere scholen**	Grootte stad**	Grootte academie***	OKI
1	A		X		X			G	MG	1,67
2	A	X	X	X	X	X	X	MG	MG	0,86
3	B						X	K	MG	1,15
4	A		X		X		X	MG	MG	0,92
5	C	X	X	X	X	X	X	MG	MG	2,18
6	A							MG	K	0,56
7	C	X		X		X	X	G	MG	2,19
8	A		X		X	X		MG	MG	1,49
9	A	X	X	X	X	X	X	MG	G	1,1
10	C	X		X		X		MG	MG	0,38
11	D					X		MG	MG	2,01
12	B						X	MG	MG	0,84
13	D					X		G	K	2,19
14	C							MG	MG	0,56
15	E					X	X	K	MG	1,18

*Domeinen:

A = Muziek, woordkunst-drama, dans

B = Muziek, woordkunst-drama, dans, BAK

C = Muziek, woordkunst-drama, BAK

D = Muziek, woordkunst-drama

E = BAK

**Op basis van zelfrapportering

***Grootte stad/academie:

G = Groot

MG = Middelgroot

K = Ruraal/Klein

2.3.3 Interviewstudie: de rekrutering van academies

Voor de rekrutering van academies voor de interviewstudie is er in de eerste plaats gewerkt met een open oproep. Deze is verspreid via de nieuwsbrieven van OVSG en Katholiek Onderwijs Vlaanderen, op de blog en nieuwsbrief van Kunstig Competent, en binnen het eigen netwerk van de onderzoekers.

Bij de oproep werd gebruik gemaakt van een contactformulier waarmee de selectiecriteria gedetecteerd konden worden. Op deze oproep reageerden vertegenwoordigers van 15 academies.

Wat betreft de selectiecriteria voor de academies werden alle selectiecriteria via deze oproep behaald, met uitzondering van het criterium om ten minste één academie met het domeinaanbod van enkel beeldende en audiovisuele kunsten te selecteren. Om toch aan dit criterium te voldoen is een academie direct gecontacteerd, waarop de directeur toezegde om deel te nemen aan een interview. Van de oorspronkelijke 15 respondenten was 1 academie uiteindelijk niet bereid om deel te nemen, waardoor het totaal aantal deelnemende academies uitkwam op 15 (cfr. Annex 1.) Er was tevens een passende geografische spreiding van de respondenten: de academies kwamen uit de provincies Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Limburg, Vlaams-Brabant en uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

2.3.4 Interviewstudie: de selectiecriteria voor de deelnemende basisscholen

Voor de selectie van basisscholen is, net als voor de selectie van academies, gekozen om in te zetten op diversiteit. Hiervoor zijn de volgende criteria opgesteld:

- ten minste één basisschool met ervaring in Kunstkuur;
- ten minste één basisschool zonder ervaring in Kunstkuur;
- ten minste één basisschool die aangeeft intensieve contacten met een academie te hebben;
- ten minste één basisschool die aangeeft weinig tot geen contact met een academie te hebben;
- ten minste één basisschool van het Katholiek Onderwijs Vlaanderen;
- ten minste één basisschool van het GO!;
- ten minste één basisschool van het ovsg;
- ten minste één basisschool uit een gemeente met een hoge OKI-waarde voor lager onderwijs (> 0.95);
- ten minste één basisschool uit een grote centrumstad;
- ten minste één basisschool uit een landelijk gebied.

Tabel 2 Kenmerken deelnemende basisscholen

School	Onderwijskoepel	Ervaring met Kunstkuur	Intensief Contact met academie*	Grootte stad	OKI
1	GO!	X	X	Groot	3,14
2	KOV	X	X	Middelgroot	0,66
3	GO!			Middelgroot	0,86
4	OVSG			Ruraal	0,4
5	KOV		X	Middelgroot	1,02
6	KOV		X	Middelgroot	1,02
7	KOV		X	Ruraal	0,62
8	KOV			Middelgroot	1,01
9	KOV			Middelgroot	0,94
10	GO!	X		Groot	2,15
11	GO!	X	X	Groot	1,67
12	KOV		X	Middelgroot	0,62

*Op basis van zelfrapportering

2.3.5 Interviewstudie: de rekrutering van basisscholen

De rekrutering van directies en leerkrachten van basisscholen verliep minder voorspoedig dan de rekrutering van directies en leraren in het dko. Op de open oproep werd niet gereageerd. Hierop werd besloten om scholen direct te contacteren, in de eerste plaats via e-mail. Aangezien de selectie van academies op dat moment al rond was, werd besloten om in de rekrutering van de basisscholen te zoeken naar scholen in dezelfde gemeentes als de academies, om zo tot dezelfde geografische spreiding te komen. In totaal zijn in deze fase 300 scholen gecontacteerd, waarvan er 4 bereid waren om deel te nemen aan het onderzoek. De timing heeft hier allicht een rol gespeeld; de eerste rekrutering vond plaats in de maanden december en januari. Van de overgrote meerderheid werd als reden voor de afwijzing gegeven dat er een gebrek aan tijd was omwille van de drukte rondom de verlofperiode. Daarnaast werd het lerarentekort meerdere malen genoemd als reden voor het nijpende tijdsgebrek, zowel bij leerkrachten als directies.

Een tweede fase van rekrutering vond plaats in de periode maart/april. Binnen het eigen netwerk van de onderzoekers en via verscheidene organisatienetwerken zoals het Leuvense SOM ('Samen Onderwijs Maken') werden directeurs en leerkrachten van 8 scholen gevonden voor een interview, waarvan er uiteindelijk 7 bereid waren om deel te nemen (cfr. Annex 2).

Daarnaast werd er een derde klankbordgroep georganiseerd met twee lerarenopleiders, een directeur en een leerkracht (cfr. 2.4).

2.3.6 Interviewstudie: verantwoording aantal deelnemers

In de huidige haalbaarheidsstudie is er gekozen voor een ruim aantal selectiecriteria, met een relatief laag engagement per deelnemer. In lijn met de exploratieve aard van deze studie werd er gestreefd naar de verzameling van een groot aantal verschillende perspectieven en inzichten. Desondanks was het (vanwege mogelijk overlap tussen de verschillende criteria) in theorie nog steeds mogelijk uit te komen bij slechts een klein aantal academies. Om toch de verscheidenheid aan deelnemers te garanderen werd er daarom een minimum van 10 academies en 10 basisscholen vooropgesteld.

Voor de meeste selectiecriteria geldt dat er een minimum van één academie/school per criterium gehanteerd is. Uiteraard kan één academie of school nooit representatief kan zijn voor de gehele categorie van academies en scholen binnen het betreffende criterium. Het doel was echter om een diversiteit van inzichten over de keuzeprocessen in het dko te verzamelen. Hiervoor is diversiteit, en niet representativiteit, de belangrijkste maatstaf.

2.3.7 Interviewstudie: de eerste ronde van dataverzameling

Voor de interviews is gebruik gemaakt van een semi-gestructureerde, fenomenologisch-etnografische interviewmethode.¹⁴ In de kern betekent dit dat de interviewer met een open houding het interview aangaat als een dialogisch gesprek waarbij er wel bepaalde thema's op de agenda staan, maar deze kunnen verschillend benaderd worden afhankelijk van de situatie. Het uitgangspunt is om de geïnterviewde zoveel mogelijk open te laten spreken vanuit zijn expertise en ervaring.

De onderstaande interviewleidraad werd dus niet in ieder interview op dezelfde wijze en in dezelfde volgorde gehanteerd; ieder interview vroeg een aparte benadering gebaseerd op de lokale context van de academie/school. De onderstaande vragen vormen wel het kader waarbinnen het interview werd vormgegeven.

Om onze eigen 'researcher bias' op te sporen en te benoemen maakten wij gebruik van de methode van Chenail.¹⁵ Dit houdt in dat een externe onderzoeker een interview afneemt met de interviewers van de huidige studie met dezelfde interviewleidraad. Aan de hand van de antwoorden wordt er door de externe onderzoeker onderzocht of er een impliciete voorkeur aanwezig is. Er waren geen belemmerende voorkeuren aanwezig.

Om de interviews vorm te geven en overzichtelijk te houden zijn er een aantal thema's geformuleerd die besproken werden, waarmee gestelde vragen en antwoorden achteraf geordend werden. Deze thema's zijn de domeinkeuze, de instrumentkeuze, samenwerking met basisscholen en de mogelijke vorm van het CultuurKompas. In de bevraging van de leerkrachten en directies van de basisscholen in de eerste ronde van dataverzameling lag de focus vooral op de laatste twee thema's. Voor de tweede ronde van dataverzameling

is een aparte interviewleidraad opgesteld aangezien op dat moment in het onderzoek al eerste versies van de scenario's ontwikkeld waren. Deze interviewleidraad is terug te vinden in paragraaf 2.3.8.

De domeinkeuze

In de eerste plaats onderzochten wij hoe het CultuurKompas een begeleidend hulpmiddel kan zijn voor de keuze voor een bepaald domein in het dko (fase 1 van het CultuurKompas) om zo informatie en inzichten te verzamelen voor het antwoord op kennisvraag 1: "Welke vorm(en) kan een CultuurKompas aannemen?" en in het bijzonder op de vraag "Op welke manier kan de brede waaier aan artistieke domeinen (muziek, woordkunst/drama, dans, beeldende en audiovisuele kunsten) overzichtelijk en toegankelijk gepresenteerd worden, rekening houdend met de doelgroepen?," kennisvraag 5: "Wie zal het CultuurKompas hanteren in de verschillende fasen?" en kennisvraag 8: "Hoe kunnen wij het keuzeproces voor en binnen het dko beter begrijpen?"

Om deze kennisvragen te beantwoorden was het noodzakelijk om in kaart te brengen hoe het keuzeproces in de eerste graad op dit moment begeleid wordt in de academies, om zo te toetsen hoe het CultuurKompas hiertoe kan bijdragen - hoe het geïmplementeerd kan worden in de bestaande praktijk - en hoe het CultuurKompas een hulpmiddel kan zijn om de toeleiding te vergroten tot de eerste graad.

Tijdens de interviews werd dit thema besproken aan de hand van de volgende vragen:

- Wat zijn de huidige oriëntatie- en keuzebegeleidings-initiatieven wat betreft de domeinkeuze in de academie? Hoe bevalt deze praktijk en waar liggen nog kansen om deze initiatieven te verbeteren?
- Is er sprake van individuele en/of collectieve begeleiding van leerlingen in de eerste graad, en zo ja hoe is dit georganiseerd?
- Is er een begeleidingstraject voor leerlingen die de eerste graad niet gevolgd hebben?
- Welke factoren spelen een rol voor de keuze voor een bepaald domein?
- Wat zijn de huidige trends binnen domeinkeuze in de academie? Wat zijn de actoren die hiermee in verband gebracht kunnen worden?
- Hoe is de samenwerking tussen domeinen binnen de academie op het gebied van keuzebegeleiding? En hoe is de samenwerking met academies die andere domeinen aanbieden op het gebied van keuzebegeleiding?
- Zijn er bepaalde trends waar te nemen wat betreft het profiel van de leerling en de domeinkeuze? Zo ja, wat zijn de actoren (mogelijke oorzaken) die hiermee in verband gebracht kunnen worden?

Instrumentkeuze

Ook bij het beantwoorden van kennisvraag 2 "Is het ook haalbaar, en zo ja op welke manier en tot op welk niveau, om aan het CultuurKompas een verdiepende fase toe te voegen waarin ingezoomd wordt op de keuze voor een muziekinstrument?" onderzochten wij op eenzelfde manier hoe de keuzeprocessen van leerlingen voor instrumenten (in het domein muziek) zich

14 Maggs-Rapport, Frances. "Combining methodological approaches in research: ethnography and interpretive phenomenology." *Journal of advanced nursing* 31.1 (2000): 219-225. Zie ook: Høffding, Simon, Kristian Martiny, and Andreas Roepstorff. "Can we trust the phenomenological interview? Metaphysical, epistemological, and methodological objections." *Phenomenology and the Cognitive Sciences* (2022): 1-19.

15 Chenail, Ronald J. "Interviewing the investigator: Strategies for addressing instrumentation and researcher bias concerns in qualitative research." *Qualitative report* 16.1 (2011): 255-262.

manifesteren en hoe het CultuurKompas hier een waardevolle bijdrage kan leveren voor academies en leerlingen. Hoewel de vragen die hier gesteld werden grotendeels overeenkomen met de vragen omtrent de domeinkeuze, willen we de twee keuze-processen in het onderzoek op analytisch niveau van elkaar scheiden. Er is immers gemiddeld een verschil in leeftijd bij aanvang van ieder keuzeproces en ook andere actoren, zoals de lokale cultuur van de gemeenschap, beïnvloeden op een andere manier elk van de twee keuze-processen.

Wat betreft de wetenschappelijke literatuur over keuzeprocessen van kinderen is er bovendien op het gebied van kunsteducatie veel meer onderzoek gedaan naar instrumentkeuze, dan naar keuzes op andere vlakken, zoals de keuze voor een bepaald domein of de keuze voor een bepaalde hobby, al dan niet kunst-gerelateerd (cfr. Hoofdstuk 3). Een deel van deze literatuur over instrumentkeuze is ook toe te passen op de domeinkeuze, maar de vertaling en toetsing van de wetenschappelijke literatuur naar de Vlaamse praktijk zal evidentier zijn op het gebied van de instrumentkeuze.

Tijdens de interviews werd dit thema besproken aan de hand van de volgende vragen:

- Wat zijn de huidige oriëntatie- en keuzebegeleidingsinitiatieven wat betreft de instrumentkeuze in de academie? Hoe bevalt deze praktijk en waar liggen nog kansen om deze initiatieven te verbeteren?¹⁶
- Welke initiatieven van oriëntatie- en keuzebegeleiding waren er voor het decreet? Wat waren hier de succesvolle en minder geslaagde vormen van keuzebegeleiding?
- Is er sprake van individuele en/of collectieve begeleiding van leerlingen in de eerste graad, en zo ja hoe is dit georganiseerd?
- Is er een begeleidingstraject voor leerlingen die de eerste graad niet gevolgd hebben?
- Welke factoren spelen een rol voor de keuze voor een bepaald instrument?
- Wat zijn de huidige trends binnen instrumentkeuze in de academie? Wat zijn de actoren die hiermee in verband gebracht kunnen worden?
- Zijn er bepaalde trends waar te nemen wat betreft het profiel van de leerling en de instrumentkeuze? Zo ja, wat zijn de actoren die hiermee in verband gebracht kunnen worden?¹⁷

Samenwerking met basisscholen

Dit thema heeft specifiek betrekking tot kennisvraag 5 “Wie zal het CultuurKompas in de verschillende fases hanteren?” Zoals eerder beschreven is de samenwerking tussen academies en basisscholen een kansrijke piste voor de mogelijke ontwikkeling van een CultuurKompas.

Tijdens de interviews werd dit thema besproken aan de hand van de volgende vragen:

- Is er een samenwerking met het basisonderwijs?
- Hoe ziet deze samenwerking eruit en hoe is deze samenwerking tot stand gekomen?
- Wat zijn de doelen van de samenwerking? Vergroot de samenwerking de toeleiding?
- Werkt de academie met Kunstkuur? Zo ja, hoe lang al? Vergroot dit de toeleiding naar het dko?
- Is er een samenwerking met lokale verenigingen of culturele initiatieven? (Bijvoorbeeld fanfares, harmonies, jeugdkoren, jeugd-verenigingen, etc.)

De mogelijke vorm van het CultuurKompas

Ten slotte wilden wij ook leraren, coördinatoren en directies direct vragen in welke vorm zij het CultuurKompas graag zouden zien. Typend aan fenomenologische interview-methodes is om het interview af te sluiten met een verbeeldingsoefening. Dit heeft als doel om enerzijds hiaten uit het interview bloot te leggen: bepaalde zaken kunnen zo toch nog aan bod komen die via de concrete vragen gemist zijn. Anderzijds geeft dit de geïnterviewde de kans om vanuit een open verbeelding rondom het besproken thema te kunnen spreken. Binnen dit onderzoek lag daarbij de focus op de specifieke noden die er nu zijn en de praktische belemmeringen die academies en scholen tegenhouden om het keuzeproces beter te begeleiden.

Tijdens de interviews werd dit thema besproken aan de hand van de volgende vragen:

- Hoe kan het CultuurKompas eruitzien om een waardevolle bijdrage te leveren aan de bestaande praktijk binnen de academie?
- Welke elementen moet het CultuurKompas zeker bevatten?
- Welke elementen van keuzebegeleiding zouden digitaal kunnen plaatsvinden?
- Welke elementen van keuzebegeleiding zouden niet digitaal kunnen plaatsvinden?
- Hoe kunnen de verschillende domeinen digitaal gepresenteerd worden?
- Hoe kunnen de verschillende instrumenten digitaal gepresenteerd worden?
- Welke tools kunnen ingezet worden voor de keuzebegeleiding?
- Als er leraren van het dko naar basisscholen toe zouden gaan om met een CultuurKompas met leerlingen aan de slag te gaan, hoe zou dat er dan uitzien?

De meeste interviews vonden plaats op de betreffende academies en scholen. In enkele gevallen is er gebruik gemaakt van een online interview via Microsoft Teams. De gesprekken duurden tussen de 60 en 90 minuten en werden in de meeste gevallen afgenomen met twee onderzoekers en twee of drie vertegenwoordigers van de academie/school. Doorgaans waren dit de directeur en een leerkracht en/of coördinator.

2.3.8 Interviewstudie: de tweede ronde van dataverzameling

Zoals eerder vermeld werd de tweede ronde van dataverzameling geïnitieerd omwille van de gebrekkige rekrutering van basisscholen in de eerste ronde van dataverzameling. Aangezien op dit moment in het onderzoek de ontwikkeling van de scenario's al gestart was, werd besloten om in de interviews ook bevraging rondom deze scenario's op te nemen. Zodoende werden de

¹⁶ Deze, en de onderstaande vragen zijn geanalyseerd werden in vergelijking met bestaande literatuur rondom instrumentkeuze-begeleiding.

¹⁷ Er is veel onderzoek gedaan naar de correlatie tussen instrumentkeuze en zowel externe factoren zoals geslacht en sociaaleconomische achtergrond als intrinsieke factoren zoals persoonlijkheid. Met deze vraag wilden wij voorzichtig toetsen of dezelfde correlaties uit de literatuur ook van toepassing zijn op het Vlaamse veld, en als dit niet het geval is, met welke initiatieven op een succesvolle manier, bijvoorbeeld, gender-stereotypering te omzeilen is.

interviews in twee delen gesplitst, waarbij in het eerste deel vragen gesteld werden met betrekking tot de huidige situatie en de kansen, risico's en randvoorwaarden voor een CultuurKompas in vergelijking met de dataverzameling bij de academies in de eerste ronde van dataverzameling. In het tweede deel werden vervolgens de verschillende scenario's gericht besproken.

Voor deel 1 werd de volgende interviewleidraad gebruikt :

- Is er een samenwerking tussen de school en een academie?
- Zijn er veel leerlingen in de school die les volgen aan het dko?
- Zijn de leerkrachten op de school vertrouwd met de werking van het dko?
- Welke rol voor de basisschool zou haalbaar en wenselijk zijn voor het toeleiden van leerlingen naar het dko?
- Welke rol voor de basisschool zou haalbaar en wenselijk zijn voor het begeleiden en ondersteunen van het keuzeproces voor en binnen het dko?
- Op welke manier zou een CultuurKompas gepresenteerd moeten worden zodat leerkrachten ermee aan de slag kunnen gaan?
- Welke elementen moet het CultuurKompas zeker bevatten?
- Als er leraren van het dko naar basisscholen toe zouden gaan om met een CultuurKompas met leerlingen aan de slag te gaan, hoe zou dat er dan uitzien?

Na dit eerste open gesprek presenteerden wij (tijdens deel 2) kort ieder scenario, waarvoor per scenario de volgende vragen gesteld werden:

- In welke mate zou dit scenario een waardevolle invulling zijn van het CultuurKompas?
- Wat zijn de voordelen van dit scenario? In het algemeen, en specifiek voor de leerkracht in het lager onderwijs?
- Wat zijn de nadelen van dit scenario? In het algemeen, en specifiek voor de leerkracht in het lager onderwijs?
- Wat zijn mogelijke randvoorwaarden voor dit scenario? (Met andere woorden, wat zou er nodig zijn voor jou als leerkracht/directeur en voor jullie school om dit scenario te doen slagen?)

2.3.9 Interviewstudie: data-analyse

De interviews werden met audio opgenomen. Er is voor gekozen om deze audiobestanden niet te transcriberen vanwege de grote arbeidsintensiteit die dit zou vergen. De verzamelde audiobestanden werden geordend en voorzien van een samenvatting gemaakt door de interviewer.

De interviewers maakten samen, op basis van de samenvattingen en audio-bestanden, een discourse-analyse¹⁸ van de verzamelde informatie waarin per bovenstaand thema de belangrijkste inzichten besproken worden aan de hand van de bestaande literatuur.

Voor het opstellen van de samenvatting is gebruik gemaakt van een analysekader waar in de eerste plaats de antwoorden aan de

hand van de interviewleidraad thematisch geordend werden en consensus en meningsverschillen benoemd werden. Vervolgens werd een overzicht gemaakt van de belangrijkste thema's die naar voren kwamen buiten de interviewleidraad om. De meeste deelnemers wilden bijvoorbeeld hun zorgen uitspreken over het lerarentekort, wat daarmee in de analyse meegenomen kon worden als een mogelijk risico voor de ontwikkeling van een CultuurKompas (zowel het lerarentekort zelf als de zorgen hieromtrent).

2.4 De klankbordgroepen

In de laatste fase van het onderzoek brachten we de resultaten van de literatuurstudie en van de kwalitatieve dataverzameling samen in een synthese. Deze synthese bevatte o.a. een aantal antwoorden op de kennisvragen en een aantal scenario's die een antwoord geven op kennisvraag 1. Tijdens bijeenkomsten van klankbordgroepen werd deze synthese afgetoetst bij sleutelfiguren in het Vlaamse onderwijsveld, met name in het dko en in de tweede ronde van dataverzameling in het basisonderwijs. Het doel was om zo het ontwerp te verfijnen en waar nodig bij te sturen, en om verdere risico's en randvoorwaarden op te sporen. Er werd één fysieke bijeenkomst georganiseerd (groep 1), een onlinebijeenkomst (groep 2), en een tweede onlinebijeenkomst (groep 3) tijdens de tweede ronde van dataverzameling met de focus op het lager onderwijs. Iedere bijeenkomst had een duur van 2,5 uur.

2.4.1 De klankbordgroepen: deelnemers

Groep 1:

- wetenschappelijk onderzoeker met kennis van het dko en Kunstkuur;
- directeur van een kunstacademie;
- vertegenwoordiger van de koepelorganisaties amateurkunsten;
- directeur van een academie muziek en woordkunst-drama.

Groep 2:

- directeur van een academie beeldende en audiovisuele kunsten;
- een gemeentelijke cultuurfunctionaris;
- twee leraren dko;
- twee onderzoekers cultuureducatie verbonden aan het LKCA (Nederland);
- directeur van een academie muziek en woordkunst-drama.

Groep 3:

- twee lerarenopleiders;
- directeur basisschool;
- leerkracht basisschool;
- (gepensioneerd) onderwijsinspecteur.

¹⁸ In een discourse-analyse wordt ook de achtergrond en sociaal-culturele context van de geïnterviewde meegenomen in de analyse. Dit is niet een methode om correlaties vast te stellen, maar wel om de kwalitatieve data te kaderen in de praktijk. Zie: Talja, Sanna. "Analyzing qualitative interview data: The discourse analytic method." *Library & information science research* 21.4 (1999): 459-477; en Antaki, Charles. "Discourse analysis and conversation analysis." *The SAGE handbook of social research methods* (2008): 431-446.

2.4.2 De klankbordgroepen: dataverzameling

De deelnemers ontvingen een week voor de bijeenkomst het ontwerp van de verschillende scenario's en werden ter voorbereiding van de bijeenkomst gevraagd om feedback te geven op het ontwerp en om zelf andere invalshoeken en scenario's binnen te brengen.

De gesprekken verliepen in verschillende focusrondes waarbij telkens een nieuw item/ een deel van het rapport binnengebracht werd. Die rondes werden vormgegeven vanuit de structuur die het voorlopige rapport op dat moment had en vanuit de kennisvragen van de oproep.

De rondes:

1. feedback op de literatuurstudie
2. feedback op de gesprekken met academies
3. het doel van het CultuurKompas
4. samenwerking met het lager onderwijs
5. kiezen voor het dko, domein, instrument
6. feedback op de bouwstenen (mogelijke inhouden): sterk/ minder sterk/ andere bouwstenen
7. mogelijke scenario's

Waar in de interviewstudie de nadruk lag op een open vorm van uitgebreide dataverzameling, werd in deze fase een doelgericht proces gehanteerd om zo de mogelijke prototypes te verfijnen, zodat deze al in het proces bijgestuurd kunnen worden. Na afloop van de tweede ronde van dataverzameling werden de herwerkte scenario's via mail voorgelegd aan de deelnemers van de klankbordgroepen waarbij gevraagd werd om nog eens feedback te geven met een focus op mogelijke risico's en randvoorwaarden.

2.4.3 De klankbordgroepen: data-analyse

De gesprekken zijn met audio opgenomen. De audiobestanden werden niet getranscribeerd vanwege de grote arbeidsintensiteit die dit zou vergen. In plaats daarvan werden de verzamelde audio-bestanden voorzien van een samenvatting.

De onderzoekers maakten samen, op basis van de samenvattingen en audio-bestanden, een discourse-analyse van de verzamelde informatie waarin de belangrijkste inzichten besproken worden aan de hand van de bestaande literatuur en de resultaten van de interviewstudie. De bevindingen daarvan zijn thematisch samengevat in dit rapport, en inzichten zijn meegenomen in het beantwoorden van de kennisvragen en het vormgeven van de scenario's.

3 / Literatuurstudie

3 / Literatuurstudie

3.1 Inleiding

Door middel van een literatuuronderzoek willen we de centrale thema's van dit onderzoek bestuderen vanuit wetenschappelijk en internationaal perspectief. Deze voorstudie heeft als voornaamste doel om te bestuderen hoe het keuzeproces voor een bepaald domein - en in de verdiepende fase voor een bepaald muziek-instrument - werkt. Er zijn vele internationale studies die verbanden aantonen tussen bepaalde actoren en de keuze gemaakt door de leerling, zoals de culturele context, de economische achtergrond, gender, etc., maar ook over de positieve invloed van oriënterings-sessies en keuzebegeleiding.

Uit onderzoek van de onderwijsinspectie uit 2019 blijkt dat veel academies nog worstelen met de leerloopbaanbegeleiding, waarbij specifiek "de oriëntering na de 1ste graad domein-overschrijdende initiatie; de oriëntering naar een vertolkende of creërende opleiding; en de instrumentkeuze (vooral indien leerlingen pas in de tweede graad instromen en de tijd nog niet hadden om grondig kennis te maken met het instrumentaanbod)" worden genoemd als vastgestelde uitdagingen voor de academies. De inspectie vult aan: "ondersteuning en professionalisering van leraren zijn belangrijke sleutels tot succes."

Uit een recent onderzoek van de onderwijsinspectie blijkt daarnaast dat "ongeveer 85% [van de ouders en leerlingen] op de hoogte is van het aanbod aan opleidingen en opties in de academie. Ruim de helft van hen geeft aan hulp te hebben ervaren bij het kiezen van vakken, al geeft ook ruim 30% aan dat dit voor hen niet van toepassing is." Een CultuurKompas zou bijgevolg goed op bovenstaande noden kunnen inspelen. Daarbij is het van belang dat er rekening gehouden wordt met (en op een positieve manier ingespeeld wordt op) het complexe keuzeproces van de leerling.

Aan de hand van de wetenschappelijke literatuur kunnen we een beeld schetsen van het keuzeproces en het netwerk van omgevingsfactoren die het proces beïnvloeden. De wetenschappelijke literatuur die direct van toepassing is op het dko, is echter beperkt. Het dko is gepositioneerd in een zeer unieke context van geformaliseerd kunstonderwijs, met een eigen infrastructuur, vast curriculum en certificatie, en buiten het leerplichtonderwijs om. Een groot deel van de wetenschappelijke literatuur betreft onderzoek naar keuzeprocessen die plaatsvinden in een heel andere context, zoals de keuze voor een instrument buiten een context van gestructureerd kunstonderwijs (en dikwijls zonder keuzebegeleiding) of de keuze voor een instrument binnen het leerplichtonderwijs. Ook is er een grote variëteit aan leeftijdscategorieën binnen de literatuur rondom instrumentkeuze, met een bereik van 3 tot 18 jaar. De opdracht vanuit het bestek is om specifiek te onderzoeken hoe de keuze van 6- en 7-jarigen (voor een domein), en 8-jarigen (voor een instrument) verloopt, waardoor literatuur die zich beroept op keuze voor een instrument op andere leeftijd, niet direct toepasbaar is.

De grootste hiaten zitten echter niet in de literatuur rondom de instrumentkeuze, maar in die rondom de domeinkeuze. Dit komt deels door de jonge leeftijd van de doelgroep (6- en 7-jarigen), en vooral door de unieke situatie van het dko waar verschillende domeinen binnen dezelfde structuur worden aangeboden. Immers, wanneer er geen gecentraliseerd kunstonderwijs zou zijn, opgedeeld in verschillende domeinen, dan is er geen enkele reden om aan te nemen dat kinderen of hun ouders in de eerste plaats kiezen voor kunstonderwijs en pas in de tweede plaats voor de discipline. In internationale contexten is de keuze tussen bijvoorbeeld het beoefenen van een kunstvorm binnen de beeldende kunst en het beoefenen van een muziekinstrument net zo (ir)relevant als de keuze tussen iedere andere hobby. Op wetenschappelijk niveau is dan ook geen literatuur rondom de domeinkeuze gevonden. Wel kunnen in sommige gevallen de bevindingen uit de uitgebreide literatuur rond de instrumentkeuze vertaald worden naar de mogelijke context van een domeinkeuze.

3.2 Het keuzeproces volgens de ecologische systeemtheorie

Om de verschillende actoren in kaart te brengen maken wij gebruik van de ecologische systeemtheorie van Urie Bronfenbrenner.¹⁹ Hierin wordt de leerling als centrale spil in een netwerk van actoren geanalyseerd, waarbij de interacties van omgevingsfactoren in beeld gebracht kunnen worden. Hoe dichter de omgevingsfactor bij het kind staat, hoe groter de invloed. Hoewel deze theorie ontwikkeld werd om de ontwikkeling van een kind inzichtelijk te maken, is het ook een geschikte methode om een keuzeproces in beeld te brengen. Immers, de keuze voor een domein en/of instrument is niet enkel gebaseerd op intrinsieke motivatie, maar ook afhankelijk van externe factoren. Sterker nog, wat geregeld intrinsieke motivatie lijkt te zijn, kan toch in grote mate beïnvloed zijn door omgevingsfactoren, met name bij jonge kinderen. De invloed van omgevingsfactoren wordt bovendien bevestigd door waarneembare trends in muziekinstrumentkeuze. Zo is bijvoorbeeld de vraag of een ouder al een instrument bespeelt van grote invloed op de instrumentkeuze. Daarnaast zijn er ook trends zichtbaar rondom genderassociaties en socio-economische status.²⁰

Deze omgevingsfactoren rond de leerling kunnen worden ingedeeld in verschillende ecosystemen. Een individu ontwikkelt zich in de directe interactieomgeving, het *microsysteem*. Voor een 6-jarige leerling in Vlaanderen omvatten deze actoren bijvoorbeeld de ouders en de school. De actoren die direct met elkaar interageren in het microsysteem bevinden zich in het *mesosysteem*, dat bestaat uit microsystemen rondom het individu, zoals het contact

19 U. Bronfenbrenner, *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979).

20 D. Mateos-Moreno, & A. Hoglert, "Why Did You (Not) Choose your Main Musical Instrument? Exploring the Motivation behind the Choice," *British Journal of Music Education* (2023), 11.

tussen ouders en school. Rondom het mesosysteem bevinden zich twee lagen van omgevingen die indirecte invloed uitoefenen op het microsysteem.²¹ Deze grotere exo- en macrosystemen staan steeds verder van het individu af.

In het onderwijs wordt vaak gebruikgemaakt van de ecologische systeemtheorie om de zorgstructuur van een school te analyseren. De zorg op een school ontstaat uit de interacties tussen diverse actoren, zowel binnen als buiten de schoolomgeving. Deze theorie biedt niet alleen een kader voor de organisatie van de zorg en de verdeling van taken, maar geeft ook inzicht in welke actoren welke verantwoordelijkheden dragen voor de zorg.²² Net zoals bij de zorgstructuur op een school, kan er dit raamwerk worden toegepast om het keuzeproces te theoretiseren. In het kader van dit onderzoek staat daarbij dan niet het gedrag, maar de keuze centraal. Om de totstandkoming ervan te verklaren, worden de interacties tussen de omgevingsfactoren onderzocht. Door systemen rondom de leerling te construeren, ontstaat er een gelaagde omgeving waarin (invloedrijke) actoren kunnen worden geplaatst. Deze gelaagdheid resulteert in een onderscheid tussen omgevingsactoren op basis van hun afstand tot en daarmee invloed op de leerling. Actoren die dichtbij zijn, hebben meer interacties en invloed, terwijl degene die verder weg zijn minder interacties hebben en een meer indirecte invloed uitoefenen.

Tijdens de interviewfase van het onderzoek kwamen deze verschillende actoren, en de interacties daartussen, aan bod. Ook de literatuurstudie vertrok van het zoeken naar mogelijke studies die de impact van die verschillende omgevingsactoren onderzoeken. Hierin volgen we de ecologische systeemtheorie, door te beginnen bij (het profiel van) de leerling zelf, om vervolgens de rondom liggende systemen in kaart te brengen.

3.3 Het cultureel ecosysteem

Het cultureel ecosysteem is een concept gelijkaardig aan de ecologische systeemtheorie. Het concept, geïntroduceerd door de Engelse onderzoeker John Holden, werd door de LKCA tijdens de loopperiode van deze haalbaarheidsstudie gelijktijdig onderzocht. Het denken in een cultureel ecosysteem biedt de cultuursector en beleidsmakers, volgens het LKCA, een nieuw raamwerk voor de stimulering van het culturele leven. In het cultureel ecosysteem wordt de overlap tussen 3 verschillende domeinen onderzocht: gesubsidieerd (zoals het dko, commercieel en amateurkunst).

Deze drie culturele domeinen louter apart benaderen sluit veel kruisbestuiving uit. Het zijn juist dialoog en kruisbestuiving die cruciaal zijn voor een florerend ecosysteem. Het frame van het culturele ecosysteem parkeert deze indeling en kiest de kaart van dialoog, afstemming en (interconnectiviteit). Lokale partners gaan samenzitten, brengen het netwerk van culturele activiteiten in een regio in kaart en maken verbinding met bijvoorbeeld het leerplichtonderwijs.

De ontwikkeling van een lokaal luik van het CultuurKompas kan een aanleiding zijn voor culturele partners om met elkaar in dialoog te gaan en het lokaal cultureel ecosysteem te onderzoeken.

3.4 Het profiel van de potentiële leerling

Beginnend bij de omgevingsfactoren die het dichtst bij het kind staan, kijken wij allereerst naar het profiel van de potentiële leerling zelf, als de centrale spil in het netwerk. Onder het profiel van de leerling rekenen we personalia, zoals sekse en gender, persoonlijkheidskenmerken, en psychomotorische dispositie. Voor muziek is daar al heel wat onderzoek naar gedaan. De thuissituatie en de culturele achtergrond van het kind behoren allicht ook tot het profiel van de leerling, maar deze behoren tot het meso-systeem volgens Bronfenbrenners theorie.

De klank van een instrument wordt gezien als een bepalende factor voor de instrumentkeuze. De meeste kinderen hebben al op vroege leeftijd bepaalde voorkeuren voor bepaalde timbres.²³ Toch is er regelmatig een opmerkelijke discrepantie tussen de voorkeur voor een bepaald timbre, en het gekozen instrument.²⁴ Deze inconsistentie is op meerdere manieren te verklaren. Het zou kunnen dat leerlingen niet goed kunnen aanduiden waarom ze een instrument gekozen hebben, of dat de keuze niet enkel berust op de klank van het instrument. De verwachting dat het spelen van het instrument plezier oplevert, kan bijvoorbeeld belangrijker zijn dan de waardering van de klank.²⁵

Op het gebied van genderassociaties is er in de afgelopen twintig jaar veel psychologisch onderzoek verricht.²⁶ Begin deze eeuw

23 M. Rotjan, "Why they choose: understanding the instrument selection choices of my own elementary school string students," *Visions of Research in Music Education* 29, nr. 1 (2017): 3-15; L. M. Wiedenfeld, "Sex-Types and Instrument Selection: The Effect of Gender Schemas on Fifth Graders' Instrument Choices," *Texas Music Education Research* 64 (2012): 76; Mateos-Moreno, & Hoglert,

"Why Did You (Not) Choose your Main Musical Instrument?"

24 K. L. Kuhlman, "The influence of timbre and other factors on the instrument choices of beginning band students," *Contributions to Music Education* (2005): 33-44.

25 Ibid.

26 H.F. Abeles, "Are Musical Instrument Gender Associations Changing?" *Journal of Research in Music Education* 57 (2009): 127-139; C. Bullerjahn, K. Heller & J.H. Hoffman, "How Masculine is a Flute? A Replication Study on Gender Stereotypes and preferences for Musical Instruments among Young Children," *Proceedings of the 14th International Conference on Music Perception and Cognition*

(2016): 637-642; C. Conway, "Gender and musical instrument choice: A phenomenological investigation," *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, 146 (2000): 1-15; K. M. Cramer, E. Million & L. A. Perreault, "Perceptions of musicians: Gender stereotypes and social role theory," *Psychology of Music* 30 (2002): 164-174; J. Eros, "Instrument Selection and Gender Stereotypes. A Review of Recent Literature," *Update: Applications of Research in Music Education* 27, Nr. 1 (2008): 57-64; S. Hallam, L. Rogers, & A. Creech, "Gender differences in musical instrument choice," *International Journal of Music Education* 26, nr. 1 (2008): 7-19; A. C. Harrison, & S. O'Neill, "Children's Gender-Typed Preferences for Musical Instruments. An Intervention Study," *Psychology of Music* 28 (2000), 81-97; A. C. Harrison, & S. O'Neill, "Preferences and Children's Use of Gender-Stereotyped Knowledge about Musical Instruments: Making Judgments about Other Children's Preferences," *Sex Roles* 49 nr. 7/8 (2003): 389-400; J. N. Killian & S. L. Satrom, "The effect of demonstrator gender on wind instrument preferences of kindergarten, third-grade, and fifth-grade students," *Update: Applications of Research in Music Education* 29 nr. 2 (2011): 13-19; R. B. MacLeod, "A comparison of aural and visual instrument preferences of third and fifth-grade students," *Bulletin of the Council for Research in Music Education* 179 (2009): 33-43; N. A. Marshall & K. Shiba-zaki, "Instrument, Gender and Musical Style Associations in Young Children," *Psychology of Music* 40 nr. 4 (2011): 494-507; S. Pickering & B. Repacholi, "Modifying Children's Gender-Typed Musical Instrument Preferences: The Effects of Gender and Age," *Sex Roles* 45 nr. 9/10 (2001): 623-643; E. R. Wrape, A. L. Dittloff & J. L. Callahan, "Gender and Musical Instrument Stereotypes in Middle School Children: Have Trends Changed?" *Update: Applications of Research in Music Education* 34, nr. 3 (2016): 40-47; G. M. F. Wyck, "Gender and Instrument Associations, Stereotypes, and Stratification: A Literature Review," *Update: Applications of Research in Music Education* 30 nr. 2 (2012): 22-31.

21 U. Bronfenbrenner, *The Ecology of Human Development*.

22 J. van der Wal, en J. de Wilde, *Identiteitsontwikkeling en leerlingbegeleiding. Een praktijkgericht boek* (4de herziende druk; Bussum 2011).

bestudeerden Harrison en O'Neill de relatie tussen gender identiteit en instrumentvoorkeur bij kinderen tussen 7 en 8 jaar met een kleine selectie van archetypische instrumenten (piano, gitaar, drums, viool, trompet, fluit) waarbij meisjes een significante voorkeur toonden voor piano, viool en fluit, en jongens een significante voorkeur voor drums, gitaar en trompet.²⁷ De resultaten van deze studie zijn meerdere malen gerepliceerd, en er is een algemene consensus dat kinderen op jonge leeftijd al een sterke genderassociatie maken met verschillende instrumenten.²⁸ Retrospectieve studies van instrumentkeuze binnen muziekscholen tonen vergelijkbare gendervoorkeuren, waarbij (gemeten in verschillende landen) meisjes oververtegenwoordigd zijn in het bespelen van harp, fluit, zang, piccolo, klarinet, hobo, en viool, en jongens oververtegenwoordigd zijn in het bespelen van elektrische gitaar, basgitaar, tuba, drums en trombone.²⁹

Een interessante replicatie van de studie van Harrison en O'Neill (2000) vond plaats in 2016, waaraan zeer jonge kinderen (tussen 4 en 6 jaar) deelnamen en waar dezelfde stabiele voorkeur al meetbaar bleek te zijn.³⁰ De invloed van de ouders en genderstereotypering in de media worden hier genoemd als mogelijke oorzaken.³¹ Andere mogelijke oorzaken die door andere onderzoekers worden besproken, zijn de wijze waarop een instrument bespeeld wordt (jongens lijken een voorkeuren te geven aan instrumenten waarvoor een hogere fysieke intensiteit gevraagd wordt en geven een voorkeur aan instrumenten waarop wordt geslagen (slagwerk), terwijl meisjes een voorkeur hebben voor fijnere motoriek en kleinere/lichtere instrumenten).³²

Ook de klank van het instrument kan geassocieerd worden met genderstereotypering, waar meisjes de voorkeur geven aan instrumenten in een hoger register.

Echter, ondanks de aanwezigheid van een voorkeur en een genderstereotiep beeld van muziekinstrumenten, blijkt uit het onderzoek ook dat een jongere leeftijd correleert met een grotere interesse en bereidheid in contra-stereotiepe instrumentkeuzes.³³ Ander onderzoek wijst uit dat het 'primen' van contra-stereotiepe beelden (bijvoorbeeld afbeeldingen van meisjes die drummen, jongens die fluit spelen, etc.) een positief effect kan hebben op latere instrumentkeuze.³⁴

Wat betreft de relatie tussen instrumentkeuze en persoonlijkheidskenmerken is de wetenschappelijke basis inconsistent. Er is bewijs voor mogelijke correlaties tussen karaktereigenschappen en voorkeur in timbre,³⁵ maar deze reiken vaak niet verder dan

genderstereotypering.³⁶ Eerder onderzoek toonde echter aan dat er geen significant verband is tussen instrumentkeuze en persoonlijkheidskenmerken.³⁷ Mogelijke vergelijkingen zouden gemaakt kunnen worden wat betreft het verschil tussen een solistisch instrument en een begeleidend instrument, of het verschil tussen een instrument dat sterk geassocieerd wordt met samenspel of een instrument dat eerder in afzondering gespeeld wordt, om dit vervolgens te koppelen aan introversie of extraversie. Zulke vergelijkingen blijken vaak te oppervlakkig en inconsistent over meerdere studies (zo zijn er bijvoorbeeld genoeg introverte leerlingen die wél graag in groepsverband spelen. Er is wel een meetbare correlatie tussen de keuze voor zang en extraversie.³⁸ Vroegere studies suggereren een verband tussen een hogere mate aan introversie en een voorkeur voor strijkinstrumenten,³⁹ maar replicaties in recentere studies zijn inconsistent.⁴⁰ Er lijkt wel een correlatie te zijn tussen persoonlijkheid en voorkeur in genre, waar een voorkeur voor jazz correleert met een hogere mate aan creativiteit en openheid voor nieuwe ervaringen in vergelijking met individuen met een voorkeur voor klassieke muziek.⁴¹ Dit zou gevolgen kunnen hebben voor de muziekinstrumentkeuze, maar toch tonen de meeste onderzoeken geen correlatie tussen genre voorkeur en muziekinstrumentkeuze.⁴² Hierbij moet ook vermeld worden dat deze studies een volwassen populatie onderzoeken. Het is de vraag of dezelfde eigenschappen al voldoende meetbaar zijn bij jonge kinderen. Sommige auteurs waarschuwen ook voor het gebruik van persoonlijkheidstesten bij het adviseren van instrumentkeuze.⁴³ Persoonlijkheid kan moeilijk meetbaar zijn en is vaak afhankelijk van vragenlijsten met een risico op sociaal wenselijke antwoorden.⁴⁴

De psychomotorische dispositie kan ook een rol spelen bij de instrumentkeuze, maar over het algemeen is er zeer weinig consensus over de geschikte tools voor het meten van de dispositie, en over welke uitkomst van de meting dan tot welke aanbeveling zou moeten leiden.⁴⁵ In de Verenigde Staten rapporteerden band dirigenten weliswaar dat leerlingen sneller vooruitgaan, meer bereiken en langer hun instrumenten blijven bespelen als ze worden gekoppeld aan een instrument dat past

27 Harrison & "Children's Gender-Typed Preferences for Musical Instruments."

28 Bullerjahn et al. "How Masculine is a flute?"

29 Hallam et al. "Gender differences in musical instrument choice."

30 Bullerjahn et al. "How Masculine is a flute?"

31 Ibid, 640.

32 Hallam et al. "Gender differences in musical instrument choice," 14.

33 Wrape et al. "Gender and Musical Instrument Stereotypes in Middle School Children"; Bullerjahn et al. "How Masculine is a flute?"

34 P.K. Cooper & C. Burns, "Effects of stereotype content priming on fourth and fifth grade students' gender-instrument associations and future role choice," *Psychology of Music* 49 nr. 2, 246-256.

35 M.L. Hudson, Relationships among personality types, timbre preferences, and choice of instrument by beginning band students in selected schools in southern Mississippi, doctoraatsthesis, 2004; P.D. Payne, An investigation of relationships between timbre preference, personality traits, gender, and music instrument selection of public school band students, doctoraatsthesis, 2009.

36 Payne, An investigation of relationships, 135.

37 R. A. Cutietta, & P. A. McAllister, "Student personality and instrumental participation, continuation, and choice," *Journal of Research in Music Education* 45 (1997): 282-294.

38 C. Reardon MacLellan, "Differences in Myers-Briggs personality types among high school band, orchestra, and choir members," *Journal of research in music education* 59, nr. 1 (2011): 85-100; M. Sandgren, "Exploring personality and musical self-perceptions among vocalists and instrumentalists at music colleges," *Psychology of Music* 47, nr. 4 (2019): 465-482; T. A. Torrance & J. A. Bugos, "Music ensemble participation: Personality traits and music experience" Update: Applications of Research in Music Education 36, nr. 1 (2017): 28-36.

39 L. M. Buttsworth, & G. A. Smith, "Personality of Australian performing musicians by gender and by instrument," *Personality and Individual Differences* 18, nr. 5 (1995): 595-603.

40 Z. Mihajlovski, "Personality, intelligence and musical instrument," *Croatian Journal of Education* 15, nr. 1 (2013): 155-172; J. E. Cameron, M. Duffy, & B. Glenwright, "Singers take center stage! Personality traits and stereotypes of popular musicians," *Psychology of Music* 43, nr. 6 (2015): 818-830.

41 M. Benedek, et al. "Creativity and personality in classical, jazz and folk musicians." *Personality and individual differences* 63 (2014): 117-121.

42 Mateos-Moreno, & Hogler, "Why Did You (Not) Choose your Main Musical Instrument?"

43 A. E. Kemp, The musical temperament: Psychology and personality of musicians (New York, NY: Oxford University Press, 1996); J. S. Millican, Starting out right: Beginning band pedagogy (Lanham, MD: Scarecrow Press, 2012).

44 F. Langendorfer, "Personality differences among orchestra groups: Just a stereotype?" *Personality and Individual Differences* 44 (2008): 610-620.

45 J. S. Millican, "Band instrument selection and assignment: A review of the literature." Update: Applications of Research in Music Education 35, nr. 2 (2017): 46-53.

bij hun specifieke vaardigheden en fysieke gesteldheid,⁴⁶ maar, net zoals bij de persoonlijkheidskenmerken, zijn de beschikbare data inconsistent en tonen verschillende studies aan dat fysieke karakteristieken geen goede indicatoren zijn voor succes binnen het muziekonderwijs.⁴⁷ Sommige leraren gaven in de studies aan dat ze de grootte van de handen, de lippen, kaak en tanden, evalueren om de leerling van advies te voorzien.⁴⁸ Aanbevelingen op basis van lip-grootte zijn echter vaak tegenstrijdig, en ook voor het gebit is de wetenschappelijke basis voor een goede aanbeveling zeer inconsistent.⁴⁹ Hetzelfde geldt voor literatuur rondom de lichaamsbouw.⁵⁰ Wat betreft hand- en vingergrootte wordt voor sommige leerlingen een instrument afgeraden, omdat ze te korte vingers hebben, maar het is de vraag of dit op jonge leeftijd al meetbaar is. In de literatuur wordt weinig gezegd over de verschillen in lichaamsgroei en de mogelijke consequenties voor de juiste instrumentkeuze.

Coördinatie en motorische vaardigheden zouden ook een rol kunnen spelen. Sommige auteurs stellen dat een goede hand-oog coördinatie en een goed getrainde fijne motoriek noodzakelijk zijn voor het goed bespelen van houtblazers, en linkshandigheid wordt als een beperkende factor gezien voor het bespelen van blaas-instrumenten in het algemeen (met uitzondering van de hoorn).⁵¹ Sommige auteurs wijzen ook op tests om muzikaliteit en auditieve vaardigheden te meten.⁵² Voor het bespelen van de koperblazers wordt bijvoorbeeld toonvastheid als een noodzakelijke factor gezien.

3.5 De invloed van het micro- en mesosysteem

Tot het microsysteem worden de ouders, de onderwijzers en vrienden/peers gerekend. De ouders hebben een aanzienlijke invloed op de instrumentkeuze van een kind. Dit kan een pragmatische, directe invloed zijn. Zo zullen sommige ouders percussie-instrumenten afkeuren omdat dit voor te veel lawaai in huis zou zorgen en voor andere ouders kan de prijs van het instrument een belangrijke rol spelen bij de keuze.⁵³ Daarnaast is er echter ook een indirecte invloed van toepassing, waarbij de (intrinsieke) voorkeur van de ouders onbedoeld wordt uitgedragen. Het engagement van de ouders wordt in de literatuur aangewezen als een van de belangrijkste factoren tot succes, en een gebrek aan engagement van de ouders als een van

de belangrijkste redenen tot uitval.⁵⁴ Goed contact tussen de muziekschool en de ouder (het mesosysteem) is dus van vitaal belang voor de leerling. Uit een retrospectieve studie blijkt dat bij een deel van de populatie de ouders volledig zelf de keuze voor hun kind maken.⁵⁵

De invloed van peers is ook in onderzoek opgemerkt, al betreft het hier meestal iets oudere leerlingen en geldt over het algemeen de regel dat 'hoe dichter de leerling bij adolescentie komt, hoe groter de invloed van peers en hoe kleiner de invloed van ouders wordt.' Wanneer het spelen in groepsverband betreft, wordt de evaluatie van peers op de vaardigheden op een instrument als bepalende factor gezien voor uitval.⁵⁶ Wanneer medeleerlingen in groepsverband dus uitdrukken dat je niet goed genoeg speelt, vormt dit soms een reden om volledig te stoppen met het leren van het bespelen van het instrument.

Er is ook enig bewijs dat er een relatie bestaat met de instrumentkeuze van oudere broers en zussen, waarbij de meeste kinderen bewust een ander instrument kiezen dan hun oudere broer of zus, wanneer die al succesvol is in het bespelen van dat instrument.⁵⁷ Ook de onderwijzer op de basisschool wordt aangemerkt als een potentieel motiverende factor, en voor sommige individuen zelfs de belangrijkste reden om voor een instrument te kiezen.

Daarnaast kan de (muziekschool van grote invloed zijn. Een recente studie toont aan dat de organisatie van proefsessies een gelijkaardige invloed uitoefent op de instrumentkeuze als de invloed van de ouders op dit gebied.⁵⁸ Het mogen uitproberen van een instrument en deze ervaring bespreken met een muziekleraar lijkt de kans op een weloverwogen keuze, waar de leerling jaren later nog steeds tevreden mee is, enorm te vergroten – meer dan welke andere oriënteringsmethode dan ook.⁵⁹

Binnen onderzoek gericht op het Vlaamse dko wordt bevestigd dat praten met de leraar over de studiekeuze in het dko uitval tijdens een leerjaar kan voorkomen.⁶⁰ Toch geven uitvallers en voormalige dko-participanten die de hele opleiding hebben afgewerkt, aan weinig effectief te hebben gepraat met de leraren over keuze- (begeleiding) binnen hun artistieke opleiding. De onderzoekers concluderen daarom dat "het aangewezen [lijkt] om meer ruimte te maken voor individuele leerbegeleiding. Voldoende flexibiliteit nastreven is cruciaal zodat leerlingen het eigen leerproces kunnen sturen, diverse ervaringen kunnen opdoen, en voldoende aangezet

46 Millican, *Starting out right*; Payne *An investigation of relationships*.

47 R. E. Klinedinst, "Predicting performance achievement and retention of fifth-grade instrumental students,"

Journal of Research in Music Education 39 (1991): 225–238; Millican, "Band instrument selection and assignment."

48 J. G. Bayley, "The procedure by which teachers prepare students to choose a musical instrument." *Update: Applications of Research in Music Education* 23 nr. 2 (2004): 23–34; D. E. Bazan, "An investigation of the instrument selection processes used by directors of beginning band," *Contributions to Music Education*, 32 nr. 1 (2005): 9–31.

49 Millican, "Band instrument selection and assignment."

50 Ibid.

51 Millican, *Starting out right*; B. Pearson, & R. Nowlin, R. *Teaching band with excellence* (San Diego, CA: Neil A. Kjos Music, 2011).

52 Pearson & Nowlin, *Teaching band with excellence*.

53 De prijs van het instrument is niet bepaald in het mesosysteem, maar in het exosysteem. Academies kunnen bijvoorbeeld instrumenten verhuren om de zo de kosten te verlagen, of overheden zouden instrumentaankoop of instrumenthuur kun subsidiëren. Toch is de uiteindelijke financiële afweging wel een van de ouders, en niet van de leerling zelf.

54 S. M. Chen & R. W. Howard "Musical instrument choice and playing history in post-secondary level music students: some descriptive data, some causes and some background factors," *Music Education Research* 6, nr. 2 (2004): 217–230; Mateos-Moreno, & Hoglert, "Why Did You (Not) Choose your Main Musical Instrument?"

55 J. Driscoll, "'If I play my sax my parents are nice to me': opportunity and motivation in musical instrument and singing tuition," *Music Education Research* 11, nr. 1 (2009): 37–55.

56 K. Droe, "Music preference and music education: A review of literature," *Update: Applications of Research in Music Education* 24, nr. 2 (2006): 23–32; Millican, "Band instrument selection and assignment."

57 J. Davidson, & Borthwick, S. J. "Family dynamics and family scripts: A case study of musical development," *Psychology of Music*, 30 (2001): 121–136.

58 Mateos-Moreno, & Hoglert, "Why Did You (Not) Choose your Main Musical Instrument?"

59 Ibid., p. 82.

60 Free De Backer, Steven Groenez, Lode Vermeersch & Koen Lombaerts, *Is kiezen een koud kunstje? Studie van determinanten van leerloopbanen van leerlingen in het deeltijds kunstonderwijs*, Onderzoek in opdracht van het Vlaams Ministerie van Onderwijs & Vorming, 2016.

worden tot reflectie. De leerloopbaanbegeleiding op maat dient oog te hebben voor het gehele leerproces, in plaats van zich te focussen op incidenten, en aan te sluiten bij de keuzestijlen van leerlingen.”⁶¹

Wat betreft de keuze voor kunstonderwijs in het algemeen, en allicht ook de domeinkeuze, kan de afstand tot de academie ook een belangrijke factor zijn. Hoe groter de afstand tot de academie, hoe lager de participatiekansen.⁶² Daarnaast is er ook een substitutie-effect zichtbaar. Dat wil zeggen: hoe verder leerlingen van het aanbod van de domeinen muziek, woordkunst-drama en dans wonen, hoe groter de kans dat ze zich inschrijven voor beeldende en audiovisuele kunsten.⁶³ Ze wisselen dus wellicht hun initiële voorkeur voor een domein omwille van de afstand. Ouders spelen hierin vermoedelijk een belangrijke rol. Hoe jonger de kinderen, hoe kleiner de actieradius, aangezien jonge kinderen vaak afhankelijk zijn van hun ouders om naar de academie gebracht te worden.

3.6 De invloed van het exosysteem

Tot het exosysteem rekenen we de actoren die het verst weg staan van de leerling. Hier kunnen we bijvoorbeeld de culturele context en socio-economische status van de ouders toe rekenen. Echter, hoe verder weg van de leerling hoe moeilijker het is om een effect te meten. Door middel van retrospectieve studies kunnen wel statistische conclusies getrokken worden. Zo is de culturele context veel onderzocht vanuit de ondervertegenwoordiging van kwetsbare groepen, zonder dat er een duidelijk verband is aangetoond tussen de instrumentkeuze en bijvoorbeeld de religieuze thuissituatie.⁶⁴ Deze resultaten kunnen echter te wijten zijn aan de gebruikte onderzoeksmethodes, waar gebruikgemaakt wordt van vragenlijsten en interviews met een hoge kans op participatie-bias. Onderzoek rondom de diversiteit in het dko toont immers aan dat kwetsbare groepen ondervertegenwoordigd zijn in de leerlingenaantallen en dat de kostprijs van deelname aan het dko een bepalende factor is.⁶⁵ Vermeersch en Vandenbroucke⁶⁶ tonen aan dat een gebrek aan informatie over het aanbod en de angst zich niet juist te gedragen een rol spelen bij kansarme jongeren. Sommige jongeren haken af omdat ze binnen het dko als groep een minderheid vormen en daarom het gevoel hebben dat ze zo te veel opvallen.⁶⁷

Een aanbod dat niet aansluit bij de leefwereld van deze jongeren en voor hen dus niet herkenbaar is, wordt ook als een bepalende factor gezien die wellicht te relateren is aan de culturele context van de jongeren.⁶⁸

61 Ibid., p. 348.

62 L. Vermeersch & S. Groenez, “Young People in Out-of-School Arts Education: The Influence of the Proximity of the Provision on Their Participation Decision,” *Arts Education Policy Review* 116, nr.2: 63-77.

63 Ibid., 72.

64 Ibid.

65 L. Vermeersch, B. Capéau, K. Van Itterbeeck & S. Groenez, Wie speelt de eerste viool? Gedifferentieerde inschrijvingsgelden en participatie aan het deeltijds Kunstonderwijs, Onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke Kansen en Brussel, 2011.

66 L. Vermeersch, & Vandenbroucke, A. Het deelnemers- en participatieprofiel van participanten aan sociaal-cultureel volwassenenwerk. Brussel, 2010: SoCius vzw

67 F. van Heteren, “Is kunst voor iedereen?” *Tijdschrift Cultuur+ Educatie* 17, nr. 49: 2018, 29-44.

68 Ibid.

De totale kostprijs is ook een belangrijke factor in de keuze van domein en instrument. Er zijn verschillende soorten kosten: de inschrijvingskost en de kosten van aan te kopen duurzame materialen (bv. instrumenten) en niet-duurzame materialen (bv. potloden, verf). Een studie uit 2011 toont aan dat de kost van duurzame materialen vele malen hoger kan liggen dan die van inschrijving en van niet-duurzame materialen, en zo mee de keuzes kan bepalen.⁶⁹

Afstand tot de academie speelt ook niet voor iedereen dezelfde rol. Kwetsbare groepen, bijvoorbeeld ouders die zelf geen auto bezitten, hebben meer last van de mobiliteitsbarrière. Vergelijkbare resultaten zijn zichtbaar in een onderzoek naar het keuzeproces voor de keuze van de basisschool.⁷⁰ Hier geldt dat over de hele breedte ouders een voorkeur hebben voor een zo kort mogelijke afstand tussen de school en hun woon- of werkplek. Mogelijke verklaringen hiervoor, gegeven door de onderzoekers, zijn de kosten en tijdsinvesteringen die gepaard gaan met verplaatsingen van en naar de school. Ook de inbedding van buurtscholen in de lokale gemeenschap speelt een rol. Ook hier geldt dat de voorkeur voor een kleine afstand sterker is voor ouders met een lage SES of met een andere thuistaal dan het Nederlands.

De mobiliteitsbarrière in het dko wordt wellicht wel gecompenseerd door het feit dat ouders met een lage SES wel vaker in stedelijke gebieden wonen, waar het aanbod van academies groter is en zich vaak op kleinere afstand van de woonplaats bevinden.

3.7 Conclusie Literatuurstudie

Het doel van de literatuurstudie was om het keuzeproces van de leerling meer inzichtelijk te maken om zo een basis te leggen voor het beantwoorden van kennisvragen 2, 3, 4 en 8, waarbij kennisvraag 8 (“Hoe kunnen wij het keuzeproces voor en binnen het dko beter begrijpen?”) leidend is voor het beantwoorden van de overige kennisvragen. Kennisvraag 2 luidt: “Is het ook haalbaar, en zo ja op welke manier en tot op welk niveau, om aan het Cultuur-Kompas een verdiepende fase toe te voegen waarin ingezoomd wordt op de keuze voor een muziekinstrument?” Het volledige antwoord hierop is sterk afhankelijk van de Vlaamse context en daarmee dus beter te beantwoorden via de interviewstudie en klankbordgroep analyse (cfr. Hoofdstuk 4, en 5). Echter, een eerste stap in het beantwoorden van deze vraag kan gevonden worden in het antwoord van kennisvragen 3 en 4, aangezien deze betrekking hebben tot het meten en toetsen van een dispositie voor het begeleiden van de keuze, en daarmee inzicht geven op welke manier en tot op welk niveau de keuze begeleid kan worden.

Kennisvragen 3 en 4 luiden: “Welke tools kunnen ingezet worden om culturele interesses, plezier en motivatie te meten?” en

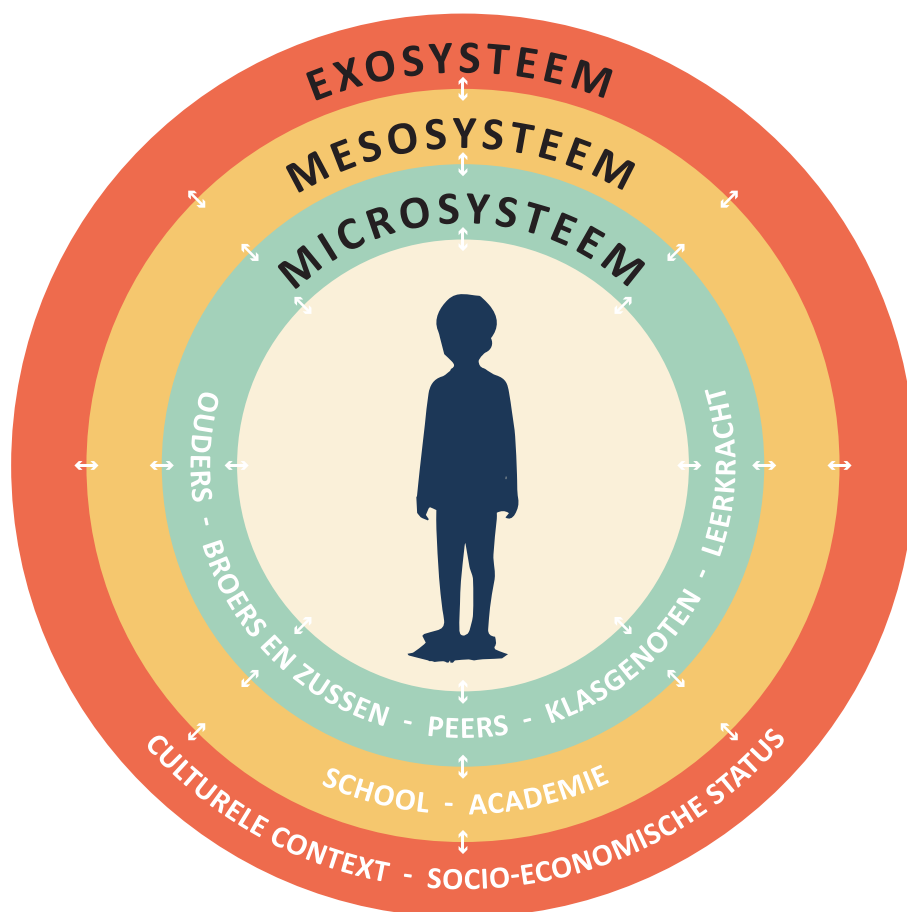
69 Ibid., p. 117.

70 N. Havermans, T. Wouters, & S. Groenez, S. Which school characteristics influence parents' school preferences? A rank-ordered logit regression of pre-primary school preferences in Ghent. Gent: Steunpunt Onderwijsonderzoek, 2018.

“Welke tools kunnen ingezet worden om fysieke en psychomotorische disposities te meten?” Ondanks dat er allicht tools beschikbaar zijn voor het meten van culturele interesses, plezier en motivatie enerzijds en fysieke en psychomotorische disposities anderzijds, toont de literatuurstudie aan dat het inzetten van deze tools geen meerwaarde zou bieden voor een CultuurKompas, en in het geval van het meten fysieke en psychomotorische disposities zelfs een negatief effect kan hebben. Het onderzoek naar het keuzeproces binnen het dko benadrukt de complexiteit ervan, waarbij een breed scala aan omgevingsfactoren en interacties tussen verschillende actoren een rol spelen. De bevindingen laten zien dat de keuze voor een domein en instrument niet alleen wordt beïnvloed door intrinsieke motivatie, maar ook door externe factoren zoals culturele context, socio-economische status, genderstereotypering en de invloed van ouders, leerkrachten en peers. Met name de ouders zijn van grote invloed, en vormen wellicht de belangrijkste schakel binnen het keuzeproces.

De intrinsieke voorkeuren van de leerling zijn hierin minder belangrijk. Er lijkt volgens wetenschappelijke literatuur wel sprake te zijn van genderstereotypering in het keuzeproces, en ook de intrinsieke voorkeuren voor bepaalde timbres spelen een rol, maar deze factoren lijken uiteindelijk niet doorslaggevend. Onderzoek toont bovendien aan dat aanvankelijke voorkeuren sterk aan verandering onderhevig kunnen zijn, en dat primen daarbij een positief effect kan hebben.

De psychomotorische dispositie lijkt verrassend genoeg de kleinste rol te spelen binnen het keuzeproces. Er is geen consensus over wat de beste dispositie is voor een instrument en bovendien is de aanvankelijke dispositie geen indicator voor succes.

4 | Interviewstudie

4 / Interviewstudie

4.1 Inleiding

De literatuurstudie geeft een algemeen, internationaal raamwerk waarmee in grove lijnen het keuzeproces van de leerling geschetst kan worden. Zoals eerder aangegeven is die internationale context niet altijd toepasbaar op het Vlaamse dko. Het doel van de interviews was om de literatuurstudie te verbinden met de huidige praktijk in Vlaanderen en vooral om tot nieuwe inzichten te komen, daar waar de literatuur tekortschiet. Hiervoor zijn wij in gesprek gegaan met 15 academies en 11 basisscholen, verspreid over Vlaanderen, om zo de bestaande 'good practices' rondom de bevordering van oriëntatie en keuzebegeleiding die academies op eigen initiatief ondernomen hebben, in beeld te brengen. Daarnaast was het doel van deze interviews om een beter zicht te krijgen op de praktische en inhoudelijke obstakels die sommige academies en scholen op dit moment verhinderen tot een betere keuzebegeleiding en een grotere toeleiding te komen, met minder uitval en met een grotere diversiteit.

Tijdens de interviews van de eerste ronde van dataverzameling gingen we aan de slag met vier brede thema's, elk met een eigen set van mogelijke vragen, waarin de deelnemer open kon spreken. Deze thema's waren 1) de domeinkeuze, 2) de instrumentkeuze, 3) de samenwerking tussen de academie en de basisschool en 4) de mogelijke vorm van het CultuurKompas. Hieronder presenteren we per algemeen thema de bevindingen uit de interviewstudie.

4.2 De domeinkeuze

4.2.1 Domeinoverschrijdende initiatie als oriëntatievak

Veel academies geven aan dat zij weinig inzetten op een overkoepelend beleid, zoals domeinoverschrijdende oriëntatie-activiteiten, om potentiële dko-leerlingen toe te leiden naar het juiste domein. Zelfs binnen de kunstacademies, of andere academies waar meer dan één domein wordt aangeboden, worden promotie- en oriëntatie-activiteiten doorgaans apart per domein georganiseerd. Een deel van de academies maakt wel gebruik van een domeinoverschrijdende initiatie in de eerste graad om zo leerlingen over een langere periode kennis te laten maken met verschillende domeinen, en de definitieve keuze voor een domein uit te stellen. We stellen vast dat vooral de kunstacademies gebruik maken van deze constructie, en dat zij dit geregeld een centrale plaats geven in de leerloopbaan binnen de academie. Een van de kunstacademies die we interviewden, ziet hun domeinoverschrijdende initiatie zelfs als hun belangrijkste 'unique selling point' ten opzichte van andere academies.

Academies waar bijvoorbeeld enkel muziek en woord gegeven wordt, kiezen er veeleer voor om enkel muziekinitiatie te organiseren en zo de eerste ontwikkeling binnen een specifiek domein belangrijk te maken.

Meerdere academies geven aan te worstelen met het vinden van een juiste initiatie en promotie voor woord-kunst-drama.

Enkele geïnterviewden geven ook aan dat het vinden van een geschikte leraar voor domeinoverschrijdende initiatie een moeilijke opgave is. Begeleiders die alle aangeboden domeinen in de vingers hebben, worden gezien als witte raven in het dko. In sommige gevallen komt een domein omwille van praktische redenen niet aan bod in de eerste graad; binnen onze selectie van academies betrof dit telkens het domein woordkunst-drama.

Leraren van de domeinoverschrijdende initiatie vertelden dat ze op verschillende manieren het keuzeproces faciliteren. Op de eerste plaats door het lesaanbod: vaak wordt een thema (bijv. de vier jaargetijden) vanuit de vier domeinen benaderd. Daarnaast onderzoeken sommige leraren aan de hand van reflectievragen met hun leerlingen hoe ze een opdracht ervaren hebben: wat paste het best bij jou? Met welk materiaal (de instrumenten, je stem, de verfborstel, je lichaam) werkte je het liefst? Ten slotte is de domeinkeuze ook een thema tijdens een afsluitend oudercontact.

In onze analyse van de interviews stellen we vast dat vooral het aantal domeinen dat een bepaalde academie aanbiedt, een onderscheidende factor is om van de domeinkeuze een onderwerp te maken op de academie. Hoe meer domeinen een academie aanbiedt, hoe groter de noodzaak om deze domeinen ook tijdens een keuzeproces zichtbaar te maken.

4.2.2 Workshops op lagere scholen

Naast de domeinoverschrijdende initiatie merken wij op dat er weinig keuzebegeleidingstrajecten voor de domeinkeuze plaatsvinden in de academies. Academies vertellen dat ze workshops organiseren voor de basisscholen om leerlingen te laten kennismaken met de domeinen, maar die zijn doorgaans per domein apart georganiseerd. Meestal vinden deze initiatieven op de academie plaats. De geïnterviewden vinden het immers belangrijk dat de introductie in de academie plaatsvindt: tussen de instrumenten en materialen, komen de leerlingen in een andere sfeer terecht. Het opwekken van interesse en verwondering is een belangrijke factor bij de keuze voor het dko, en dit is gemakkelijker te bewerkstelligen binnen de artistieke contexten van de academie zelf.

In het geval dat er toch meerdere domeinen gepresenteerd worden, zijn dat vaak wel uitsluitend de domeinen van de eigen academie. De naburige academie die een ander domein aanbiedt, kan eerder een concurrerende werking hebben, zelfs bij formeel georganiseerde partnerschappen. Deze workshops zijn wervend bedoeld voor de *eigen* academie en zijn daarmee niet altijd oriënterend voor alle domeinen of alle mogelijkheden binnen het dko.

4.2.3 Kiezen voor verschillende domeinen

Een aantal academies benadrukt dat voor veel leerlingen in de eerste graad het niet een keuze is *tussen* domeinen, maar eerder een keuze *voor* domeinen. Met andere woorden, er zijn veel leerlingen die bij instroom in de academie zich inschrijven voor meerdere domeinen. Zelfs in academies waar er wel een uitgebreid begeleidingstraject is voor de domeinkeuze (bijvoorbeeld een domeinoverschrijdende initiatie, met individuele coaching voor de leerlingen en adviserende gesprekken met de ouders), wordt er nog regelmatig gekozen voor twee of meer domeinen. In vele gevallen wordt er dan later in de tweede, of dikwijls derde graad, wanneer het aantal lestijden per week verhoogd wordt, wellicht ook andere hobby's buiten het dko interessant worden, en leerlingen naar het secundair onderwijs gaan, alsnog een keuze gemaakt om een of meerdere domeinen te laten vallen. Op deze manier is het keuzeproces dan wel verlengd over een lange periode en is er geen sprake van een strikte keuze aan het begin van de leerloopbaan.

4.3 De instrumentkeuze

4.3.1 Breed palet aan initiatieven

We stellen vast dat alle academies podiumkunsten een breed palet aan initiatieven voorzien in verband met de instrumentkeuze: instrumentenvoorstellingen, proeflessen, opendeurdagen, instrumentenbeurzen, instrumentenbrochures, workshops in lagere scholen, theatervoorstellingen waarin de instrumenten voorgesteld worden, etc.

Onder alle geïnterviewden bestaat er een volledige consensus en sterke overtuiging dat het uitproberen van een instrument de belangrijkste stap is in het keuzeproces voor een instrument. Veel academies maken daarnaast gebruik van instrumentenbrochures en – kaarten, maar die dienen, volgens de geïnterviewden, enkel als aanvulling en herinnering voor achteraf.

4.3.2 Geen aanloop meer

De keuze dat leerlingen in het dko vanaf graad 2.1 direct met een instrument kunnen starten is lovenswaardig, maar er zit volgens geïnterviewde academies ook een keerzijde aan deze medaille. Vóór het decreet van 2018 kregen leerlingen in het eerste leerjaar van de muziekopleiding met enkel het vak Algemene Muzikale Vorming ruim de tijd om een instrument te kiezen. Academies hadden daarvoor een uitgekiend traject ontwikkeld. Een academie die we interviewden, vertelde dat eerst de instrumenten in de klas toegelicht werden, dat er daarna een instrumentenmarkt werd georganiseerd waar de instrumenten uitgeprobeerd konden worden en dat leerlingen daarna een proefles konden vragen voor maximaal 3 instrumenten. Ten slotte werd het instrument tijdens het oudercontact op het einde van het schooljaar vastgelegd. Deze manier van werken vormde een traag en kwaliteitsvol keuzetraject dat in de huidige structuur, volgens alle geïnterviewden, niet herhaald wordt. Er *moet* nu gekozen worden voor een snelle variant (bijvoorbeeld een of twee instrumentenmarkten). Het risico is dat hierdoor leerlingen kiezen voor de bekende instrumenten omdat ze te weinig tijd krijgen om het hele palet aan instrumenten te ontdekken. Ondanks het feit dat uit de

leerlingencijfers geen significante verschuiving in de instrumentkeuze blijkt sinds het decreet van 2018, spreken vrijwel alle geïnterviewde academies zorgen uit over een mogelijke afname van de diversiteit in de instrumentkeuze.

Een paar geïnterviewden geven aan dat het CultuurKompas vooral moet inzetten op het laten kennismaken met het brede palet, met extra aandacht voor een aantal minder bekende instrumenten. Het mantra 'onbekend maakt onbemind' is tijdens vrijwel ieder interview benoemd. Anderzijds geeft een geïnterviewde ook aan dat het traject van de instrumentkeuze op academies zelf al veel besproken wordt en dat leraren en directies de instrumentkeuze als een belangrijk onderdeel van de leerloopbaan zien. Daarmee suggereerde deze directeur dat de verantwoordelijkheid voor de juiste keuzebegeleiding dan ook eerder bij de academies zelf, in plaats van een overkoepelend instrument zoals het CultuurKompas, gelegd kan worden.

4.3.3 Instrumentkeuze uitstellen

Sommige academies experimenteren met het uitstellen van de instrumentkeuze. Zo is er een academie die, in overeenstemming met de opleidingsstructuur van vóór 2018 leerlingen eerst alleen muzikale en culturele vorming aanbiedt. Tijdens dat eerste jaar kunnen leerlingen wel via coachinggesprekken en proeflessen het aanbod instrumenten verkennen. De ontbrekende lestijd in het eerste leerjaar wordt dan in het tweede leerjaar ingehaald zodat het verplichte aantal lestijden voor een graad behaald wordt.

Dit traject wordt op de betreffende academie door een kleine hanteerbare groep van een tiental leerlingen gevolgd.

Andere academies spreken van "een proefjaar voor een instrument" en beschouwen het "als normaal" dat een leerling na dat jaar zijn instrumentkeuze kan veranderen. Sommige academies experimenteren met leraren die verschillende instrumenten uit de eigen families in hun les aan bod laten komen: klavier, snaren of koper. Daarbinnen kan dan later gekozen worden.

4.3.4 Genderstereotypering instrument

De meeste academies herkennen zich niet in het beeld dat de literatuurstudie schetst rondom genderstereotypering, met uitzondering van de keuze voor fluit. Veel academies merken op dat een aantal jaar geleden de genderstereotypering wel duidelijk aanwezig was, maar dat er de laatste jaren steeds meer meisjes voor percussie kiezen, en steeds meer jongens voor viool. Vooral de piano, een instrument dat in de literatuur vaak eerder met meisjes geassocieerd wordt, is binnen het dko in Vlaanderen over de hele breedte het meest gekozen instrument, zowel voor jongens als voor meisjes.

Uit de literatuur blijkt wel dat hoe jonger de leerling is, hoe meer openheid er is voor contra-stereotiepe keuzes. Dit komt goed overeen met de interviews, waarin de meeste deelnemers aangaven dat 6- en 7-jarigen nog "niet goed weten wat ze willen" en makkelijk te enthousiasmeren zijn voor het brede palet aan instrumenten. Kinderen die op latere leeftijd instromen, weten vaak al beter welk instrument ze willen bespelen.

4.3.5 Andere factoren buiten de intrinsieke motivatie

Veel academies benadrukken dat de instrumentkeuze niet enkel gemaakt wordt op basis van intrinsieke motivatie. De klik met de leraar (tijdens een proefles) kan een rol spelen, maar ook pragmatische overwegingen spelen mee: het tijdstip waarop de les wordt aangeboden, de kosten voor de aankoop of huur van het instrument en mogelijk onderhoud, de grootte van het instrument. Hier zijn het vooral de ouders die de keuze sterk beïnvloeden, of zelfs volledig zelf maken voor hun kind.

Een geïnterviewde geeft aan dat minder bekende instrumenten (harp, klavecimbel, etc.) soms ook alleen in de hoofdzetel van een academie worden aangeboden, hetgeen de drempel nog eens extra verhoogt.

4.4 Samenwerking met de basisscholen

4.4.1 Kant-en-klaar vakoverschrijdend materiaal

Sommige geïnterviewden brengen het idee binnen om leerkrachten in het lager onderwijs een laagdrempelig muzisch lespakket aan te bieden via het CultuurKompas. Bevlogen leraren domeinoverschrijdende initiatie zouden kunnen helpen om zulke haalbare pakketten mee vorm te geven. Zij kennen de doelgroep en hebben vaak al geschikte materialen ontwikkeld. Zo kan de leerkracht in het lager onderwijs leerlingen warm maken voor het dko. Een laagdrempelige vorm die door de geïnterviewden gesuggereerd wordt, is een selectie van video's over kunst en de praktijk van het dko: beelden uit de ateliers, leerlingen en leraren die hun passie voor het dko laten zien en het tonen van eindproducten vanuit de verschillende domeinen.

Bij het nadenken over een dergelijk muzisch lespakket worden door de geïnterviewden twee bezwaren geuit: het takenpakket van de leerkrachten in het lager onderwijs, rekening houdend met het huidige lerarentekort, is al overbelast. Daarnaast stelt een directeur van een academie: "Niet elke leerkracht [in het lager onderwijs] slaagt erin om de muzische toon juist te pakken. De vergelijking met het SportKompas gaat hier zeker niet op; met enkele materialen in een koffer heb je nog geen boeiend muzisch moment."

Om die reden kiezen veel academies ervoor om de oriëntatie zelf in de hand te houden via workshops, liefst op de academie zelf. Een groot aantal academies werkt al met zulke promotie-workshops om op die manier ook die leerlingen te bereiken die zelf niet op eigen initiatief de stap naar het dko zouden zetten.

4.4.2 Kunstkuur

Vele van de geïnterviewde academies die met Kunstkuur werken geven aan dat ze geen direct effect zien op de toeleiding naar de academies. Ook merken academies op dat het projectmatige karakter van Kunstkuur niet voor continuïteit zorgt. Wanneer de beschikbare middelen uitgeput zijn, worden projecten derhalve beëindigd.

Het onderhouden van contact met de basisscholen kadert in een ruimere opvatting rond lokale verankering. Voor kinderen is het zeer belangrijk dat mensen in hun directe omgeving appreciatie laten zien van wat ze doen en kunnen, en hen aanmoedigen om vol te houden. Academies met Kunstkuur-samenwerkingen zien wel dat daarmee contacten en vertrouwensrelaties opgebouwd kunnen worden.

Sommige geïnterviewden stellen dat in de Kunstkuur-samenwerkingen "de verhouding geven en nemen niet altijd in balans is." Ook de onderwijsinspectie stelt dat: "de term 'delend netwerk' een focus [legt] op wederkerigheid. Het gaat om expertisedeling en verhoging in beide richtingen: van dko naar leerplichtonderwijs en omgekeerd. Het leren van elkaar staat voorop. Ook de projecten uit onze steekproef geven aan dat expertiseverhoging voor hen een belangrijke doelstelling is. We stellen echter vast dat deze wederkerigheid geregeld ontbreekt. Vooral in het basisonderwijs ligt de focus op het verhogen van de muzische vaardigheden van hun leraren via het inschakelen van een of meerdere leraren uit het dko die dan als expert fungeren. Het dko ziet minder kansen tot professionalisering via het project."⁷¹

Het is bijgevolg belangrijk om deze wederkerigheid te onderzoeken, ook vanuit het kader van het CultuurKompas.

4.5 Vorm van het CultuurKompas

De geïnterviewden geven aan dat het CultuurKompas in essentie drie belangrijke doelgroepen heeft: de leerlingen (en hun peers), de ouders en, in mindere mate, leerkrachten en directies van lagere scholen. Bij iedere doelgroep plaatsen de geïnterviewden hun bevindingen.

Leerlingen

Het CultuurKompas zou kinderen kunnen uitnodigen om open en onbevooroordeeld de domeinen te verkennen. Verschillende geïnterviewden geven aan dat zo'n verkenning best geen lineaire vorm aanneemt. Er wordt gesproken van "verdwalen, zoeken, tijd krijgen om te exploreren. Eerst ervaren, proeven en daarna pas kiezen, is de juiste toon." De associatie met de landkaarten van het leerplan Kunstig Competent wordt een paar keer gemaakt: je verkent een landschap, staat af en toe stil en maakt op kruispunten keuzes. Vanuit de academies wordt geopperd dat het geen goed idee zou zijn als kinderen direct kunnen klikken op bijvoorbeeld één domein. Het is interessanter om eerst de verschillende domeinen door elkaar voor te stellen en dan kinderen te laten doorklikken. De opbouw van het Kompas zou dit soort vertragende processen in zich kunnen dragen. Een strakke lineaire aanpak is, volgens de geïnterviewde academies, geen goed idee.

Ouders

In tegenstelling tot de leerlingen is er volgens de geïnterviewden bij ouders juist nood aan overzicht en objectieve informatie, zoals een duidelijk overzicht of een duidelijke doorverwijzing naar informatie omtrent de vragen: 'Hoeveel uur is er les? Wat moeten

⁷¹ Vlaamse overheid, onderwijsinspectie. "Beleidsvaluatie Kunstkuur." 2023, p. 30.

leerlingen thuis doen? Wat heeft een leerling nodig? Waarin verschillen de domeinen, de instrumenten? Waarop ligt het accent in verschillende domeinen?' De structuur van de eerste jaren op de academie moet zeker overzichtelijk gepresenteerd worden. De geïnterviewden geven aan dat deze structuur voor veel ouders op dit moment nog niet duidelijk is.

Sommige geïnterviewden benadrukken het aspect dat het dko een vorm van onderwijs is, en niet enkel vrijetijdsbesteding. Dit is informatie die volgens hen goed gecommuniceerd moet worden aan de ouders. Het keuzeproces kan, volgens een geïnterviewde, beter vergeleken worden met het keuzeproces voor een secundaire school dan met de keuze voor een sport. Bovendien moeten ook de positieve effecten van kunsteducatie binnen het dko, volgens geïnterviewden, goed benoemd worden aan de ouders. Hierbij worden onder andere het samenspel, zelfexpressie, het verwerven van ambachtelijke vaardigheden en beleving en verwondering van kunst genoemd.

Het belang van sport voor een gezonde ontwikkeling lijkt vanzelfsprekend. Geïnterviewden pleiten ervoor duidelijk te maken dat ook het kunstonderwijs bijdraagt aan de (mentale) gezondheid en het verwerven van competenties die ook naast de leerloopbaan van de academie een grote positieve bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van kinderen.

Een geïnterviewde geeft de suggestie dat het CultuurKompas ouders zou kunnen voorzien in advies voor het begeleiden van hun kinderen in het keuzeproces.

Een rubriek 'veel gestelde vragen' kan ook interessant zijn: vraag en antwoord is een helder concept. Er is de vaststelling dat steeds meer ouders en leerlingen zonder voorkennis van de kunsten en het kunstonderwijs naar de academie komen. Zij hebben nood aan elementaire en heldere informatie, iets wat het CultuurKompas op laagdrempelige wijze moet kunnen bieden. Het is daarom zinvol om het prototype eindproduct van het CultuurKompas aan leerlingen en ouders met zo'n profiel voor te leggen.

Geïnterviewde academies uit gemeenten met een hoge OKI-score rapporteren dat zowel de digitale vaardigheden van leerlingen als die van hun ouders in kansarme gezinnen doorgaans lager liggen. Zij benadrukken bovendien dat een overmatige nadruk op digitale communicatie een hindernis kan vormen voor leerlingen en ouders met een beperkte beheersing van de Nederlandse taal.

Leerkrachten basisonderwijs

Een aantal academies vindt het een goed idee als het CultuurKompas door de leerkrachten in het basisonderwijs getoond kan worden aan de leerlingen en dat ze hiermee in de klas aan de slag kunnen gaan. Daarbij wordt wel benadrukt dat dit geen vervanging kan bieden voor bestaande keuzebegeleiding, en dus eerder ingezet zou kunnen worden als een middel om de toeleiding te verhogen. Zowel geïnterviewde academies als basisscholen zijn zeer sceptisch over de stelling dat leerkrachten in het basisonderwijs goede talentherkenning en/of keuzebegeleiding zouden kunnen aanbieden.

Lokaal luik

Er is consensus onder alle geïnterviewden over de opvatting dat een doorverwijzing naar de lokale context een waardevol bestanddeel van het CultuurKompas zou zijn. Dit zou eenvoudig kunnen door het ingeven van postcode, waarna een gebruiker wordt doorverwezen naar de website van de lokale academie of naar een regionaal aanbod van academies. Een geïnterviewde verwijst naar dit element als een "call for action," waarbij er een directe link gemaakt wordt naar de relevante pagina of rubriek op de website van de academies.

Vormgeving

Geïnterviewden benadrukken dat het CultuurKompas een artistieke vormgeving en stijl verdient. Video's van domeinen en instrumenten vereisen een kunstzinnige benadering waarbij beeld, woord, muziek en beweging prominent aanwezig zijn. Beelden zijn belangrijker dan lange teksten.

De kwaliteit die het dko nastreeft moet ook zichtbaar zijn in de vormgeving van de site: professioneel en artistiek. Het moet een lust voor het oog, en voor het oor zijn. Op dit moment hebben heel wat academies zelf video's van de instrumenten, gepresenteerd door de eigen leraar. Deze zijn, zoals ook de geïnterviewden zelf aangeven, vaak van wisselende kwaliteit.

Drie keer werden de video's van het Rotterdams Philharmonisch Orkest tijdens de interviews geprezen als goede voorbeelden. Tijdens de interviews kregen wij als suggestie om gebruik te maken van de kennis en ervaring die aanwezig is binnen het dko.

4.6 Het CultuurKompas als meetinstrument

In het bestek voor deze haalbaarheidsstudie werden twee specifieke kennisvragen gesteld rondom mogelijke tools voor het meten van motivatie en aanleg om zo tot goed advies te komen:

Kennisvraag 3: Welke tools kunnen ingezet worden om culturele interesses, plezier en motivatie te meten?

Kennisvraag 4: Welke tools kunnen ingezet worden om fysieke en psychomotorische disposities te meten?

In elk van de afgenomen interviews waren de deelnemers kritisch over dergelijke tools. Wat betreft het meten van culturele interesses, plezier en motivatie wordt gesteld dat het *meten* van deze gegevens voor het CultuurKompas niet aan de orde is. Het is wel belangrijk om de interesse voor kunst, en meer specifiek het dko op te wekken en het brede gamma zonder waardeoordeel te presenteren. De geïnterviewden stellen dat alle aandacht naar "open warm maken voor" moet gaan.

Wat betreft de tools voor het meten van psychomotorische disposities, spreken deelnemers aan de gesprekken zich unaniem negatief uit. De fysieke eigenschappen van een leerling zijn op die leeftijd nog sterk in verandering. Ook de gedachte dat leerlingen

met bijvoorbeeld een grovere motoriek eerder geschikt zijn voor bijvoorbeeld slagwerk, stuit op veel weerstand. Misschien willen leerlingen met een grove motoriek juist de uitdaging aangaan om via gitaarlessen daaraan te werken. “Wie zijn wij om dat tegen te houden?” stellen meerdere geïnterviewden.

Leerlingen via het CultuurKompas in vakjes steken, wordt als problematisch ervaren. Een mogelijke uitzondering daarop kan het sociale aspect van de instrumentkeuze zijn. Sommige instrumenten zullen, bijvoorbeeld, eerder leiden naar een harmonie, fanfare, koor of strijkorkest. Andere instrumenten, waaronder klassieke piano, worden eerder in een solistische context geplaatst.

Kiezen is volgens de geïnterviewden voor leerlingen op de eerste plaats een zaak van “het hart laten spreken, aangetrokken worden door, verliefd worden op, ...”.

Voor ouders speelt bij de keuze ook de organisatorische kant mee: ‘Wanneer vinden de lessen plaats? Wordt een domein of instrument bij ons in de buurt aangeboden?’.

4.7 Tweede ronde van data-verzameling

In de tweede ronde van de dataverzameling werden directeurs en leerkrachten van basisscholen geïnterviewd. De thema's van domeinkeuze en instrumentkeuze waren daarbij minder relevant en kwamen enkel zijdelings aan bod. In plaats daarvan werd een deel van de interviewtijd besteed aan het bespreken van de al ontwikkelde scenario's. De resultaten van die bespreking wordt gepresenteerd in hoofdstuk 7. Hieronder geven wij per thema de belangrijkste bevindingen weer uit de interviews met de directeurs en de leerkrachten van de basisscholen.

4.7.1 Samenwerking met academies

Verschillende directeurs benadrukken dat voor het welslagen van een CultuurKompas een samenwerking met een academie zeer gewenst is. Wanneer leerkrachten in het basisonderwijs zonder ondersteuning zelfstandig moeten werken met een digitaal platform of een muzisch lespakket, wordt de kans op succes gering geacht. De geïnterviewde directeurs wijzen allen op het gebrek aan muzische competenties bij leerkrachten in het lager onderwijs, wat een barrière kan vormen om in de klas te werken met een CultuurKompas. Meerdere directeurs geven bovendien aan dat muzische vorming (in de brede zin) geen prioriteit vormt binnen de school. Ook het lerarentekort wordt in meerdere interviews genoemd als een belangrijke oorzaak van overbelasting, waardoor ook een aantal extracurriculaire activiteiten worden opgeschort. Er is een grote terughoudendheid wat betreft extra werklast en gedragendheid bij de leerkrachten.

Een samenwerking met een academie zou hier wellicht een uitkomst kunnen bieden. De geïnterviewde directeurs van basisscholen spreken, in tegenstelling tot de academies, een sterke voorkeur uit om zoveel mogelijk de samenwerking tussen academies en basisscholen te organiseren in de school zelf. Het schoolgebouw is immers beschikbaar buiten de lesuren om en

garandeert een vertrouwde omgeving voor leerlingen en hun ouders. Het kan bovendien de mobiliteitsbarrière voor ouders beperken, aangezien de ouders geen extra vervoer van en naar de academie hoeven te organiseren.

Directeurs van basisscholen benoemen hierin ook het belang van persoonlijke contacten en het engagement van de betrokkenen: de leerkrachten in het basisonderwijs en de leraren in het dko waarmee samengewerkt zou worden. Niet iedere leerkracht in het lager onderwijs en niet iedere leraar in het dko is even geschikt om een vruchtbare samenwerking tot stand te brengen.

4.7.2 Vorm van het CultuurKompas

Geïnterviewde directeurs en leerkrachten in het lager onderwijs pleiten voor een gebruiksvriendelijk en eenvoudig instrument. Meerdere geïnterviewden geven een voorkeur aan een fysieke uitwerking, zoals gestructureerde workshops en samenwerkingen met academies, in plaats van louter een digitaal platform. Een schooldirecteur beschrijft: “Het beste onderwijs is aanschouwend onderwijs. Als een digitale tool aanleiding kan geven tot het leiden naar de live ervaring is dit geslaagd. Wanneer men werkelijk een muziekinstrument kan ervaren geeft dit een prikkeling.”

Een aantal geïnterviewde directeurs stellen dat de ouders een belangrijke rol spelen in het keuzeproces van de leerlingen en dat leerkrachten hierbij van betekenis zouden kunnen zijn door het bespreken van de mogelijkheden van het dko voor de leerling. Het CultuurKompas zou hier, volgens deze directeurs, in kunnen faciliteren.

Vrijwel alle geïnterviewde directeurs geven aan de samenwerking met het dko, en in het verlengde daarvan de mogelijke uitwerking van een CultuurKompas, te zien in een bredere verankering in het lokale, culturele veld.

4.8 Conclusies interviewstudie

4.8.1 Algemene conclusies interviewstudie

Geïnterviewden benoemen dat het CultuurKompas een schakel kan zijn in het keuzeproces, maar de eigen sociale context van de leerling is vele malen belangrijker: een familie die verankerd zit in de plaatselijke harmonie, ouders die zelf Beeld gevolgd hebben op de academie, een leraar die warm maakt voor kunst, etc.

Ook benadrukken de geïnterviewden het belang van persoonlijke contacten met lagere scholen en amateurkunstgroepen.

Het is opvallend dat de geïnterviewden vele voorbeelden kunnen geven van initiatieven rond instrumentkeuze. Bij het thema domeinkeuze is dat niet zo. Academies zijn daar veel minder of helemaal niet bewust mee bezig. Leerlingen die geen initiatie in de eerste graad volgden, worden niet begeleid in hun domeinkeuze. Hier ligt dan ook volgens ons, meer nog dan voor de instrumentkeuze, een taak voor het CultuurKompas.

Hoewel bij aanvang een analogie met het SportKompas gemaakt werd, is het duidelijk dat een directe vertaalslag daarvan naar het ontwikkelen van een CultuurKompas niet aan de orde is. Meetbare aspecten zoals fysieke en motorische condities, en intellectuele ontwikkeling mogen niet bepalend zijn voor domeinkeuze of instrumentkeuze. Men is eerder overtuigd van het tegendeel: voor sommige kinderen kan een niet evidente keuze net een trigger zijn om zich in te spannen en vol te houden. Een CultuurKompas mag kinderen niet in vakjes duwen, maar moet een open landschap presenteren waarin kinderen zo veel mogelijk hun hart moeten kunnen volgen.

Geïnterviewden stellen over het algemeen dat een CultuurKompas drie doelgroepen moet kunnen bereiken: de kinderen (leerlingen), de ouders en de basisscholen. Elk van deze groepen vraagt een eigen aanpak. Bijgevolg zou een CultuurKompas drie luiken moeten omvatten telkens op maat van de doelgroep in kwestie.

Daarnaast benadrukken de geïnterviewden het belang van de regionale context en van lokale initiatieven. Binnen een CultuurKompas is een doorverwijzing naar deze lokale contexten volgens hen daarom ook essentieel.

4.8.2 Verschillen tussen verschillende academies en scholen

We hebben in de interviewstudie diverse academies geïnterviewd: academies van verschillende domeinen, academies met en zonder ervaring met Kunstkuur-samenwerkingen, academies met en zonder intensieve contacten met het lager onderwijs, landelijke en meer stedelijke academies, academies van de verschillende onderwijsnetten, academies in rijkere en armere gemeenten.

In onze analyse stellen we vast dat er geen duidelijk verband is aan te wijzen tussen de selectiecriteria en de antwoorden uit de interviews, met uitzondering van de verschillen tussen academies wat betreft het aanbod in domeinen, en het verschil tussen academies binnen een gemeente met een hogere OKI-score in vergelijking met academies binnen een gemeente met een lage OKI-score.

In het eerste geval (academie met een beperkt aantal domeinen versus kunstacademie) valt de verschillende manier van omgaan met de domeinkeuze op. De kunstacademies die we hebben geïnterviewd besteden meer aandacht aan de keuze tussen alle domeinen. Academies met bijvoorbeeld enkel de domeinen muziek en woordkunst-drama, zijn er enkel in geïnteresseerd om leerlingen naar deze twee domeinen toe te leiden.

Geïnterviewde academies in een gemeente met een relatief hoge OKI-score zijn, op basis van hun antwoorden tijdens de interviews, actiever bezig met leerlingen rekruteren en begeleiden bij keuzes in vergelijking tot geïnterviewde academies in gemeente met een gemiddelde, of lage OKI-score.

Voor de andere thema's konden we geen significante verschillen vaststellen. Tussen de scholen zijn geen significante verschillen opgemerkt die verklaard kunnen worden op basis van de selectiecriteria.

5 / Klankbordgroepen

5 / Klankbordgroepen

5.1 Inleiding

Na de kennisverzameling van de literatuurstudie en de interviewstudie zijn wij als laatste stap in het onderzoek samengekomen met samengestelde klankbordgroepen om enerzijds de (voorlopige) resultaten van het onderzoek kritisch te bespreken met oog op de bestaande praktijk binnen het Vlaamse onderwijsveld, en anderzijds om de mogelijke scenario's waarmee het CultuurKompas ontwikkeld zou kunnen worden voor te leggen en verdere risico's en randvoorwaarden op te sporen. In de onderstaande tekst bespreken we thematisch de bevindingen die ter sprake zijn gekomen tijdens deze bijeenkomsten.

5.2 Het doel van het CultuurKompas

Binnen de klankbordgroepen wordt er benoemd dat er een spanningsveld bestaat binnen de beoogde doelen van het CultuurKompas. Een aantal deelnemers voorziet een toegespitst en eenzijdig doel, in tegenstelling tot de ambities van het Departement, waar het CultuurKompas zich enkel zou moeten richten op toeleiding tot het dko, en niet op keuzebegeleiding. Andere deelnemers zien het CultuurKompas eerder als een instrument om cultuureducatie in een regio in kaart te brengen en de partners met elkaar in dialoog te laten gaan. Dit concept werd o.a. door deelnemers uit Nederland verbonden aan LKCA en De Federatie, naar voor geschoven.

Het CultuurKompas moet volgens enkele deelnemers vooral verleiden om naar de academie te gaan en daar zelf te ervaren. Dat tweede kan gebeuren door voortdurende doorverwijzingen. De keuze voor verleiden maakt van het CultuurKompas op de eerste plaats een plek waar het dko op een aantrekkelijke manier wordt voorgesteld en waarvan de vormgeving, de verhalen van ouders en leerlingen verleiden.

Wat betreft de instrumentkeuze is er een algemene aspiratie om te streven naar grotere diversiteit in instrumentenkeuze, en om deze diversiteit actief te tonen. In de klankbordgroep wordt ook het belang van de toelevering naar de amateurkunsten benoemd (harmonies, fanfares, toneelgezelschappen, etc..)

Het kiezen voor een instrument is een zinvol perspectief, maar de klankbordgroepen zien daarnaast nog enkele keuzeprocessen die meegenomen kunnen worden: 1 binnen beeld: kiezen voor beeldende of audiovisuele kunsten (BAK 2 binnen muziek: kiezen voor de optie klassiek of jazz-pop-rock.

De deelnemers van de klankbordgroepen zijn het er unaniem over eens dat kiezen vanuit psychomotorische disposities niet wenselijk is.

De connectie met lager onderwijs wordt als waardevol ervaren, maar met name in de derde klankbordgroep (bestaande uit lerarenopleiders, directeur basisschool, leerkracht basisschool en gepensioneerd onderwijsinspecteur) worden zorgen uitgesproken over het engagement en de nodige muzische kennis en vaardigheden aanwezig in het lager onderwijs. Het CultuurKompas zou een muzisch pakket kunnen aanbieden dat in de klas uitgevoerd kan worden. Er worden enkele bezwaren genoemd die deze piste moeilijker maken. Aan de ene kant is er een gebrek aan tijd: drukke leerplannen lager onderwijs met accent op taal en rekenen. Anderzijds hebben sommige onderwijzers minder kennis over en ervaring in muzische begeleiding. Zij zullen het pakket minder snel oppakken of het misschien eerder arm aanbieden.

Er wordt in alle klankbordgroepen een sterke voorkeur uitgesproken voor een nauwere samenwerking met academies, waarbij de leraren uit het dko de leerkrachten in het basisonderwijs ondersteunen. Wanneer de leerkracht in het basisonderwijs "er alleen voor komt te staan" door bijvoorbeeld zelfstandig aan de slag te moeten gaan met een digitaal platform, een muzisch pakket of ander didactisch materiaal, dan is de kans groot dat het CultuurKompas niet, of slechts in geringe mate, tot zijn recht komt.

5.3 De doelgroep van het CultuurKompas

De klankbordgroep benadrukt dat het CultuurKompas moet inzetten op doelgroepen die nu niet bereikt worden. Een mix van laagdrempelige scenario's worden door de klankbordgroep centraal gesteld.

Andere deelnemers benadrukken dat de ouders een cruciale factor zijn bij de keuze voor het kunstonderwijs, het dko, een domein of een instrument. Deze groep pleit ervoor om het CultuurKompas op de eerste plaats te richten op de ouders en de manier waarop ze hun kind kunnen begeleiden bij een keuzeprocess.

5.4 Combinatie van scenario's

De klankbordgroep drukt uit dat het interessant is om in plaats van een keuze te maken tussen de voorgestelde scenario's, verschillende combinaties van bouwstenen te ontwikkelen. Een mogelijkheid die genoemd wordt is dat verschillende academies met verschillende bouwstenen naar eigen keuze aan de slag zouden kunnen gaan.

Aan het einde van de bijeenkomst hebben de deelnemers aangegeven welke bouwstenen ze sterk en minder sterk vinden. Er wordt ook gepolst naar mogelijke andere bouwstenen. Zo is o.a. de bouwsteen *dromen motiveren* ontstaan.

Volgende bouwstenen worden uitgesproken positief onthaald:

- Ouders vertellen aan ouders
- Veel gestelde vragen ouders
- Peers vertellen
- Met kunstenaars een domein ontdekken

6 / *Antwoord op de kennisvragen*

6 / Antwoord op de kennisvragen

6.1 Inleiding

Het bestek bevat zeven kennisvragen over het opzetten en implementeren van een CultuurKompas, die moeten worden beantwoord om de haalbaarheid ervan te beoordelen. We hebben twee extra kennisvragen toegevoegd die naar onze mening bijdragen aan een completer begrip van de verschillende aspecten waarmee het CultuurKompas rekening moet houden. Hier geven wij per kennisvraag een antwoord op basis van de kennisverzameling van de literatuur- en interviewstudie en de feedback van de klankbordgroep. We vermelden daarbij de belangrijkste aandachtspunten waar rekening mee gehouden moet worden bij de ontwikkeling van het CultuurKompas. Daarnaast zijn er algemene aandachtspunten beschreven die moeten worden overwogen bij het beantwoorden van alle kennisvragen, evenals bij het vertalen van deze antwoorden naar mogelijke ontwikkelingsscenario's voor de tool. Deze punten worden ook in dit hoofdstuk besproken in het beantwoorden van kennisvragen.

6.2 Kennisvraag 1

Welke vorm(en) kan een CultuurKompas aannemen? Op welke manier kan de brede waaier aan artistieke domeinen (muziek, woordkunst/drama, dans, beeldende en audiovisuele kunsten) overzichtelijk en toegankelijk gepresenteerd worden, rekening houdend met de doelgroepen?

Kennisvraag 1 kan gezien worden als de hoofdvraag van deze haalbaarheidsstudie. Alle andere vragen hebben bijgevolg in meer of mindere mate betrekking op de vraag welke vorm(en) een CultuurKompas kan aannemen. Het volledige antwoord op deze vraag is te lezen in hoofdstuk 7, waarin vijf mogelijke scenario's geschetst worden waarmee een CultuurKompas ontwikkeld zou kunnen worden. Zoals ook in hoofdstuk 7 benoemd wordt, zijn deze scenario's echter niet exhaustief; het CultuurKompas kan immers in zeer veel verschillende vormen uitgewerkt worden. Daarom blijft een uitgebreide aftoetsing met de academies gedurende het gehele ontwikkelingsproces belangrijk.

Naast het uitgebreide antwoord in hoofdstuk 7 willen wij nog twee onderdelen uit deze hoofdvraag belichten, namelijk de "brede waaier aan artistieke domeinen" en de genoemde doelgroepen.

Zowel uit de interviewstudie als uit de bijeenkomsten van de klankbordgroepen spreekt er een belangrijke wens dat het CultuurKompas de verschillende domeinen evenredig en evenwichtig presenteert. Vanuit marketingoverwegingen zou het immers gunstig kunnen zijn om juist die domeinen die veel gekozen worden, extra uit te lichten om zo de gehele toeleiding naar het dko te vergroten. Maar het dko, als publieke voorziening,

vindt volgens de geïnterviewden juist haar kracht in de diversiteit van het aanbod. De wens voor een evenwichtige presentatie is daarom wellicht een uitdaging voor de verdiepende fase van het CultuurKompas (zie kennisvraag 2, waarin de instrumentkeuze binnen het domein muziek wordt uitgelicht. Meerdere geïnterviewden stelden ons de vraag waarom het domein muziek op deze manier meer aandacht krijgt dan de andere domeinen. Wanneer het CultuurKompas vooral een digitale vorm zou aannemen, is dit een risico waar des te meer rekening mee moet worden gehouden. Gebruikers van een website navigeren soms snel door de pagina's, en wanneer alle instrumenten op de website gepresenteerd worden, bijvoorbeeld via introducerende video's, dan kan er al snel een beeld van over-representatie voor het domein muziek ontstaan.

De verschillende doelgroepen die in het bestek benoemd zijn, zijn in de eerste plaats de leerlingen uit het basisonderwijs zelf, en (minstens net zo belangrijk ook hun ouders. In de tweede plaats moet het CultuurKompas ook een instrument zijn dat dko-leraren aanspreekt en de academies aanzet om het te implementeren in hun huidige oriënteringstrajecten. Wij zien het als een noodzaak dat de tool alleszins mooi en met zorg zal worden vormgegeven, omdat we weten dat dit voor dko-professionals een factor is die bepaalt of ze ermee willen werken.

Daarnaast is het noodzakelijk om verder te onderzoeken hoe het CultuurKompas vormgegeven kan worden om juist die leerlingen (en hun ouders of leerkrachten) aan te spreken die op dit moment minder snel instappen in het dko, zoals leerlingen uit kansarme gezinnen, of leerlingen met een beperking of leerachterstand. Geïnterviewden uit gemeentes met een hogere OKI-score geven aan dat de digitale geletterdheid van zowel de leerlingen als hun ouders uit kansarme gezinnen lager is, en dat een te grote focus op schriftelijke of gesproken informatie een barrière kan vormen voor leerlingen en ouders met een beperkte kennis van de Nederlandse taal. Het aantal inwoners dat een computer/laptop bezit, ligt bovendien significant lager bij laaggeschoolden dan bij andere opleidingsgroepen.⁷² Het CultuurKompas kan met andere woorden in theorie voor iedereen toegankelijk zijn, maar met het oog op deze doelgroep is het noodzakelijk om in iedere fase van de ontwikkeling ook de praktische toegankelijkheid te testen. Het CultuurKompas zou er bijvoorbeeld naar kunnen streven om alle tekst in A2 Nederlands te schrijven en richtlijnen te volgen voor een taalgebruik dat toegankelijk is voor laaggeletterden. Ook een sterk accent op beelden zou op dat vlak een goede interventie zijn.

⁷² Statistiek Vlaanderen, "Mediabezit," 19 maart 2024, <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/media-en-mediagebruik/mediabezit>.

6.3 Kennisvraag 2

Is het ook haalbaar, en zo ja op welke manier en tot op welk niveau, om aan het CultuurKompas een verdiepende fase toe te voegen waarin ingezoomd wordt op de keuze voor een muziek-instrument?

Als kennisvraag 1 de hoofdvraag van dit onderzoek is, dan is kennisvraag 2 de belangrijkste deelvraag. Alle geïnterviewden geven aan dat de instrumentkeuze sinds de beleidsveranderingen naar aanleiding van het decreet in 2018 een prominenter kwestie is geworden binnen de beleidsstrategieën van de academies, waarbij een aantal academies nog steeds op zoek zijn naar een geschikt promotie- en oriëntatietraject. Net zoals er veel belang wordt gehecht aan de diversiteit van de domeinen, spreken geïnterviewden ook over de grote waarde van de diversiteit aan instrumenten binnen het domein muziek. Ook deze zouden, binnen een verdiepende fase, evenredig en evenwichtig gepresenteerd moeten worden.

De laatste jaren is de piano uitgegroeid tot het meest populaire instrument binnen de academies. Een aantal geïnterviewden spreken van een risico tot een monocultuur, waarbij slechts de meest bekende instrumenten door leerlingen gekozen worden. Een verdiepende fase in het CultuurKompas zou kunnen helpen om de diversiteit van het instrumentaanbod in beeld te brengen en wellicht helpen om een grotere diversiteit aan keuzes teweege te brengen, wat volgens de geïnterviewde academies een wenselijk effect zou zijn.

Wat betreft de haalbaarheid om een verdiepende fase toe te voegen aan het CultuurKompas zien wij het (vanuit het oogpunt van een puur praktische implementatie zeker mogelijk om een vorm van “inzoomen op de instrumentkeuze” te ontwikkelen binnen het CultuurKompas. De verschillende vormen die wij mogelijk achten, zijn gepresenteerd in hoofdstuk 7 van dit rapport. Hierbij moet echter wel vermeld worden dat het draagvlak binnen de academies kleiner lijkt te zijn voor een overkoepelende oriëntatietool voor de instrumentkeuze, ten opzichte van een focus op enkel de domeinkeuze.

Reden die hiervoor wordt gegeven, is het reeds vermelde risico op over-representatie van het domein muziek, en wellicht (nog belangrijker het feit dat veel academies al werken met eigen initiatieven rondom de oriëntatie van instrumentkeuze. Er bestaat een risico dat leerlingen en hun ouders het CultuurKompas zouden gebruiken als vervanging voor deze bestaande initiatieven. Zowel uit wetenschappelijk onderzoek als uit de huidige interviewstudie blijkt echter dat het fysiek kunnen uitproberen van een instrument en het spreken met een muziekleraar over deze ervaring een grote positieve bijdrage levert aan het keuzeprocess. Bij het implementeren van een verdiepende fase zou deze mogelijkheid binnen de academies gewaarborgd moeten blijven.

De complexiteit van het keuzeprocess moet bovendien niet onderschat worden. Zoals in dit rapport te lezen is, zijn er tal van factoren van invloed op de instrumentkeuze. Wanneer een

keuzetool ontwikkeld zou worden die gebaseerd is op stereotypering en/of oppervlakkige verbanden tussen de psychomotorische aanleg van een leerling en de technische aspecten van een instrument, dan heeft de keuzetool een averechts effect op de bestaande oriënteringstrajecten en keuzebegeleiding.

6.4 Kennisvraag 3

Welke tools kunnen ingezet worden om culturele interesses, plezier en motivatie te meten?

In het SportKompas wordt er gebruik gemaakt van een keuzetool, waar leerlingen vragen beantwoorden om op te sporen of zij bijvoorbeeld liever een teamsport zouden beoefenen dan wel individuele sport, liever een balsport of liever een racketsport, etc. Het is mogelijk dat op eenzelfde wijze leerlingen bijvoorbeeld intrinsiek meer verwondering hebben voor de visuele wereld (en de daar bijbehorende beeldende kunstvormen) dan voor de auditieve wereld. Een keuzetool zou wellicht kunnen helpen om deze interesse te meten en de leerling in de juiste richting te sturen. Ook in de verdiepende fase, waar de keuze voor het muziekinstrument centraal staat, zou een test rondom persoonlijke interesses misschien kunnen helpen. Sommige instrumenten leiden makkelijker tot ensemblespel, sommige instrumenten zijn eerder solistisch. Het meten waar het plezier en de interesse voor een bepaald domein of een bepaald instrument ligt zou in theorie de keuze makkelijker kunnen maken.

In de praktijk blijkt echter dat er bij de academies veel weerstand bestaat tegen een dergelijk meetinstrument. Verwondering, interesse, plezier en motivatie is, volgens de geïnterviewden, iets dat opgeroepen kan en moet worden, en niet iets wat van tevoren gemeten dient te worden. Ook uit de wetenschappelijke studies blijkt dat (met name op zeer jonge leeftijd zoals die van de eerste graad leerlingen in het dko verwondering voor voorheen onbekende domeinen en instrumenten opgewekt kan worden en dat, door middel van strategisch primen, ook contrastereotiepe keuzes gestimuleerd kunnen worden.

6.5 Kennisvraag 4

Welke tools kunnen ingezet worden om fysieke en psychomotorische disposities te meten?

Deze vraag sluit aan bij kennisvraag 3 maar richt zich niet op mogelijke interesse en motivatie maar op wat wij ‘aanleg’ of ‘talent’ zouden kunnen noemen. Voor de beeldende kunsten zou bijvoorbeeld in theorie een vroeg ontwikkelde fijne motoriek zeer gunstig zijn voor het opdoen van tekenvaardigheden en de motivatie en het plezier op die manier vergroten (vanuit de regel dat hoe sneller een leerling vaardigheden opdoet, hoe groter het plezier en de motivatie). Voor de verdiepende fase (de instrumentkeuze) zou in theorie gesteld kunnen worden dat bepaalde fysieke disposities beter aansluiten bij bepaalde

instrumenten (denk bijvoorbeeld aan longinhoud, spierontwikkeling, gewrichten). Echter, van alle onderzochte mogelijke elementen die in een CultuurKompas geïmplementeerd zouden kunnen worden zien wij de tools voor het meten van fysieke en psychomotorische vaardigheden als het enige wat absoluut *niet* haalbaar is. De literatuurstudie van de wetenschappelijke onderzoeken rondom de instrumentkeuze toont aan dat er geen consensus is over welke fysieke en psychomotorische disposities het beste passen bij welk instrument. Onderzoek toont aan dat het advies dat leerlingen krijgen over een instrumentkeuze in veel contexten is gebaseerd op anekdotische bewijsvoering, en dat de adviezen daarmee ook zeer uiteenlopend en regelmatig volledig tegenstrijdig zijn. Zo zijn er bijvoorbeeld leraren die stellen dat dunne lippen vereist zijn voor het goed kunnen bespelen van koperblazers, terwijl andere leraren juist stellen dat dikke lippen noodzakelijk zijn. In hoofdstuk 3 bespreken wij dit gebrek aan consensus meer gedetailleerd. Er is ook geen correlatie meetbaar tussen de begin dispositie en de uiteindelijke uitval en/of het uiteindelijk behaalde niveau binnen een instrument of domein.

De interviewstudie bevestigt de resultaten van de literatuurstudie. Geïnterviewden bieden bovendien unaniem weerstand tegen het idee van het gebruik een dergelijk meetinstrument, en stellen dat de fysieke en psychomotorische dispositie geen rol zou moeten spelen in het keuzeproces. Een geïnterviewde stelt dat “zelfs wanneer een leerling maar één arm zou hebben, en zou willen pianospelen, waarom zouden we hem dan ontmoedigen? Kijk liever naar wat *toch* mogelijk is binnen de beperkingen.”

Een mogelijke vorm om toch uit te gaan van de positieve kracht van de fysieke en psychomotorische dispositie is om niet te werken met een directe meting, maar te kiezen voor een ondersteuning van ouders en leerkrachten in het herkennen van patronen. Ook hier zijn de geïnterviewden echter sceptisch over. Als een leraar met expertise binnen een bepaald domein al moeite heeft met talentherkenning, hoe kan dan een leerkracht in basisonderwijs of een ouder hierin ondersteund worden?

6.6 Kennisvraag 5

Wie zal het CultuurKompas hanteren in de verschillende fasen (leraren dko, leraren leerplichtonderwijs, ouders)? In welke setting kan de afname van de tool best plaats vinden (op school, in het licht van een samenwerking tussen school en academie (bijvoorbeeld in het kader van Kunstkuur,...), in een academie, in een samenwerk-ing tussen academies die samen alle artistieke domeinen organiseren,...)?

Deze vraag kan gezien worden als een deelvraag van kennisvraag 1. De vorm van het CultuurKompas zal namelijk afhankelijk zijn van de doelgroep en de mogelijke gebruikers. Toch zien wij deze vraag als essentieel voor het slagen van het CultuurKompas. Zelfs de meest innovatieve tools zouden zinloos zijn als deze niet aansluiten bij de huidige praktijk. Het is belangrijk om een instrument te ontwikkelen dat leraren in het dko enthousiasmeert en dat breed gedragen wordt door de verschillende actoren.

In hoofdstuk 7 gaan wij hier dieper op in bij de uitwerking van de verschillende scenario's. In totaal voorzien wij drie mogelijke doelgroepen voor het CultuurKompas: 1 de leerlingen zelf, want de uiteindelijke keuze ligt idealiter zoveel mogelijk bij de leerling zelf, 2) de ouders, want uit onderzoek en de interviews blijkt dat de ouder van zeer grote invloed is op het keuzeproces van de leerling en in sommige gevallen zelfs volledig voor de leerling kiest, en 3 de leerkrachten in het basisonderwijs. Deze laatste doelgroep lijkt de meeste kansen te bieden om zoveel mogelijk kinderen aan te spreken, ook kinderen die traditioneel minder snel in aanraking komen met het dko.

De bestaande samenwerking tussen academies en scholen binnen het beleid van Kunstkuur wordt door de geïnterviewden echter niet aangewezen als een haalbare piste voor keuzeoriëntatie. De tijdelijkheid van Kunstkuur-samenwerkingen speelt hierbij een rol (het wordt over het algemeen niet gezien als een duurzame verankering, en bovendien benaderen de geïnterviewde academies Kunstkuur-samenwerkingen niet als een vorm van toeleiding of oriëntatie, maar in de eerste plaats als een vorm van kunsteducatie in de school. Hiermee zou de toeleiding en de oriëntatie in een aantal gevallen eventueel kunnen worden vergroot, maar dit is volgens alle geïnterviewde academies die ervaring hebben met Kunstkuur-samenwerkingen een neveneffect. Zij zijn van mening dat het verhogen van de toeleiding naar het dko in de praktijk niet de belangrijkste doelstelling moet zijn binnen de context van Kunstkuur.

Dit is een opvallend verschil met de recente beleidsevaluaties Kunstkuur: daarin geeft de meerderheid van de academies aan te streven naar een grotere toeleiding van leerlingen basisonderwijs of secundair onderwijs. Het gaat dan vooral over die leerlingen die blij geven van artistieke interesse of met aanleg voor het dko, in het bijzonder leerlingen uit scholen met een meerderheid van leerlingen die beantwoorden aan de ses-kenmerken. Het is immers ook een doelstelling van Kunstkuur, om naast het vergroten van cultureel bewustzijn en culturele expressie, ook een duurzaam delend netwerk tot stand te brengen.⁷³ Toch concludeert ook de Vlaamse onderwijsinspectie dat men ‘voorzichtig moet blijven’ omtrent de effecten van Kunstkuur, wanneer het gaat over het bevorderen van de toeleiding naar het dko. De onderzoekers van de inspectie stellen dat dit “enerzijds [komt] omdat ze de effecten op dit vlak moeilijk kunnen meten. Ze [betrokken leerkrachten bij de door Vlaamse onderwijsinspectie bezochte Kunstkuurprojecten] geven ook aan dat toeleiden niet voldoende is, ook het behouden van de leerlingen na de toeleiding is belangrijk. De ideale toeleiding is dus de duurzame toeleiding.”⁷⁴ Wellicht dat hiermee het verschil te verklaren is tussen de interviews in deze haalbaarheidsstudie en de beleidsevaluaties: gezien de mogelijk eerder geringe effecten van Kunstkuur bij het bevorderen van de toeleiding, is het plausibel dat de geïnterviewde academies in deze studie, de andere doelstellingen (binnen Kunstkuur van groter belang achten. Dit heeft mogelijk als gevolg dat zij Kunstkuur-samenwerkingen daarom niet kwalificeren als het meest geschikte platform voor het bevorderen van keuzeoriëntatie in het kader van een CultuurKompas.

⁷³ Decreet betreffende het deeltijds kunstonderwijs.

⁷⁴ “Beleidsvaluatie Kunstkuur,” p. 53.

6.7 Kennisvragen 6 en 7

Wat zijn de pedagogische, inhoudelijke, organisatorische, technische en budgettaire aspecten waarmee rekening moet gehouden worden om van het CultuurKompas een doeltreffend en gebruiksvriendelijk instrument te maken? Wat zijn de mogelijke risico's en randvoorwaarden voor de ontwikkeling en implementatie van het CultuurKompas?

In het bestek zijn bovenstaande vragen in twee vragen opgesplitst, maar zij hebben betrekking tot meerdere aspecten waar rekening mee moet worden gehouden bij de ontwikkeling en implementatie van het CultuurKompas. Doorheen dit rapport en de haalbaarheidsstudie in het algemeen benaderen wij deze aspecten. Wij testen immers de haalbaarheid van het CultuurKompas op deze bovenstaande elementen. In hoofdstuk 7 geven wij per bouwsteen de belangrijkste risico's en randvoorwaarden. In hoofdstuk 9 gaan wij hier dieper op in als wij onze aanbevelingen voor de vervolgentwikkeling van het CultuurKompas formuleren.

Als onderdeel van deze haalbaarheidstoets hebben de onderzoekers van het expertisecentrum Digital Solutions (R&E, UCLL) een analyse gemaakt van de technische en budgettaire aspecten. Deze analyse is gepresenteerd in hoofdstuk 8.

6.8 Kennisvraag 8

Hoe kunnen wij het keuzeproces voor en binnen het dko beter begrijpen?

De keuzes voor participatie aan het dko, de keuzes voor een of meerdere domeinen, en (bij het domein muziek) de keuzes voor een instrument zijn allemaal onderworpen aan een (vaak onzichtbaar proces van zowel bewuste en soms pragmatische overwegingen, als (soms onbewuste) voorkeuren en motivaties. Met deze haalbaarheidsstudie hebben wij getracht om dit proces inzichtelijker te maken, zodat er een inschatting gemaakt kan worden van de bijdrage die het CultuurKompas binnen dit keuzeproces kan leveren.

De mogelijke aanname dat ieder kind a priori beschikt over een natuurlijke voorkeur en/of aanleg waarmee het keuzeproces gestuurd kan worden, is niet wetenschappelijk bewezen en wordt ook niet in deze studie bevestigd. De veronderstelling dat ieder kind zijn eigen domein en/of instrument kiest louter op basis van intrinsieke motivatie is onjuist.

Het keuzeproces is mede gestuurd door extrinsieke factoren. Om deze in kaart te brengen hebben wij gebruik gemaakt van de ecologische systeemtheorie van Urie Bronfenbrenner. In hoofdstuk 3 werd deze theorie verder geëxpliciteerd. De belangrijkste conclusie is dat het keuzeproces eerder gezien moet worden als een samenspel van verschillende factoren die op elkaar inwerken. Het CultuurKompas kan dat samenspel faciliteren.

6.9 Kennisvraag 9

Hoe kan het CultuurKompas zich balanceren in het spanningsveld tussen verwondering en expressie aan de ene kant, en technische vaardigheden aan de andere kant?

Uit het bestek spreekt de ambitie dat het CultuurKompas vertrekt vanuit een brede waaier aan mogelijkheden en leerlingen in de eerste plaats kan stimuleren om in te stappen in het dko, ongeacht het domein. Vervolgens kan de tool dan een hulpmiddel bieden voor de keuze binnen het domein.

De keuze voor het dko begint volgens ons bij een verwondering voor de kunsten, het opwekken van een interesse in de expressie die gebonden is aan de kunsten en die niet te vinden is in andere vakgebieden of andere hobby's. Kunsteducatie bevindt zich daarom steeds in het spanningsveld tussen die verwondering aan de ene kant, en het aanleren van bepaalde vaardigheden gebonden aan de specifieke disciplines anderzijds. Bij het opstellen van ons projectvoorstel stelden wij dan ook deze extra kennisvraag, waarbij wij de vragen "Wat als een kind wel de interesse heeft, maar niet de psychomotorische aanleg? Of andersom? En waar moet het CultuurKompas, in de verschillende fases, zich vooral op focussen? Het oproepen van verwondering, of het meten van de aanleg voor de vaardigheden?" expliciet formuleerden.

Uit de interviewstudie bleek echter al snel dat voor de allereerste instroom in het dko (dus 6- en 7-jarigen, een belangrijke doelgroep van het CultuurKompas), juist de verwondering en niet de aanleg voor vaardigheden als essentiële factor wordt gezien. Dit geldt zowel voor de toeleiding naar het dko als voor de keuze voor een domein/instrument. Het negatieve antwoord op kennisvraag 4 maakt kennisvraag 9 allicht dan ook minder relevant.

7 | Mogelijke scenario's van het CultuurKompas

7 | Mogelijke scenario's van het CultuurKompas

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden vijf scenario's gepresenteerd waarmee het CultuurKompas mogelijk ontwikkeld zou kunnen worden. Ieder scenario werkt als een ordenend concept gebaseerd op de resultaten uit deze studie, vertrekkende vanuit verschillende perspectieven met verscheidene focussen. De perspectieven worden telkens beschreven in de *uitgangspunten*. Vervolgens wordt de potentiële inhoud van het betreffende scenario uiteengezet in de *mogelijke invulling*. Ten slotte wordt per scenario in een tabel de structuur overzichtelijk gemaakt. De scenario's zijn concretisering van ideeën en principes die de literatuurstudie, de interviewstudie en de klankbordgroepen leverden.

De scenario's vormen telkens een mogelijk groter raamwerk voor het CultuurKompas. Dat raamwerk moet echter ook ingevuld worden. De verschillende mogelijke elementen/inhouden die passen bij een scenario worden per scenario genoemd als opsomming van mogelijke bouwstenen. Deze bouwstenen vormen dus concrete onderdelen die het scenario inhoud zouden kunnen geven. Wij achten het niet haalbaar om al deze bouwstenen te gebruiken in de verdere ontwikkeling van het CultuurKompas. Wij bevelen aan om een keuze te maken met betrekking tot de gewenste focus en doelgroep(en).

De scenario's en bouwstenen zijn nog niet volledig doorontwikkeld. Vervolgonderzoek is noodzakelijk wanneer een keuze gemaakt wordt voor een bepaald scenario. Het moet tevens benadrukt worden dat deze scenario's niet volledig exhaustief zijn, en vooral gezien moeten worden als een eerste aanzet voor het ontwikkelen van een CultuurKompas. Deze studie heeft immers als voornaamste doel om de haalbaarheid van het CultuurKompas te testen, en niet om het CultuurKompas zelf (in een eerste fase) te ontwikkelen.

Na de bouwstenen (7.3) en de scenario's (7.4) volgen nog algemene risico's en randvoorwaarden die op ieder scenario van toepassing zijn (7.5).

7.2 Uitgangspunten

Een rode draad in alle scenario's is dat het CultuurKompas, op basis van de ecologische systeemtheorie (zoals beschreven in de literatuurstudie) inzet op de directe omgevingsactoren van het kind. Zij hebben immers de grootste invloed. De directe omgeving-actoren zijn de volgende:

- het kind zelf;
- de leeftijdsgenoten (in de literatuur ook wel 'peers' genoemd);
- de ouders;
- de leerkrachten in het basisonderwijs.

De verschillende gepresenteerde scenario's dekken dit spectrum. Het op elkaar inhakend samenspel van enkele bouwstenen en verschillende omgevingsactoren (de leerling zelf, de leeftijdsgenoten, de ouders, de leerkrachten basisonderwijs) is cruciaal. Het onderzoek toont aan dat het zinvol is om deze verschillende directe actoren te betrekken.

Het CultuurKompas geeft getrapte informatie op vier niveaus. Deze vier niveaus zijn achtereenvolgens:

- kiezen voor kunstonderwijs;
- kiezen voor het dko;
- kiezen voor een domein;
- kiezen voor een instrument (binnen het domein muziek).

Voor wie nog geen ervaring heeft met het dko of voor wie de keuze nog open ligt, zijn deze volgtijdelijke niveaus en onderzoeksvragen logisch. Volgens geïnterviewde directeurs in het dko zouden veel leerlingen en ouders echter mogelijk behoefte hebben om direct naar een van de vier niveaus te navigeren als bijvoorbeeld de keuze voor een domein al vastligt. Er zijn bijvoorbeeld leerlingen die graag een bepaald muziekinstrument willen leren te bespelen, en vervolgens met hun ouders op zoek gaan naar een geschikte plaats hiervoor. Ook leerlingen die op deze wijze gericht zoeken moeten hun weg kunnen vinden naar het dko. Aan de andere kant zijn er veel leerlingen die nog niet vertrouwd zijn met het dko en/of kunstonderwijs in het algemeen, bijvoorbeeld leerlingen uit kansarme populaties. Voor hen is de getrapte informatie mogelijk wel essentieel. Er moet ook benadrukt worden dat het kiezen voor een domein niet per se een keuze *tussen* domeinen betreft, maar individuele keuzes voor domeinen. Met andere woorden, er wordt ook geregeld gekozen voor twee of meer domeinen. Het kiezen voor een instrument betreft daarentegen vaak wel een keuze voor slechts één (definitief) instrument, waar in het keuzeproces zelf uiteraard wel meerdere instrumenten uitgetoetst kunnen worden. De verschillende trappen hebben betrekking op de volgende vragen:

Trap 1: kiezen voor kunstonderwijs

- Waarom is dit een zinvolle tijdsbesteding?
- Waarom kiezen voor kunstonderwijs?
- Welke verschillende mogelijkheden zijn er om kunstonderwijs te volgen?

Trap 2: kiezen voor het dko

- Waarom is het dko een goede keuze?
- Waar kan ik terecht?

Trap 3: kiezen voor een domein

- Welke domeinen zijn er in het dko?
- Waarin verschillen ze?
- Welk domein spreekt aan?

Trap 4: (als voor het domein muziek gekozen wordt) kiezen voor een instrument

- Welke instrumenten worden in het dko aangeboden?
- Welke instrumenten worden in de academie in mijn buurt aangeboden?
- Welk instrument spreekt aan?

Geïnterviewden binnen academies die het domein muziek aanbieden benadrukken dat trap 4 al sterk ontwikkeld is op de meeste academies. De directeur van een grote academie podiumkunsten geeft aan dat het een optie kan zijn om vooral de trappen 1, 2 en 3 te ontwikkelen in het CultuurKompas (academie 9, cfr. Annex 1).

Anderzijds blijkt uit een onderzoek van de onderwijsinspectie dat veel academies nog worstelen met de leerloopbaanbegeleiding.⁷⁵ De inspectie heeft het dan over de oriëntering na de eerste graad domeinoverschrijdende initiatie, de oriëntering naar een vertolkende of creërende opleiding en de instrumentkeuze, vooral als leerlingen pas in de tweede graad instromen en de tijd nog niet hadden om grondig kennis te maken met het instrumentaanbod.

Voor de thema's *kieszen voor kunstonderwijs*, *kieszen voor het dko* en *kieszen voor een domein* hebben academies, zo blijkt uit de interviews, minder of geen trajecten (bewust) ontwikkeld. Ondersteuning voor deze trappen via het CultuurKompas kan daarom een grote meerwaarde zijn.

Met een digitaal CultuurKompas kan de overheid faciliterend werken. Het concept kan waarschijnlijk een grotere impact hebben als academies er zich bij aansluiten, zelf ook effectief bijdragen, en een inspanning willen leveren om informatie van de eigen academie up-to-date te houden. In die zin vragen verschillende van de gepresenteerde scenario's ook een lokaal engagement.

7.3 De bouwstenen

Hieronder beschrijven we eerst de bouwstenen die invulling geven aan de vijf scenario's.

7.3.1 Bouwsteen 1: Virtuele wandeling door de academie

Met deze bouwsteen wordt de artistieke wereld van het dko digitaal geopend met beelden en video's uit ateliers, klassen, de gangen in het gebouw, etc. Leerlingen kunnen digitaal rondwandelen in de academie, proeven van de artistieke sfeer, kunstwerken van leerlingen ontdekken en leraren/kunstenaars en hun leerlingen de kunsten zien beoefenen.

Dit concept is vooral haalbaar als er generiek materiaal gemaakt wordt dat voor alle academies of alle domeinen van toepassing is. Het is niet haalbaar om een professionele virtuele wandeling voor elke academie apart te ontwikkelen.

De eenvoudige variant van deze bouwsteen bestaat uit een lineair filmpje waarbij de maker de volgorde en het ontdekkingstraject bepaalt. Een variant met hogere interactiviteit, en hogere ontwikkelingskosten, zou de mogelijkheid geven op een rizomatische manier te zoeken en onderweg eigen keuzes te maken. De *indoor* functionaliteit van Google Streetview (Google Businessview) zou onderzocht kunnen worden als een mogelijke technische invulling van deze bouwsteen, waarbij één academie gekozen wordt als een voorbeeld academie voor het dko en via 3D fotografie volledig in beeld wordt gebracht. Een andere optie is een digitale render: een virtuele tour die kan bestaan uit hotspots, waarmee bezoekers via specifieke pictogrammen toegang krijgen tot gedetailleerde informatie in diverse mediaformaten, zoals audio, video en foto's.

Deze virtuele wandeling van 'een mogelijke academie' zou dan gekoppeld moeten worden aan een uitnodiging voor een fysieke wandeling in de academie waar de leerling voor kiest.

Kansen en voordelen

- Het concept is passend bij de werkwijze en de eigenheid van het kunstonderwijs.
- Het concept kan een 'gesamtkunstwerk' worden met beeld, geluid, verhalen en beweging.
- Het concept kan goed gekoppeld worden aan fysieke rondleidingen door lokale academies.
- Een rizomatische aanpak heeft overeenkomsten met een videospel, en kan gemakkelijk aansluiten bij de leefwereld van leerlingen.

Risico's en randvoorwaarden

- De ontwikkeling, afhankelijk van de gekozen variant, vraagt een bepaalde investering in tijd en middelen (cfr. hoofdstuk 8).
- Een aantal academies geeft aan de eigen aanpak, pedagogische visie en sfeer te willen benadrukken. Generiek materiaal zal die lokale eigenheid niet kunnen tonen. Dit is een risico wat in meerdere scenario's een rol speelt.
- Het concept vraagt na verloop van tijd een actualisering. Digitale bronnen zijn minder effectief wanneer die niet geregeld geüpdatet worden.
- Binnen de groep van geïnterviewde deelnemers aan dit onderzoek bestaat er bij de leraren en directeurs in het dko en, in grotere mate, bij de leerkrachten en directeurs in het basisonderwijs, een zekere weerstand tegen digitale tools voor toeleiding. Fysieke kennismaking en rondleiding hebben volgens geïnterviewden een directer effect, zeker als ze gekoppeld zijn aan de mogelijkheid om individuele vragen te stellen en in te schrijven. Er is, met andere woorden, een risico tot een gebrek aan voldoende draagvlak binnen de academies en scholen.

⁷⁵ Vlaamse overheid, onderwijsinspectie. "Niveaudecreet deeltijds kunstonderwijs: één jaar later." 2019.

Aanbeveling

- Wij raden om een koppeling te faciliteren tussen het generieke, digitale materiaal en de lokale, fysieke ontmoeting. Wij denken dat deze bouwsteen een groter draagvlak zal krijgen, wanneer deze gelinkt wordt aan bouwsteen 2. Dankzij een dergelijke koppeling kan ook de eigenheid van academies gewaarborgd blijven en kunnen verschillen in het aanbod en de pedagogische visie van academie per academie zichtbaar blijven. Bouwsteen 11 is een voorbeeld van een dergelijke koppeling, waar men op de startpagina van het digitale platform een postcode zou kunnen invullen, en vervolgens bij de verscheidene digitale bouwstenen een link te zien krijgt naar het lokale aanbod.

7.3.2 Bouwsteen 2: Fysieke ontmoeting in de academie

Geïnterviewden geven aan dat een fysieke ervaring van de academie een sterk wervend karakter heeft: leerlingen kunnen proeven van de sfeer van de ateliers, de schilderezels, de instrumenten, het podium, de danszaal, etc., wat de interesse en intrinsieke motivatie voor de kunsten kan verhogen. Geïnterviewde academies geven aan in te zetten op geregeld leerlingen uit te nodigen naar de academie om hen te laten proeven van de sfeer van de academie en kennis te maken met het kunstonderwijs door middel van artistieke workshops. Dit gebeurt door de organisatie van open dagen en tijdens de interviews bleek ook dat meerdere academies al individuele samenwerkingen met basisscholen hebben om klassen een of twee keer per jaar bij de academie op bezoek te laten komen. Een dergelijke samenwerking zou een structureel onderdeel kunnen worden van het CultuurKompas.

Een geïnterviewde stelt, bijvoorbeeld, voor om de Dag van de Academies te vervangen door de *week van het dko*. Een variant met grotere haalbaarheid is om de Dag van de Academies te verplaatsen naar een doordeweekse dag. Tijdens deze dag zouden de leerlingen van het basisonderwijs (naar analogie met een sportdag) het dko kunnen leren kennen.

Kansen en voordelen

- De fysieke ervaring wordt door de geïnterviewde academies als een effectieve vorm van verleiden gezien. Het positieve effect van fysieke kennismaking met materialen en instrumenten wordt bevestigd door de literatuurstudie.
- Indien een samenwerking met lagere scholen georganiseerd wordt, kunnen in theorie alle leerlingen ten minste eenmalig worden bereikt. Ook die leerlingen die van thuis uit nog niet bekend zijn met het dko.
- Dit is een concept dat al op verschillende scholen uitgetest is en zijn effectiviteit al heeft bewezen. Zo organiseren academies al vriendjesdagen, probeerlessen, probeerweken, korte introductiewerkshops, etc.

Risico's en randvoorwaarden

- Dit is voor de academies een tijdsintensief concept wat betreft organisatie en uitvoering. Het vraagt een bepaald engagement vanuit de academies waar wellicht extra middelen voor beschikbaar gemaakt moeten worden.
- Wanneer er gekozen zou worden voor workshops in de lagere

scholen, dan kan de sfeer van de academie niet altijd meegegeven worden. Wanneer er gekozen wordt voor een (klassen)bezoek aan de academie dan kan de verplaatsing een ingewikkeld obstakel vormen. Dit is vooral aan de orde voor de rurale gemeentes, waar er niet altijd een academie op loopafstand van de school is. Het zou mogelijk zijn om gebruik te maken van busvervoer, maar ook hier zijn kosten aan verbonden. Directeurs in het basisonderwijs geven unaniem een grote voorkeur aan voor een werkzaamheid in de scholen zelf, zodat er gebruik gemaakt kan worden van een vertrouwde omgeving voor de leerlingen en hun ouders.

- Volgens geïnterviewde directeurs van academies leggen kinderen leggen niet altijd een link tussen een workshop die plaatsvond binnen het kader van het leerplichtonderwijs en een mogelijke toeleiding naar een academie. De ouders van de leerlingen, die een belangrijke rol spelen in het keuzeprocess, worden niet altijd bereikt wanneer de rondleiding zou plaatsvinden in klasverband.

- Dit initiatief vraagt een extra engagement van leraren dko. Dit komt boven op de reguliere lessen en wordt daardoor soms als overdruk ervaren.

- Indien dit initiatief samen met het leerplichtonderwijs georganiseerd wordt, vraagt dit ook een engagement van het leerplichtonderwijs. De gewone lespraktijk wordt doorbroken en er moeten afspraken gemaakt worden met een academie.

Aanbevelingen

- Deze bouwsteen is niet per se innovatief – veel academies werken al met een variatie op deze bouwsteen – maar de Vlaamse overheid kan dit wel aanvullend faciliteren door dit structureel in te bedden in het CultuurKompas. Het is bijvoorbeeld mogelijk om een formeel tijdsmoment voor de ontmoeting te indiceren, zoals De Dag van de Academies.

- Daarnaast zou het mogelijk zijn om scholen die niet op loopafstand van een academie liggen te faciliteren met middelen voor eenmalig vervoer van de leerlingen naar de academie en/of structureel doorverwijzen naar de bestaande faciliteit dynamoOPWEG, waarmee leerlingen van leerplichtscholen zich gratis kunnen verplaatsen naar culturele partners (inclusief academies van het dko) met De Lijn.

- Verschillende geïnterviewden bevelen aan om iets 'tastbaars' mee te geven. Dat kan bijvoorbeeld een folder met de verschillende keuzemogelijkheden zijn. Op deze manier kunnen ook de ouders bereikt worden.

- Zoals bij iedere bouwsteen achten wij deze het meest effectief wanneer deze geïntegreerd wordt in het geheel van het CultuurKompas. Het zou bijvoorbeeld mogelijk zijn om de opties tot een rondleiding in een academie, of het aanbod van introducerende workshops, te tonen op het digitale platform aan de hand van de geografische locatie of ingegeven postcode.

7.3.3 Bouwsteen 3: Met kunstenaars een domein ontdekken

Verschillende geïnterviewden geven aan dat er binnen het dko en/of de kunstensector veel kennis en ervaring bestaat om het dko op een gepaste manier te presenteren. De geïnterviewden geven aan dat kunstenaars-leraren op een professionele en artistieke manier het dko kunnen voorstellen, waarmee de academie als een creatieve en leerrijke omgeving tot zijn recht kan komen.

De makers van het CultuurKompas zouden in deze bouwsteen kunstenaars uit de vier domeinen de opdracht geven om, binnen het kader en de doelen van het CultuurKompas, inspirerend ontdekkingsmateriaal te ontwikkelen voor hun domein. Het CultuurKompas geeft zo, vanuit de eigenheid van een domein, een eigenzinnige kunstenaarsinkijk in een domein. Kinderen kunnen, vanuit dit uitgesproken artistiek concept, aanvoelen waartoe ze het meest worden aangetrokken.

Naast het artistieke element is het ook van belang dat de ontwikkelaars van de materialen proberen kinderen te enthousiasmeren. Het materiaal moet dus gericht ontwikkeld worden met deze doelgroep voor ogen, waarvoor didactische en/of pedagogische kennis aanwezig moet zijn.

Kansen en voordelen

- Vanuit de interviewstudie en klankbordgroepen wordt deze bouwsteen als “passend bij kunstonderwijs” beoordeeld.
- Er kan een specifieke invulling ontwikkeld worden per domein om zo de eigenheid van de verschillende domeinen weer te geven.
- Kunstenaars uit het dko worden hiervoor aangesproken: radiomakers, storytellers, componisten, muzikanten, dansers, acteurs, filmers, fotografen, grafische vormgevers. Het uitgangspunt is dat de kennis en ervaring om dit scenario te ontwikkelen in het dko zelf aanwezig is. Dit kan het draagvlak voor het CultuurKompas vergroten.
- Meerdere academies geven aan dat er nood is aan promotiemateriaal van hoge kwaliteit, zoals video's waarin de instrumenten worden voorgesteld. Op individueel niveau hebben de academies echter onvoldoende middelen om dit materiaal te ontwikkelen. Wanneer dit op het Vlaams niveau gecentraliseerd zou worden, zouden hoogwaardige video's wel beschikbaar kunnen worden voor de academies.

Risico's en randvoorwaarden

- Een artistiek product vraagt veel onderzoeks- en procestijd.
- Er bestaat een risico dat de grote diversiteit in het aanbod van het dko onvoldoende belicht zou worden in generiek materiaal.
- Generiek materiaal mist de eigenheid van de academie.

Aanbeveling

- In een van de klankbordgroepen werd geopperd om het materiaal vrij beschikbaar te maken zodat het met aanpassingen een academie-eigen invulling kan krijgen.

7.3.4 Bouwsteen 4: Peers vertellen

Enkele geïnterviewden geven aan dat ‘vriendjesdagen’ op de academie een wervend effect hebben en de inschrijvingen doen stijgen. Kinderen die op de academie les volgen mogen dan vriendjes uitnodigen om te proeven van de academie.

In deze bouwsteen maken we een digitale variant van ‘peers nodigen uit’. Leeftijdsgenoten die een jaar of twee jaar op de academie les volgen, vertellen over hun ervaringen op de academie, wat ze er leren, wat ze al gemaakt hebben, wat hun topmomenten of succeservaringen zijn, etc. De portretten worden professioneel in beeld gebracht.

Kansen en voordelen

- Betaalbaar en haalbaar concept.
- De gebruiker wordt geïnterviewd en wat mogelijk de geloofwaardigheid voor de doelgroep verhoogt.
- Deze bouwsteen wordt vanwege zijn eenvoud en kracht bijzonder positief onthaald bij de geïnterviewden in de tweede ronde van dataverzameling en tijdens de drie klankbordgroepen.

Risico's en randvoorwaarden

- Een professionele aanpak is nodig om dit product kwaliteitsvol te maken.
- De verhalen van kinderen dekken wellicht niet altijd het volledige verhaal dat de ontwikkelaars van het CultuurKompas zouden willen uitdragen.

Aanbeveling

- Wanneer deze bouwsteen geïmplementeerd zou worden in het CultuurKompas, bevelen wij aan om te kiezen voor een selectie van leerlingen aan het dko die representatief zijn voor de diversiteit van de gehele samenleving. De literatuurstudie wijst uit dat *primen* een positief effect kan hebben op het keuzeproces.

7.3.5 Bouwsteen 5: Dromen motiveren

Dit scenario vertrekt vanuit de dromen en de motivatie van de kinderen. Concepten uit de Appreciative Inquiry Methode (waardierend onderzoek) suggereren dat het benoemen van dromen en talenten een positief en motiverend effect kan hebben op het keuzeproces.⁷⁶

Bij de methode van Appreciative Inquiry is het verbeelden van de gewenste toekomst een belangrijk onderdeel. Dit wordt *de droom* genoemd. In de droom probeer je je een voorstelling te maken van de best mogelijke toekomst, geïnspireerd door je huidige ervaringen.

Dit scenario krijgt een interactieve dimensie waarbij kinderen informatie over zichzelf (voorkeuren, dromen, ambities, etc. op een artistieke manier (bv. beelden kunnen kenbaar maken. Die keuzes kunnen dan uitmonden in een aantal meer afbakende suggesties.

Dit scenario start vanuit het verbeelden van een mogelijke toekomst en dromen. Met de hulp van beelden, klanken en simpele vragen kunnen kinderen ontdekken tot welke aspecten van kunst, welke artistieke domeinen, welk soort kunstenaar ze zich aangetrokken voelen.

Het talige element wordt hier best zo klein mogelijk gehouden omdat de meeste kinderen nog geen taal ontwikkeld hebben om hun dromen te expliciteren en omdat ze meestal alle mogelijkheden, opties nog niet kennen. De keuze om met beelden te werken verlaagt de drempel. Het is ook een manier om er een geleid proces van te maken: kiezen tussen een aantal mogelijke beelden geeft de kans om op een niet dwingende manier toch het hele spectrum van domeinen en instrumenten te tonen.

76 N. Nissley “The ‘artful creation of positive anticipatory imagery in appreciative inquiry: Understanding the ‘art of appreciative inquiry as aesthetic discourse.’ Constructive discourse and human organization 1 (2004): 283-307.

Concreet kunnen kinderen uit een set beelden een selectie maken. Welke beelden spreken me aan? Wat zou ik willen worden? Wat zou ik willen kunnen? Die keuzes leveren dan een 'ruwe richting' op. Die richting kan via taal en via beelden weergegeven worden. Deze zoektocht naar de aanwezige motivatie is dan het startpunt voor een verdere verkenning op de academie zelf.

Kansen en voordelen

- Ondanks het feit dat de literatuurstudie aantoont dat de intrinsieke motivatie van het kind geregeld slechts een beperkte rol speelt in het keuzeproces, biedt deze bouwsteen wel de kans om motivatie en interesse op te wekken en deze een prominenter positie te geven in het actor-netwerk van het keuzeproces.
- Dromen en verbeelden passen bij kunstonderwijs.
- Met deze bouwsteen kan het CultuurKompas verder gaan dan enkel een promotie/toeleidingstool en kan het ook een eerste stap vormen in het proces van keuzebegeleiding.
- Dit scenario kan voor alle vier keuzeniveaus gebruikt worden: kiezen voor kunstonderwijs, kiezen voor het dko, kiezen voor een domein en, indien van toepassing, kiezen voor een instrument.

Risico's en randvoorwaarden

- Kinderen hebben soms de verschillende domeinen nog niet zelf ervaren. Het is niet makkelijk om te kiezen voor iets dat je nog niet of weinig kent. Aangezien deze bouwsteen voor een deel beroep doet op aanwezige kennis en ervaring bij leerlingen bestaat er dus een risico dat niet alle doelgroepen evenredig bereikt worden.
- De aanmaak van een dergelijke keuzetool vraagt een grondigere ontwikkeling. Welke thema's komen aan bod? Hoe geven we die beelden vorm? Uit hoeveel beelden kunnen de kinderen kiezen? Hoe open of hoe gesloten mag de conclusie zijn? Hoe kan dit geformuleerd worden?
- Als hiermee wordt verdergegaan, zal ondersteuning van ontwikkelingspsychologen onontbeerlijk zijn om de juiste toon en methodiek te vinden. Dit kan de kosten voor deze bouwsteen verhogen.
- Het concept vraagt ook om een prototypefase waarbij het voorlopige materiaal door het doelpubliek uitgetest wordt.

Aanbevelingen

- Gezien het risico op het niet evenredig kunnen bereiken van alle doelgroepen, geven wij de aanbeveling om deze bouwsteen enkel te implementeren in combinatie met andere bouwstenen.
- Over het algemeen, maar in het bijzonder met betrekking tot deze bouwsteen, raden wij aan om in te zetten op het opwekken van interesse en motivatie in plaats van te vertrekken vanuit het meten van bestaande disposities.

7.3.6 Bouwsteen 6: Digitale toonmomenten

Naast de professionele kunstenaars, kan er ook ruimte zijn voor een presentatie van de leerlingen zelf. Deze bouwsteen is vergelijkbaar met bouwsteen 4, maar hier wordt een grotere focus gelegd op het tonen van artistieke creaties en vaardigheden. Via een

digitaal portfolio of een YouTube kanaal worden inspirerende, grappige, ontroerende, virtuoze kunstwerken/opnames/realisaties/etc. van leerlingen in het dko getoond. De makers van het CultuurKompas kunnen academies uitnodigen om video's aan te leveren.

Via deze weg kunnen nieuwe leerlingen en hun ouders al grasduinen in het aanwezige materiaal in het dko en kunnen leerlingen zichzelf plaatsen in de mogelijke nieuwe leeromgevingen. Veel academies werken al met vergelijkbare, fysieke toonmomenten. De digitale toonmomenten kunnen vervolgens doorverwijzen naar deze toonmomenten op de academies zelf

Kansen en voordelen

- Er kan gegrasduind worden in het aanwezige materiaal in het dko.
- Dit materiaal geeft een representatief beeld van het dko.

Risico's en randvoorwaarden

- De keuze van het materiaal vraagt een tijdsinvestering. Er zullen criteria opgesteld moeten worden, filmmateriaal worden verzameld, selecties gemaakt worden vanuit de vooropgestelde criteria, en het gehele proces moet met regelmaat herhaald worden om actueel te blijven.

Aanbevelingen

- Wanneer deze bouwsteen geïmplementeerd zou worden in het CultuurKompas, bevelen wij, net als bij bouwsteen 4, aan om te kiezen voor een selectie van leerlingen aan het dko die representatief zijn voor de diversiteit van de gehele samenleving. De literatuurstudie wijst uit dat *primen* een positief effect kan hebben op het keuzeproces.
- Wij raden aan om, net als bij bouwsteen 1, een koppeling te voorzien tussen de digitale bouwsteen en de fysieke ontmoeting. In dit geval zou een digitaal toonmoment kunnen doorverwijzen naar fysieke toonmomenten in de dichtstbijzijnde academie, gebaseerd op de geografische locatie of ingegeven postcode.

7.3.7 Bouwsteen 7: Veel gestelde vragen van ouders

Veel geïnterviewden geven aan dat ouders nood hebben aan heldere informatie. Sommige ouders kennen het dko goed, maar voor andere ouders is het dko een onbekend terrein. Onderzoek toont aan dat vooral ouders met een kansarme achtergrond het dko weinig of niet kennen.⁷⁷ Voor hen is, volgens de geïnterviewden directeurs van academies, elementaire en eenvoudige informatie essentieel.

Het concept 'veel gestelde vragen' spreekt zowel de eerste als de tweede groep aan aangezien men gericht naar de relevantie informatie kan zoeken.

Ouders krijgen in een overzichtelijke tekst essentiële info over het dko.

⁷⁷ Vermeersch et al., Wie speelt de eerste viool?, 2011.

- Waarom is kunstonderwijs belangrijk voor mijn kind?
 - Waarom is het dko een zinvolle keuze?
 - Waar kan ik terecht? Waar vind ik een academie in de buurt?
 - Hoe kan ik mijn kind bij het keuzeproces begeleiden?
 - Welke vakken volgt mijn kind?
 - Hoeveel uren volgt mijn kind les?
 - Hoeveel kost de opleiding? Hoeveel kost een instrument?
 - Kan mijn kind met speciale noden op de academie terecht?
- Wie kan ik daarvoor aanspreken?

Kansen en voordelen

- Eenvoudig en betaalbaar concept.
- Naast generieke vragen over het dko in het algemeen kunnen academies op een eenvoudige manier vragen die eigen zijn aan de lokale academie toevoegen. Of er kan doorverwezen worden naar de website van de academie waar op dezelfde manier eigen vragen een antwoord krijgen. De ontwikkeldrempel ligt bij dit concept laag.
- Enkele academies experimenteren op dit moment met het concept FAQ. Dit materiaal en de ervaringen van deze academies kunnen meegenomen worden.

Risico's en randvoorwaarden

- Dit concept vraagt om eenvoudige antwoorden in een heldere taal waarvoor taalkundig vakmanschap nodig is.

Aanbevelingen

- Dit concept vraagt om te investeren in een goede inventaris van relevante vragen. Een klankbordgroep met ouders zou wenselijk zijn. Zij kunnen aangeven welke vragen voor hen relevant zijn.

7.3.8 Bouwsteen 8: Ouders vertellen aan ouders

Uit deze haalbaarheidsstudie blijkt dat de ouders een cruciale rol spelen in het keuzeproces van de kinderen. Sommige geïnterviewden geven aan dat mond-tot-mondreclame een belangrijk onderdeel vormt van de promotiestrategie. In deze bouwsteen wordt beoogd om de positieve effecten van mond-tot-mond reclame te simuleren in een gericht en geloofwaardig format.

Ouders vertellen in deze bouwsteen over hun kinderen die op de academie les volgen: wat hun kinderen geleerd hebben, wat de kinderen over de academie vertellen als ze thuiskomen, wat de academie volgens hen doet met het kind, etc. Deze portretten worden professioneel in beeld gebracht.

Kansen en voordelen

- Eenvoudig en betaalbaar concept.
- De persoonlijke verhalen van ouders kunnen effectief zijn, omdat ze van ervaringsdeskundigen komen.
- Sociale media kunnen ingezet worden om zo van ouders digitale ambassadeurs te maken.

Risico's en randvoorwaarden

- Een professionele aanpak is nodig om dit product kwaliteitsvol te maken. Uit een veelvoud aan beeldmateriaal moeten goede keuzes gemaakt worden.

Aanbevelingen

- Wanneer deze bouwsteen geïmplementeerd zou worden in het CultuurKompas, bevelen wij, net als bij bouwstenen 4 en 6, aan om te kiezen voor een selectie van deelnemers die representatief zijn voor de diversiteit van de gehele samenleving. De literatuurstudie wijst uit dat *primen* een positief effect kan hebben op het keuzeproces.

7.3.9 Bouwsteen 9: Digitale instrumentenvoorstelling

Deze bouwsteen is ontwikkeld in antwoord op kennisvraag 2. Geïnterviewde directeurs van academies geven aan dat instrumenten zoals piano en gitaar op dit moment sterk bij de instrumentkeuze in het domein muziek. Daarom zou het waardevol kunnen zijn om een bouwsteen te implementeren waarmee leerlingen en ouders ook andere instrumenten verkennen. De digitale tool zou een dergelijke buffer kunnen inbouwen. De interventie zorgt ervoor dat de keuze 'uitgesteld wordt'.

Alle geïnterviewde academies met een domein muziek organiseren fysieke instrumentenvoorstellingen of een variant daarvan. Leerlingen krijgen uitleg over de instrumenten, kunnen de instrumenten beluisteren en mogen ze uitproberen. Sommige academies werken ook met boekjes en/of folders waarin de instrumenten gepresenteerd worden. Eén academie werkt met kaarten die leerlingen en ouders mee naar huis kunnen nemen waarop de verschillende instrumenten getoond worden.

Deze voorstellingen zouden gekoppeld kunnen worden aan de digitale variant, waarbij de instrumenten in video's of via een digitale tool worden gepresenteerd. Veel academies werken al met digitale video's om de instrumenten te presenteren, maar de kwaliteit van deze video's is zeer wisselend.

De uitvoering hoeft niet noodzakelijk door iemand van de academie te zijn. Een externe topuitvoerder kan ook inspirerend en motiverend werken. Er zijn drie mogelijke varianten:

- een digitale instrumentenvoorstelling van alle instrumenten die in het dko aangeboden worden;
- een digitale instrumentenvoorstelling waarbij eerst de academie geselecteerd wordt en dan enkel die instrumenten voorgesteld worden die op de academie aangeboden worden;
- een digitale instrumentenvoorstelling waarbij je ook langs minder bekende instrumenten omgeleid wordt.

Kansen en voordelen

- Niet elke academie slaagt er op dit moment in om de aangeboden instrumenten digitaal sterk voor te stellen. Sommige academies hebben ook nog geen digitaal materiaal dat leerlingen helpt bij een instrumentenkeuze. Een professioneel gemaakte instrumentenvoorstelling kan daarom faciliterend zijn en voor een kwaliteitsinjectie zorgen.

Risico's en randvoorwaarden

- Het is een intensief traject om alle mogelijk instrumenten in het dko voor te stellen, zeker als voor elk instrument een aparte leraar aan het woord gelaten wordt. Het is de vraag hoeveel van dit grote aanbod een potentiële leerling zou bekijken, of hoe een leerling zijn weg kan vinden binnen het grote aanbod aan video's.

Aanbevelingen

- Om een grote hoeveelheid video's te vermijden geven wij de aanbeveling om video's te maken per instrumentgroep.
- Wij raden aan om, net als bij bouwstenen 1 en 6, een koppeling te voorzien tussen de digitale bouwsteen en de fysieke ontmoeting. In dit geval zou de digitale instrumentenvoorstelling kunnen doorverwijzen naar fysieke instrumentenvoorstellingen in de dichtstbijzijnde academie, gebaseerd op de geografische locatie of ingegeven postcode.

7.3.10 Bouwsteen 10: Portretten leerlingen instrument

Op een instrumentenvoorstelling kiezen academies ervoor om het instrument te laten bespelen door een leeftijdsgenoot van de tweede graad of oudere leerlingen.

Voor deze bouwsteen worden portretten gemaakt van leerlingen die over hun instrument vertellen. Waarom heb ik hiervoor gekozen? Wat is er schoon aan? Wat is moeilijk? Hoeveel moet ik thuis studeren? Wat wil ik ermee doen?

Kansen en voordelen

- Betaalbaar en haalbaar concept.
- De gebruiker wordt geïnterviewd wat mogelijk de geloofwaardigheid voor de doelgroep verhoogt.
- Deze bouwsteen wordt vanwege zijn eenvoud en kracht bijzonder positief onthaald bij de geïnterviewden in de tweede ronde van dataverzameling en tijdens de drie klankbordgroepen.

Risico's en randvoorwaarden

- Een professionele aanpak is nodig om dit product kwaliteitsvol te maken.
- De verhalen van kinderen dekken wellicht niet altijd het volledige verhaal dat de ontwikkelaars van het CultuurKompas zouden willen uitdragen.

Aanbeveling

- Wanneer deze bouwsteen geïmplementeerd zou worden in het CultuurKompas, bevelen wij aan om te kiezen voor een selectie van leerlingen aan het dko die representatief zijn voor de diversiteit van de gehele samenleving. De literatuurstudie wijst uit dat *primen* een positief effect kan hebben op het keuzeproces.

7.3.11 Bouwsteen 11: Academies in de buurt

Vele geïnterviewden geven aan dat een doorverwijzing naar de plaatselijke academie essentieel is in het CultuurKompas. Dat kan op een eenvoudige manier (bijvoorbeeld een postcode ingeven of gebruikmaken van de geografische locatie van het IP-adres) maar een paar geïnterviewden brengen ook complexere ideeën binnen, zoals een interactieve kaart waarop verschillende academies, scholen en culturele organisaties worden weergegeven.

De bezoeker van het CultuurKompas wordt doorverwezen naar de website van academies in de buurt. Daar kunnen kinderen en ouders verder op zoek gaan naar informatie. Er zijn ook varianten mogelijk:

- Academies engageren zich om een pagina voor nieuwe leerlingen toe te voegen aan hun website (als er die nog niet is) en die up-to-date te houden.
- CultuurKompas kan een gestandaardiseerde pagina (met mogelijke thema's) aanreiken die academies kunnen gebruiken om de 'gepaste pagina nieuwe leerlingen' aan te maken.
- Apps zoals Google maps kunnen gebruikt worden om te zien waar in de buurt academies (of eventueel andere kunsteducatieve initiatieven) zijn.

Kansen en voordelen

- Eenvoudig en haalbaar concept;
- Niet alle academies spreken op dit moment toekomstige leerlingen op hun websites aan. Hier liggen dus kansen.

Risico's en randvoorwaarden

- Dit concept vraagt een volgehouden engagement van de academies om de webpagina voor nieuwe leerlingen up-to-date te houden

Aanbeveling

- Geïnterviewde directeurs en leraren in het dko, geïnterviewde directeurs en leerkrachten in het lager onderwijs, en deelnemers aan de klankbordgroepen geven unaniem aan dat fysieke kennismaking met de materialen, de leeromgeving, de betrokken leraren en de instrumenten van cruciaal belang zijn in het keuzeproces. Wetenschappelijke literatuur bevestigt dat betreffende de instrumentkeuze het fysiek uitproberen een van de belangrijkste factoren tot succes is. Wij geven daarom de aanbeveling om naast een digitaal luik ook de fysieke oriëntatie en keuzebegeleiding in de academies te waarborgen. Wij zijn van mening dat dit het meest effectief zal zijn wanneer digitale onderdelen van het CultuurKompas gekoppeld kunnen worden aan lokale initiatieven, wat verder tot een concept is uitgewerkt in scenario 1. Deze bouwsteen kan in die koppeling voorzien.

7.4. De vijf scenario's

7.4.1 Scenario 1: 'Verleiden tot doen'

Uitgangspunten

De meest voor de hand liggende scenario's voor het CultuurKompas zijn digitale concepten. Uit de interviewstudie blijkt echter dat er binnen de academies de wens bestaat om het CultuurKompas op de eerste plaats te gebruiken om kinderen effectief een bezoek te laten brengen aan de academie. Directeurs in het basisonderwijs geven bovendien aan dat er in scholen een beginnende weerstand is tegen het gebruik van digitale platformen. De algemene opvatting vanuit de interviewstudie is dat wanneer kinderen de kunsten zelf kunnen ervaren, de kans vele malen groter is dat ze naar de academie komen, dan wanneer dit enkel beperkt zou blijven tot digitale presentatie. De literatuurstudie bevestigt bovendien dat het uitproberen, bijvoorbeeld van muziekinstrumenten, in verschillende sessies een positief effect heeft op zowel de algemene diversiteit aan keuzes als de retentie. In dit eerste scenario, 'Verleiden tot Doen' wordt deze gedachte in een concept gegoten. De toeleiding van leerlingen en hun ouders naar het dko bestaat dan uit de volgende stappen:

- bekend maken, mogelijkheden laten zien;
- verleiden tot ervaren;
- ervaren, doen, proeven;
- over de drempel halen om te kiezen, in te schrijven;
- behouden.

Mogelijke invulling

Dit scenario bestaat uit verschillende elementen die in volgorde aangeboden worden, vertrekkende vanuit het idee dat het CultuurKompas op de eerste plaats moet uitnodigen tot 'echt doen'. De voortdurende doorverwijzing naar initiatieven van de lokale academies is daarom essentieel. Het basisidee is dat aan elk (of enkele) digitale scenario een kans tot 'in het echt ontdekken' gekoppeld wordt. Het element 'virtuele wandeling door de academie' is zo ook een uitnodiging om op bezoek te gaan bij de dichtstbijzijnde academie. Aan een digitale voorstelling of optreden wordt een kans gekoppeld om naar een echte instrumentenvoorstelling of een voorstelling van de academie te gaan. De bouwsteen 'met kunstenaars een domein ontdekken' kan een aanzet zijn om een workshop bij een kunstenaar/leraar die kinderen aanspreekt in de academie te gaan volgen. De gekozen bouwstenen worden met andere woorden in de praktijk zoveel mogelijk verbonden met concrete activiteiten in de academie. Aan elke bouwsteen wordt een 'call for action' gekoppeld. Daarnaast kunnen ook de scenario's voor de ouders ondersteunend aangeboden worden.

Mogelijke structuur

De mogelijke structuur van het CultuurKompas zou dan als volgt kunnen zijn:

Structuur scenario 'Verleiden tot doen'	
Startpagina	
WEBSITE CULTUURKOMPAS VERLEIDEN TOT DOEN	DOORVERWIJZING ACADEMIE DOEN
<i>Met kunstenaars een domein ontdekken</i>	<i>Workshops domeinen op de academie volgen</i>
<i>Digitale toonmomenten</i>	<i>Echte tentoonstelling of voorstelling</i>
<i>Virtuele wandeling</i>	<i>Echt bezoek aan de academie of workshops</i>
<i>Portretten leerlingen instrument</i>	<i>Zelf naar een instrumentenvoorstelling gaan</i>
<i>Andere bouwstenen</i>	...
Info voor ouders	

Structuur CultuurKompas vanuit dit scenariopakket: deze tabel van boven (eerst zichtbaar op website) naar beneden (vertakkingen) lezen.

7.4.2 Scenario 2: ouders (of leerkrachten lager onderwijs)

Uitgangspunten

Dit scenario en de keuze en de volgorde van bouwstenen vertrekt vanuit het idee dat de ouders een cruciale rol spelen bij het begeleidings- en keuzeproces van hun kinderen. Tijdens de klankbord-gesprekken gaven verschillende deelnemers aan dat de keuze-sleutel niet zozeer bij de leerling maar bij de ouders ligt. Dit scenario gaat ook uit van de gedachte dat een kind best begeleid wordt bij het ontdekken van het CultuurKompas.

Het CultuurKompas spreekt in dit concept eerst de ouder aan, geeft die ouder tips om met het CultuurKompas aan de slag te gaan, om de tool daarna met hun kinderen verder te verkennen. Dit scenario kan ook door leerkrachten in het lager onderwijs begeleid worden.

Mogelijke invulling

Na een startpagina met info en begeleidingstips voor ouders kunnen ze de scenario's *ouders vertellen aan ouders* en *veel gestelde vragen ouders* raadplegen. Ouders (en leerkrachten) kunnen dan samen met hun kinderen o.a. volgende mogelijke scenario's onderzoeken: met *kunstenaars een domein ontdekken*, *virtuele wandeling*, *dromen motiveren*, *peers vertellen*. Ten slotte bevat dit pakket ook een doorverwijzing naar de plaatselijke academie.

Structuur scenario 'Ouders'

Startpagina voor ouders

Wat is dit CultuurKompas? Hoe kan ik mijn kind begeleiden bij dit kiesproces?

Ouders vertellen aan ouders

Veel gestelde vragen ouders

Ouders verkennen met hun kinderen:

Mogelijke bouwstenen:

Virtueel ontdekken met kunstenaars, virtuele wandeling door de academie, digitale toomomenten, peers vertellen, eventueel dromen motiveren, portretten leerlingen instrument.

Doorverwijzing naar lokale academie

Structuur CultuurKompas vanuit deze scenariobundel: deze tabel van boven (eerst zichtbaar op website) naar beneden (vertakkingen) lezen.

7.4.3 Scenario 3: Dromen motiveren

Uitgangspunten

Dit scenario en de volgorde van mogelijke bouwstenen vertrekt vanuit de dromen en de motivatie van de kinderen en is gebaseerd op concepten van de Appreciative Inquiry Methode (waarderend onderzoek). Deze concepten geven aan dat het ontdekken van dromen en talenten een positief en motiverend startpunt kan zijn voor een verdere zoektocht en dat het willen verwezenlijken van deze dromen een duurzaam karakter in zich draagt. De academies geven immers aan dat het langdurig karakter een essentieel onderdeel is van de keuze voor de academies. Motivatie en overtuiging zijn daarbij sterke startpunten.

Mogelijke invulling

Het CultuurKompas start met het verbeelden van mogelijke dromen. Met de hulp van beelden en vragen kunnen kinderen ontdekken tot welke aspecten van kunst, artistieke domeinen, toekomstperspectieven, soorten kunstenaars ze zich aangetrokken voelen.

Concreet kunnen daarbij vragen gebruikt worden als: 'Waar droom ik van?', 'Wat wil ik worden?', 'Waartoe voel ik me aangetrokken?'. Nog laagdrempeliger is het gebruik van beelden die aanspreken. De kinderen kunnen de beelden aanklikken en dat levert dan een 'ruwe richting' op. Deze zoektocht naar de aanwezige intrinsieke motivatie is dan het startpunt voor een verdere verkenning waaraan andere scenario's kunnen worden gekoppeld: *met kunstenaars ontdekken, peers vertellen, virtuele wandeling*. Ten slotte kunnen ook de scenario's voor de ouders en een doorverwijzing aangeboden worden.

Ook leerkrachten lager onderwijs kunnen dit traject met de leerlingen doorlopen.

Structuur scenario 'Dromen motiveren'

Bouwsteen dromen motiveren

Kinderen (en hun ouders/onderwijzers) verkennen verder:

Mogelijke bouwstenen:

Virtueel ontdekken met kunstenaars, virtuele wandeling, digitale tentoonstelling/optreden, peers vertellen (ook over hun dromen), portretten.

Doorverwijzing naar lokale academie, bouwstenen voor ouders (veel gestelde vragen, ouders vertellen aan ouders)

Structuur CultuurKompas vanuit deze scenariobundel: deze tabel van boven (eerst zichtbaar op website) naar beneden (vertakkingen) lezen.

7.4.4 Scenario 4: Keuzeniveaus

Uitgangspunten

Dit scenario en de volgorde van bouwstenen zet het concept *kiezen* centraal en ordent het CultuurKompas vanuit de vier keuzeniveaus die aan de orde zijn:

- kiezen voor kunstonderwijs;
- kiezen voor het dko;
- kiezen voor een domein;
- kiezen voor een instrument (binnen het domein muziek).

Mogelijke invulling

Op de startpagina kunnen de kinderen en hun ouders een van de vier niveaus aanklikken. Als er al voor kunstonderwijs, het dko, het domein muziek gekozen is, kan er direct naar het niveau 'kiezen voor een instrument' gegaan worden.

Achter elk van de vier keuzemogelijkheden zitten enkele bouwstenen voor de kinderen en hun ouders.

Structuur scenario 'Keuzeniveaus'

Kiezen voor kunstonderwijs	Kiezen voor het dko	Kiezen voor een domein	Kiezen voor een instrument
Peers vertellen	Virtuele wandeling door de academie Digitale toonmomenten	Dromen motiveren Met kunstenaars een domein ontdekken	Dromen motiveren Portretten leerlingen instrument Digitale instrumenten-voorstelling
Doorverwijzing naar lokale academie, bouwstenen voor ouders (veel gestelde vragen, ouders vertellen aan ouders)			

Structuur CultuurKompas vanuit deze scenariobundel: deze tabel van boven (eerst zichtbaar op website) naar beneden (vertakkingen) lezen.

7.4.5 Scenario 5: Actoren ecosysteem

Uitgangspunten

In dit scenario worden de actoren van het ecosysteem van het kind (de kinderen zelf, de ouders en het lager onderwijs) naast elkaar geplaatst en kan elke actor, al dan niet begeleid, een eigen traject doorlopen.

Mogelijke invulling

De startpagina bevat doorverwijzingsknoppen voor kinderen, voor de ouders, voor het lager onderwijs. Daaronder kunnen dan verschillende scenario's geplaatst worden.

Structuur scenario 'Actoren ecosysteem'		
KINDEREN (begeleid)	ouders	LAGER ONDERWIJS
dko virtueel ontdekken met kunstenaars virtuele wandeling door de academie peers vertellen, portretten ...	veel gestelde vragen ouders vertellen aan ouders ...	dko virtueel ontdekken met kunstenaars workshops ...
Doorverwijzing naar lokale academie en/of info voor ouders		

Structuur CultuurKompas vanuit deze scenariobundel: deze tabel van boven (eerst zichtbaar op website) naar beneden (vertakkingen) lezen.

7.5 Algemene risico's en randvoorwaarden bij de bouwstenen en scenario's

7.5.1 Risico's en randvoorwaarden

Regelgeving

Er is geen nood aan nieuwe regelgeving. Alle scenario's en bouwstenen passen binnen het beleidskader van het huidige decreet van 9 maart 2018 betreffende het deeltijds kunstonderwijs. Wanneer er gekozen zou worden voor een interactieve uitwisseling tussen gebruikers, bijvoorbeeld door middel van een persoonlijke login, moet rekening gehouden worden met de wetgeving op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer.

Engagement van de academies

Ieder scenario vraagt van de academies een groot engagement. Dit engagement veronderstelt een voldoende groot draagvlak omtrent de ontwikkeling en het gebruik van het CultuurKompas. Het betrekken van de academies in de verdere ontwikkeling van het CultuurKompas is daarmee essentieel. Uit de interviewstudie blijkt daarnaast wel dat iedere academie beseft dat toeleiding, promotie, werving en retentie cruciale elementen zijn in het kader van een open-end financiering. Het animo voor het CultuurKompas ligt over het algemeen zeer hoog onder de geïnterviewde academies.

Engagement van de basisscholen

In de bovenstaande bouwstenen en scenario's is de rol voor de basisscholen beperkt. De reden hiervoor is dat uit de huidige haalbaarheidsstudie een risico op een te laag engagement vanuit de basisscholen geconcludeerd kan worden. Ondanks het risico op selectie-bias (cfr. Hoofdstuk 1) is er onder de geïnterviewde basisscholen maar beperkt enthousiasme voor het CultuurKompas. Het lerarentekort werd in bijna ieder interview benoemd als een risico voor een goede implementatie. Leerkrachten zijn overbelast, mede door het lerarentekort, en muzische vorming is voor veel scholen geen prioriteit. Meerdere directeurs geven aan dat leerkrachten van hun betreffende school bovendien weinig kennis en ervaring hebben met muzische vorming, waardoor een goede werking met het CultuurKompas enkel zou kunnen slagen met ondersteuning van de academies.

De eigenheid van de academies

Er is een spanningsveld tussen generiek materiaal dat aangeleverd wordt versus op maat gemaakt materiaal dat de academie in al haar eigenheid voorstelt. Een aantal academies geeft een sterke voorkeur aan generiek materiaal, anderen benadrukken juist de noodzaak voor individuele onderscheidenheid. Een mogelijke randvoorwaarde tot succes is dat er in de implementatie van het CultuurKompas een juiste balans wordt gevonden tussen de twee uiteinden van het spectrum.

7.5.2 Aanbevelingen

Engagement van de basisscholen

Een geïnterviewde schooldirecteur (school 8, cfr. Annex 2) geeft aan dat het engagement van leerkrachten en directeurs in het lager onderwijs wellicht te laag kan zijn voor een goede samenwerking tussen scholen en academies voor, bijvoorbeeld, bouwsteen 2 of scenario 2. Een verplichting voor basisscholen tot het werken met (onderdelen van) het CultuurKompas zou, volgens deze geïnterviewde, geïnstalleerd kunnen worden in de leerplannen. Deze directeur gaf aan dat enkel de leerplannen prioriteit vormen voor de betreffende school. De haalbaarheid en wenselijkheid van het aanpassen van de leerplannen is in deze haalbaarheidsstudie niet getoetst. Onze algemene aanbeveling is om met het CultuurKompas vooral in te zetten op het engagement van de academies, om zo het risico van het gebrek aan engagement van de basisscholen zoveel mogelijk te vermijden.

De eigenheid van de academies

De eigenheid en lokale verankering van een academie kan een troef zijn. De kans is reëel dat academies voorkeur zullen geven aan een eigen invulling. Volgens enkele geïnterviewde stakeholders zullen een generiek raamwerk, goede voorbeelden en financiële ondersteuning meer gewaardeerd worden dan kant-en-klaar materiaal waar een team zich niet voldoende in herkent. De aanbeveling vanuit de onderzoekers van deze haalbaarheidsstudie is om in de digitale bouwstenen vooral generiek materiaal te ontwikkelen, en binnen de fysieke bouwstenen in te zetten op de lokale initiatieven.

8 / Budgettaire en technische aspecten om rekening mee te houden

8 / Budgettaire en technische aspecten om rekening mee te houden

8.1 Inleiding

Om een nauwkeurige begroting voor CultuurKompas op te stellen, is het van essentieel belang om alle bouwstenen van het project te identificeren en te documenteren. Dit proces begon met het opstellen van een gedetailleerde briefing op basis van de afgenomen focusgesprekken, opgestelde scenario's en de expertise van de expertisecel Digital Solutions (UCLL), die ervaring heeft met het opzetten en hosten van online platformen.

Vervolgens werd de begroting verder aangevuld door externe input te verzamelen bij commerciële bedrijven. Dit zorgde voor een realistisch en marktconform beeld van de te verwachten kosten.

Ten slotte werd de begroting opgesteld als een modulaire kosteninschatting, waarbij elk onderdeel van het project een specifieke financiële toewijzing krijgt. Hierdoor ontstaat een helder overzicht van de financiële vereisten voor de ontwikkeling en implementatie van een CultuurKompas, waardoor het budget optimaal kan worden beheerd en toegewezen aan de verschillende aspecten. Deze begroting heeft echter wel uitsluitend betrekking op het digitale luik van het CultuurKompas. Er is nog geen rekening gehouden met de mogelijke kosten voor de inzet van personeel uit scholen en academies, aangezien dit zeer uiteen kan lopen afhankelijk van de verdere ontwikkeling van de scenario's in een later stadium. Ook de kosten van een mogelijke marketingcampagne zijn niet berekend.

Het is echter belangrijk om op te merken dat deze begroting slechts een inschatting is en dat de daadwerkelijke kosten sterk afhankelijk zullen zijn van de specifieke schaal en aanpak van het project. Verschillende factoren, zoals de omvang van het platform, de gewenste functionaliteiten, de complexiteit van de ontwikkeling en eventuele extra's zoals marketingcampagnes, zullen allemaal een impact hebben op de totale kosten. Daarom is het noodzakelijk om tijdens het project rekening te houden met mogelijke variaties en flexibel te blijven bij het toewijzen van middelen.

• Merk positionering	€24.150
• Visuele stijl	€20.512
• Website	€32.950
• CultuurKompas platform: de bouwstenen van een gebruiksvriendelijk platform	€89.511
• CultuurKompas platform: De fundamenten voor een robuust onlinesysteem kosten	€ 44.363
- Running cost voor hosting and security updates	€399/maand
• Marketingcampagne	€*
* verder te bepalen in functie van specifiek marketingplan.	

8.2 Merkpositionering

Als aanbeveling voor de voorbereiding en ontwikkeling van de CultuurKompas-tool, worden uitgebreide voorbereidende activiteiten, zoals brainstormsessies, sterk aangeraden. Deze activiteiten zijn gericht op het definiëren en verhelderen van de kernwaarden van het platform. Het doel is om specifiek de gewenste emotionele reacties vast te stellen die gebruikers zouden moeten ervaren bij interactie met het CultuurKompas, waarbij de focus ligt op gevoelens van verwondering, inspiratie en verbondenheid. Verder is het essentieel om zorgvuldig te overwegen hoe het merk zich zou moeten positioneren ten opzichte van verschillende doelgroepen (met aandacht voor empathie, authenticiteit en inclusie) en ten opzichte van bestaande digitale platformen die informatie over (kunst)onderwijs verschaffen aan ouders en leerlingen (zoals Onderwijs.Vlaanderen, Cultuurkuur.be), en ten opzichte van het digitale inschrijvingsplatform van softwareleverancier DKO3, waar veel academies gebruik van maken. Ten slotte is ook de positionering ten opzichte van de websites van de academies van belang. Het vaststellen van de verbale identiteit en tone-of-voice is een cruciale stap in dit proces, waarbij gestreefd wordt naar een evenwicht tussen deskundigheid, toegankelijkheid en enthousiasme om zo een sterke, vertrouwde band met de gebruikers op te bouwen.

Merk positionering kosten (€ 24.150)

- Desktop research
- Analyse bestaande onderzoeken
- Brand workshop
- Brand positioning
- Tone of voice bepalen
- Naming, merkverhaal en tagline uitwerken

8.3 Visuele stijl

Tijdens de focusgesprekken werd het belang van het ontwikkelen van een herkenbare en aantrekkelijke visuele identiteit voor CultuurKompas herhaaldelijk benadrukt. Dit omvat het opstellen van een duidelijke huisstijlgids met grafische elementen binnen de contouren van de huisstijl van de Vlaamse overheid, een eigen beeldtaal, een passend kleurenpalet, iconen en meer. Deze huisstijl kan niet alleen worden toegepast op de website en het online platform van CultuurKompas, maar kan ook worden uitgebreid naar andere online en offline media, zoals campagnemateriaal.

Visuele stijl kosten (€ 20.512)

Visuele identiteit

- Logo design
 - Typography
 - Tone of photography
 - Colors
 - Graphical element(s)
 - Icons (10 stuks)

8.4 Website

De website zal functioneren als eerste digitale kennismaking met CultuurKompas. De website zou aspirerend en interactief moeten zijn, met de capaciteit om te inspireren, informeren en oriënteren. Daarnaast zou het gemakkelijk toegankelijk moeten zijn voor het grote publiek met inhoudelijke pagina's die tekst, afbeeldingen en video's bevatten. De naadloze integratie van het CultuurKompas-platform binnen de website is ook van cruciaal belang, zodat gebruikers moeiteloos kunnen overschakelen naar de functionaliteiten en mogelijkheden die het platform biedt.

Website kosten (€32.950)

• Website wireframes	€10.950
• Website copywriting	€9.700
• Websitedesign	€12.300
• Technische development website	€28.875
- Branding/concept tot leven brengen	
- Publieke toegang	
- Content aanbieden via tekst, afbeelding en video's	
- Naadloze integratie CultuurKompas in de website	

8.5 CultuurKompas platform: de bouwstenen van een gebruiksvriendelijk platform

Het CultuurKompas platform wordt naadloos geïntegreerd in de website maar kan ook rechtstreeks bezocht worden via een specifieke URL. Om tegemoet te komen aan de behoeften van diverse doelgroepen en om technisch aan deze vereisten te voldoen, stellen we enkele elementen voor die geïntegreerd kunnen worden in het platform. Dit omvat niet alleen de gebruikerservaring aan de voorkant, maar ook de achterliggende technische infrastructuur die nodig is voor een soepele werking van het online platform.

Inlogfunctie

Op het platform hebben gebruikers de mogelijkheid om een persoonlijk profiel aan te maken en te bewaren. Deze inlogfunctie is essentieel om het platform te laten functioneren in de juiste tone of voice en om de inhoud aan te passen naar de specifieke behoeften van de doelgroep. Bovendien maakt het aanmaken van gebruikersprofielen het ook mogelijk om achter de schermen inzicht te krijgen in data, wat waardevolle informatie kan opleveren voor verdere optimalisatie en personalisatie van de gebruikerservaring. Gebaseerd op de scenario's is dit platform te doorlopen op vier niveaus nl. kiezen voor kunstonderwijs, kiezen voor het deeltijds kunstonderwijs, kiezen voor een domein (binnen het domein muziek) kiezen voor een instrument. De gebruikservaring wordt ook specifiek aangepast op maat van de vier doelgroepen nl. kinderen, ouders, leerkrachten lager onderwijs en academies van Vlaanderen.

Virtuele wandeling

Uit het vooronderzoek blijkt dat opendeurdagen en open lesdagen vaak een inspirerende ervaring bieden voor kinderen. Om deze ervaring digitaal te representeren, wordt bezoekers de mogelijkheid geboden om een virtuele rondleiding te maken door verschillende disciplines als interactieve kennismaking. Het exacte aantal disciplines is momenteel nog niet vastgesteld. Elke virtuele tour kan bestaan uit hotspots, waarmee bezoekers via specifieke pictogrammen toegang krijgen tot gedetailleerde informatie in diverse mediaformaten, zoals audio, video en foto's.

Testimonials

Het onderzoek benadrukt het belang van feedback van verschillende belanghebbenden binnen het onderwijsproces, waaronder leerlingen, ouders en docenten. Testimonials bieden waardevolle inzichten en perspectieven die van cruciaal belang zijn voor het begrip van de effectiviteit en impact van het CultuurKompasproject binnen verschillende aspecten van het onderwijslandschap. Een richtaantal van 36 testimonials lijkt aangewezen om verschillende stemmen aan het woord te laten, verdeeld over verschillende doelgroepen, zoals kinderen van de academie, ambassadeurs, ouders en onderwijzers.

Algemene video

Een algemene mooie inspirerende video is aangewezen om het rijke aanbod van het dko uit te lichten. Zo kan er een algemeen beeld geschetst worden van leerlingen in de lesomgeving, spelend op instrumenten, aan het tekenen, etc. De video zal een algemeen beeld geven van het aanbod, de beleving en het resultaat van de opleidingen. De uiteindelijke kostprijs zal sterk afhankelijk zijn van het aantal verschillende locaties die in beeld gebracht worden, hoeveel verschillende disciplines er getoond worden, etc. Deze parameters zullen bepalend zijn voor het aantal filmdagen. Momenteel voorziet deze begroting nu 2 opnamedagen op 2 verschillende locaties.

CultuurKompas platform: de bouwstenen van een gebruiksvriendelijk platform kosten (€89.511)

• Design interactievetool	€11.050
• Copy interactieve tool	€4.800
• Virtuele wandeling	€19.813
• Algemene video	€16.000
• Testimonials (36 ex.)	€37.914
• Interactieve configurator/stappenplan dat toelaat om een 'ontdekkingsreis af te leggen' inclusief 4 niveaus, 4 doelgroepen en een interactieve kaart met academies met domeinen, contact, kalender.	€26.250

8.6 CultuurKompas platform: de fundamenteën voor een robuust onlinesysteem

In de fase van technische ontwikkeling is het van cruciaal belang om stevig te bouwen op algemene development principes. Dit omvat het gebruik van geschikte tools en technologie op relevante gebieden, met een sterke nadruk op gevestigde conventies, procedures en documentatie die wereldwijd door duizenden andere ontwikkelaars worden gebruikt. Integrated development environment-vriendelijkheid is een belangrijke overweging om het ontwikkelproces te vergemakkelijken. De ontwikkeling wordt gedreven door uitgebreide (auto)testen, die niet alleen de code, maar ook de functionaliteit ervan testen op verschillende niveaus, zoals unit- en functionele tests. Om tests uit te voeren, wordt gebruik gemaakt van lokale data seeders om realistische testomgevingen te creëren.

Om ervoor te zorgen dat alles op de website goed werkt voordat er iets verandert, worden tests uitgevoerd. Dit gebeurt met behulp van speciale tools die zorgen voor realistische testomgevingen, zodat ontwikkelaars kunnen controleren of alles goed werkt voordat ze wijzigingen aanbrengen. Daarnaast wordt Continuous Integration and Continuous Deployment (CI/CD) toegepast. Dit is een proces dat ervoor zorgt dat nieuwe functies snel en efficiënt aan de website kunnen worden toegevoegd, zodat gebruikers snel van de nieuwste updates kunnen profiteren. Het doel hiervan is om de tijd die nodig is om nieuwe dingen op de website te plaatsen zo kort mogelijk te houden.

Hoewel er geen kosten zijn voor gebruikers om de website te gebruiken, zijn er wel kosten verbonden aan het onderhoud en de veiligheid van de website. Dit omvat onder andere de kosten voor hosting en regelmatige beveiligingsupdates, die jaarlijks betaald moeten worden via een onderhoudscontract. Belangrijke elementen worden hieronder verder in detail besproken.

Beheeromgeving

De beheeromgeving dient als een centrale en flexibele hub voor het beheren van zowel de website als het CultuurKompas, waarbij uitgebreide functionaliteit en rapportagemogelijkheden worden geboden. Dit omvat:

- een enkele, gebruiksvriendelijke interface voor zowel de website als het CultuurKompas, waardoor efficiënt beheer mogelijk is;
- toegang voor verschillende gebruikersrollen, waaronder beheerders, academici en leerkrachten, met specifieke rechten en functionaliteiten;
- content Management System (CMS) functionaliteit, waarmee

inhoud gemakkelijk kan worden beheerd en bijgewerkt via bouwstenen;

- configuratiemogelijkheden voor het CultuurKompas, zoals het toevoegen van tekst, afbeeldingen en video's in verschillende stappen, en het aanpassen van content per doelgroep met variabele business logica;
- mogelijkheid tot het definiëren van entiteiten zoals domeinen, instrumenten en academies binnen het CultuurKompas;
- rapportagemogelijkheden voor het genereren van gedetailleerde analyses en overzichten van gebruikersactiviteit en prestaties.

Development (Service & Maintenance)

Het waarborgen van kwaliteit en stabiliteit van het platform wordt gegarandeerd door middel van uitgebreide testen en continue verbetering. Dit omvat:

- Repository: Er wordt een repository opgezet, wat een centrale plaats is waar alle broncode en bestanden voor het project worden opgeslagen en beheerd. Dit zorgt voor een gestroomlijnde samenwerking tussen teamleden en maakt het gemakkelijk om wijzigingen bij te houden en te beheren.
- Pipelines for Deployment: Dit verwijst naar het opzetten van geautomatiseerde processen, bekend als pipelines, die de code door verschillende stappen leiden, zoals testen, bouwen en implementeren. Door pipelines voor implementatie in te stellen, kan nieuwe code snel en efficiënt naar productieomgevingen worden uitgerold.
- Environments: Hier worden verschillende omgevingen gecreëerd, zoals ontwikkelings-, test- en productieomgevingen, waarin de code kan worden getest en uitgevoerd. Dit zorgt ervoor dat wijzigingen eerst grondig kunnen worden getest voordat ze naar de live omgeving worden uitgerold.
- JIRA/Confluence: Deze tools worden gebruikt voor projectmanagement en samenwerking binnen het team. JIRA wordt vaak gebruikt voor het beheren van taken, het volgen van bugs en het plannen van releases, terwijl Confluence wordt gebruikt voor het delen van documentatie en kennis binnen het team.
- Automated Testing Setup: Dit omvat het opzetten van geautomatiseerde tests die worden uitgevoerd om ervoor te zorgen dat de code correct werkt en voldoet aan de vereisten. Dit kan onder meer het opzetten van unit tests, functionele tests en integratietests omvatten, die automatisch worden uitgevoerd telkens wanneer nieuwe code wordt ingediend in de repository. Dit helpt bij het identificeren en oplossen van problemen in een vroeg stadium van de ontwikkeling en draagt bij aan de algehele kwaliteit en betrouwbaarheid van het project.
- Een jaarlijkse kost voor hosting en security updates, die worden gedekt door een onderhoudscontract, om ervoor te zorgen dat het platform altijd online blijft en beveiligd is tegen bedreigingen.

CultuurKompas platform:

De fundamenteën voor een robuust onlinesysteem (€ 44.363)

- Technische functionele analyse €6.300
- Technical project setup €5.250
 - Repository
 - Pipelines for deployment
 - Environments
 - Jira/confluence
- Beheeromgeving €32.813
 - Authenticatie
Toegang verlenen voor verschillende gebruikersrollen:
admin/CMS/ academie/leraar
 - CMS-functionaliteit:
Content pagina's modulair (via bouwstenen) opbouwen/
beheren
Navigatie beheren
SEO-setup
 - CultuurKompas configuratie:
Tekst, afbeeldingen, video's in de verschillende stappen
Variabele content per doelgroep (met variabele business logica)
 - Domein/ instrument entiteit:
Naam, eigenschappen, content pagina, activiteiten voor kalender
 - Rapportering
Rapportage van inzendingen van het CultuurKompas
- Running cost voor hosting and security updates €399/maand

8.7 Marketingcampagne

Strategische zichtbaarheid

Meerdere geïnterviewde directeurs van academies geven aan dat een doeltreffende marketingcampagne essentieel zou zijn voor het succes van een CultuurKompas. Een gerichte campagne kan het engagement van academies en scholen vergroten en ouders, leerlingen en leerkrachten in het lager onderwijs en leraren in het dko via meerdere kanalen informeren over het nieuwe instrument. Belangrijke elementen om het budget te bepalen zijn onder meer het ontwikkelen van gepersonaliseerde marketingmaterialen, het gebruik van diverse marketingkanalen zoals sociale media, e-mail-marketing en traditionele advertenties, evenals het organiseren van evenementen en activiteiten om de bekendheid te vergroten. Daarnaast is het belangrijk om budget te reserveren voor het meten van de effectiviteit van de campagne en het aanpassen van de strategie indien nodig.

Marketingcampagne kosten

Omwille van de verschillende mogelijke parameters is het in deze fase niet mogelijk om hier een budgetinschatting voor te maken.

9 / Algemene conclusie en aanbevelingen

9 / Algemene conclusie en aanbevelingen

9.1 Algemene conclusie

Het huidige rapport biedt een analyse van de haalbaarheid van het CultuurKompas, met een focus op verschillende aspecten zoals de vorm, doelgroepen, implementatie, en de balans tussen verwondering en technische vaardigheden. Over het algemeen kunnen we concluderen dat het CultuurKompas een veelbelovend instrument kan zijn voor het oriëntatieproces binnen het deeltijds kunstonderwijs (dko). Deze studie benadrukt echter ook enkele uitdagingen, zoals het vinden van een evenwichtige presentatie van artistieke domeinen en het vermijden van een over-representatie van het domein muziek, het aanspreken van diverse doelgroepen en een duurzame implementatie in samenwerking met het lager onderwijs.

Over de breedte van deze studie hebben wij een duidelijke meerwaarde van een CultuurKompas bevonden. Vanuit de literatuurstudie kunnen wij concluderen dat het 'primen' van jonge kinderen via een juiste promotie een positief effect kan hebben op de diversiteit van keuzes en de algemene toeleiding. Een CultuurKompas biedt in die zin veel kansen voor een sterkere en meer zinvolle oriëntering: om leerlingen en hun ouders helpen de juiste studierichting in het artistiek onderwijs te vinden. Zowel de geïnterviewde academies als basisscholen staan positief tegenover het algemene concept van het CultuurKompas, maar het draagvlak voor het implementeren van een CultuurKompas is wel hoger bij de respondenten uit het dko dan bij de respondenten uit het lager onderwijs. Dit mogelijk gebrek aan engagement binnen het lager onderwijs wordt in dit rapport benoemd als een mogelijk risico voor de realisatie van een CultuurKompas. In geen enkel interview werden echter risico's benoemd die de implementatie van een CultuurKompas *volledig* zouden verhinderen. Er werden weliswaar (sterke) voorkeuren en aanbevelingen uitgesproken, maar iedere deelnemer gaf aan hoe dan ook een meerwaarde te zien in de ontwikkeling van dit instrument.

In deze studie zijn 9 kennisvragen geformuleerd, waarvan de eerste kennisvraag gezien kan worden als de hoofdvraag 'welke vorm(en) kan een CultuurKompas aannemen?' In antwoord op deze vraag zijn vijf scenario's beschreven met ieder een eigen focus: 1) Een focus op de leerling met strategie die moet verleiden

tot doen, 2) Een focus op het informeren en betrekken van de ouders en leerkrachten in het lager onderwijs, 3) een focus op de dromen en motivatie van kinderen, vertrekkende vanuit verwonderingsdidactiek en positieve psychologie, 4) een focus op de presentatie van de verschillende keuzemogelijkheden en 5) een gebalanceerde focus op het ecosysteem van de verschillende actoren die het keuzeproces beïnvloeden. Ieder scenario is opgebouwd uit verschillende elementen uit een selectie van 11 verschillende bouwstenen, zowel digitaal (bijvoorbeeld digitale toonmomenten die getoond kunnen worden op een digitaal platform/website) en beleidsmatig zoals een meer structurele organisatie van de samenwerking tussen basisscholen en academies. Alle scenario's en bouwstenen passen binnen het beleidskader van het huidige decreet betreffende het deeltijds kunstonderwijs. Er is geen nood aan nieuwe regelgeving.

De overige kennisvragen kunnen gezien worden als deelvragen voor het verder in detail beantwoorden van de hoofdvraag.

Kennisvraag 2 heeft betrekking tot het domein muziek en vraagt of het ook haalbaar is, en zo ja tot op welk niveau, om aan het CultuurKompas een verdiepende fase toe te voegen waarin ingezoomd wordt op de keuze voor een instrument. Uit de studie kan geconcludeerd worden dat een dergelijke verdieping mogelijk en haalbaar is, maar het draagvlak binnen academies vormt een mogelijk risico, waarbij er een noodzaak wordt uitgesproken om fysieke ervaringen binnen het keuzeproces voor een muziekinstrument te behouden. Tevens bestaat er een risico dat een verdiepende fase het evenwicht in de presentatie van de verschillende domeinen zou kunnen verstoren.

Kennisvraag 3 luidt 'Welke tools kunnen ingezet worden om culturele interesses, plezier en motivatie te meten?' Het meten van culturele interesses en motivatie via een keuzetool stuit op weerstand binnen de academies, omdat verwondering en interesse eerder opgewekt dan gemeten zou moeten worden.

Kennisvraag 4 is vergelijkbaar met kennisvraag 3, maar heeft betrekking tot welke tools ingezet kunnen worden voor het meten van fysieke en psychomotorische disposities. Het meten van fysieke en psychomotorische disposities is niet haalbaar en stuit bovendien op grote weerstand in de academies.

In kennisvraag 5 wordt de vraag gesteld wie het CultuurKompas zou kunnen hanteren. In de ontwikkeling van de scenario's komt deze vraag uitgebreid aan bod. Over het algemeen kan hier geconcludeerd worden dat het CultuurKompas voor verschillende doelgroepen ontwikkeld zou kunnen worden (leerlingen, onderwijzers in het leerplichtonderwijs, ouders) en dat de voorkeur daarbij uitgaat naar een instrument dat zich niet beperkt tot een digitale uitvoering.

Kennisvragen 6 en 7 hebben betrekking tot de risico's, randvoorwaarden en aspecten waarmee rekening gehouden moet worden om van het CultuurKompas een doeltreffend en gebruiksvriendelijk instrument te maken. Verschillende aspecten zoals pedagogische, inhoudelijke, organisatorische, technische en budgettaire aspecten moeten worden overwogen bij de ontwikkeling en implementatie van het CultuurKompas. Deze zijn per scenario benoemd.

Ten slotte geven kennisvragen 8 en 9 inzicht in het keuzeproces van de leerling, dat gestuurd wordt door een samenspel van actoren, waarbij het CultuurKompas kan faciliteren door verwondering te stimuleren.

9.2 Aanbevelingen: het CultuurKompas als keuzetool

Uit de interviewstudie en de eerste aftoetsing met de klankbordgroep bleek dat er een nood is aan een overkoepelend oriënteringsinstrument binnen de bestaande praktijk, met name wat betreft de domeinkeuze. De geïnterviewden gaven echter wel aan het CultuurKompas eerder als een breed promotieplatform te zien – als een eerste kennismaking met het dko – niet zozeer als een gerichte keuzetool.

Een van de belangrijkste resultaten van deze studie betreft kennisvraag 4: Welke tools kunnen ingezet worden om fysieke en psychomotorische disposities te meten? Op basis van de literatuurstudie en bevestigende resultaten van de interviewstudie kunnen wij concluderen dat het niet haalbaar is om het meten van fysieke en psychomotorische disposities een onderdeel te laten zijn van het CultuurKompas, in wat voor vorm dan ook. Wij geven dan ook een sterke aanbeveling om mogelijke keuzetools, zoals aanwezig in het SportKompas, niet te implementeren in het CultuurKompas.

9.3 Aanbevelingen: omgevingsactoren aanspreken

De ecologische systeemtheorie zoals beschreven in de literatuurstudie is een onderbouwde leidraad die van waarde kan zijn voor de ontwikkeling van het CultuurKompas. Deze theorie geeft aan om in te zetten op de directe omgevingsactoren van het kind: het kind zelf, de leeftijdsgenoten (in de literatuur ook wel 'peers' genoemd), de ouders, en de leerkrachten in het basisonderwijs. De bouwstenen en scenario's in deze studie zijn vanuit deze omgevingsactoren ontwikkeld. Uit de literatuurstudie en de interviewstudie blijkt dat vooral de ouders een cruciale rol spelen

in het keuzeproces. Om die reden werd een van de scenario's ontwikkeld met een volledige focus op de ouders, maar ook in de andere scenario's is het betrekken van de ouders van groot belang.

9.4 Aanbevelingen: een generiek instrument vs. lokale onderscheidenheid

De eigenheid en lokale verankering van een academie wordt als een grote kracht gezien. Deze studie toont aan dat er een spanningsveld bestaat tussen generiek materiaal dat het CultuurKompas zou kunnen aanleveren en op maat gemaakt materiaal dat de academie in al haar eigenheid wil voorstellen. Bij de verdere ontwikkeling van het CultuurKompas zal over dit spanningsveld goed nagedacht moeten worden. Wij bevelen aan om in het CultuurKompas een digitaal luik en een fysiek luik te voorzien, waarbij het digitale luik generiek materiaal bevat, en het fysieke luik inzet op de lokale initiatieven.

9.5 Aanbevelingen: het CultuurKompas als artistiek product

Wij willen ook aanbevelen dat het CultuurKompas ontwikkeld wordt rekening houdend met de artistieke verwondering die de kunst domeinen kunnen oproepen. Geïnterviewden geven aan dat het CultuurKompas het meest effectief kan zijn als leerlingen kunnen 'dwalen' en nieuwe aspecten (bijvoorbeeld beeldende technieken of onbekendere muziekinstrumenten) kunnen tegenkomen zonder dat ze hier vooraf naar op zoek waren. Om het platform een breed draagvlak te geven binnen het dko moet het bovendien voorzien worden van een goede grafische vormgeving, waarbij de schoonheid van de kunsten tot haar recht kan komen.

9.6 Aanbevelingen: academies betrekken bij de concrete uitwerking van het CultuurKompas

Geïnterviewden geven aan dat in het dko veel expertise aanwezig is voor de verdere ontwikkeling van het CultuurKompas met betrekking tot artistieke vormgeving en de ontwikkeling van promotiemateriaal, maar ook wat betreft de concrete inhoud van de bouwstenen: welke informatie is essentieel om te presenteren? Welke pedagogische visie moet het CultuurKompas uitdragen? Etc. We bevelen aan om die expertise aan te spreken in een participatief maakproces, bijvoorbeeld door middel van gerichte opdrachten in een nauwe samenwerking met de verantwoordelijken voor de ontwikkeling van het CultuurKompas, en ook door gebruik te maken van klankbordgroepen en, waar mogelijk, vervolgonderzoek. Wij denken dat op deze manier het dko gepast en herkenbaar voor leraren dko getoond kan worden. Het draagvlak van de sector om het CultuurKompas te omarmen en te gebruiken zal door deze keuze groter worden.

9.7 Aanbevelingen: het CultuurKompas en het bredere culturele veld

Schooldirecteurs in het lager onderwijs en deelnemers aan de klankbordgroepen pleiten voor een brede inclusie van het culturele veld in de werking van het CultuurKompas. Een mogelijkheid zou zijn om het CultuurKompas te ontwikkelen als een startportaal waar ook andere vormen van vrijetijdsbesteding een plek kunnen krijgen. Het cultureel aanbod in een regio wordt in kaart gebracht en daarna kan er doorverwezen worden naar bijvoorbeeld de academie.

Naast het feit dat een dergelijke invulling van het CultuurKompas buiten het huidige bestek van deze onderzoeksopdracht zou liggen, bestaat er in deze invulling een risico op een gebrek aan focus en diepgang. Bovendien zou er een concurrerende werking kunnen ontstaan met platformen zoals UitInVlaanderen en Cultuurkuur.be.

Wij raden echter wel aan om deze wens tot brede verankering van het CultuurKompas in het culturele veld niet geheel links te laten liggen. Veel academies hebben bijvoorbeeld nauwe contacten met amateurkunstengroepen, en wellicht dat deze in sommige gevallen kunnen fungeren als brugfiguren tussen scholen en academies. Voor de concrete vorm van het beleid dat dergelijke samenwerkingen zou kunnen faciliteren is echter nog vervolgonderzoek nodig.

9.8 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Deze haalbaarheidsstudie heeft plaatsgevonden in een zeer kort tijdsbestek en hoewel de eerste resultaten wat betreft de haalbaarheid van het CultuurKompas over het algemeen positief zijn, is onze eerste en voornaamste aanbeveling om vervolgonderzoek in te richten, waarbij in iedere fase van ontwikkeling een onderzoeksgroep de verbinding met de bestaande praktijk opzoekt. Het CultuurKompas kan enkel slagen wanneer het breed gedragen wordt door de academies en de andere mogelijke betrokken actoren, zoals de onderwijskoepels, leerkrachten in het basisonderwijs en uiteindelijk de leerlingen en hun ouders. Deze studie kan gezien worden als een voorstudie voor de uiteindelijke ontwikkeling. De scenario's van hoofdstuk 7 zijn hiervoor een eerste aanzet, maar deze moeten nog verder ontwikkeld worden in praktijkgericht onderzoek. De kosteninschatting van hoofdstuk 8 is even goed onder voorbehoud, en gebaseerd op marktconforme prijzen van begin 2024, en daarmee mogelijk aan verandering onderhevig.

Concreet geven wij nog de aanbevelingen voor vervolgonderzoek betreffende de volgende thema's en vraagstukken: mogelijke samenwerking tussen scholen, academies en de amateurkunsten in het kader van toeleiding en oriëntatie van het dko; toeleiding en oriëntatietrajecten voor leerlingen in het secundair onderwijs in het dko; toeleiding en oriëntatietrajecten voor volwassenen in het dko.

10 / Referenties

10 / Referenties

- Abeles, H.F. "Are Musical Instrument Gender Associations Changing?" *Journal of Research in Music Education* 57 (2009): 127-139.
- Bayley, J. G. "The procedure by which teachers prepare students to choose a musical instrument." *Update: Applications of Research in Music Education* 23, nummer 2 (2004): 23-34.
- Bazan, D. E. "An investigation of the instrument selection processes used by directors of beginning band." *Contributions to Music Education* 32, nummer 1 (2005): 9-31.
- Benedek, M., Borovnjak, B., Neubauer, A. C., & Kruse-Weber, S. "Creativity and personality in classical, jazz and folk musicians." *Personality and individual differences*, 63 (2014): 117-121.
- Bergen, N. & R. Labonté. "'Everything is perfect, and we have no problems': detecting and limiting social desirability bias in qualitative research." *Qualitative health research* 30.5 (2020): 783-792.
- Bronfenbrenner, U. *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979.
- Buttsworth, L. M. & G. A. Smith. "Personality of Australian performing musicians by gender and by instrument." *Personality and Individual Differences* 18, nummer 5 (1995): 595-603.
- Cameron, J. E., M. Duffy, & B. Glenwright. "Singers take center stage! Personality traits and stereotypes of popular musicians." *Psychology of Music* 43, nummer 6 (2015): 818-830.
- Cantero, I.M. & J.A. Jauset-Berrocal, "Why Do They Choose their Instruments?" *British Journal of Music Education* 34 (2017): 203-215.
- Chen, S.M. & R. W. Howard "Musical instrument choice and playing history in post-secondary level music students: some descriptive data, some causes and some background factors." *Music Education Research* 6, nummer 2 (2004): 217-230.
- Conway, C. "Gender and musical instrument choice: A phenomenological investigation." *Bulletin of the Council for Research in Music Education* 146 (2000): 1-15.
- Cooper, P.K. & C. Burns, "Effects of stereotype content priming on fourth and fifth grade students' gender-instrument associations and future role choice." *Psychology of Music* 49, nummer. 2 (2021): 246-256.
- Cramer, K. M., E. Million & L. A. Perreault, "Perceptions of musicians: Gender stereotypes and social role theory. *Psychology of Music* 30 (2002): 164-174.
- Cutietta, R. A. & P. A. McAllister. "Student personality and instrumental participation, continuation, and choice." *Journal of Research in Music Education* 45 (1997): 282-294.
- Davidson, J. & Borthwick, S. J. "Family dynamics and family scripts: A case study of musical development." *Psychology of Music*, 30 (2001): 121-136.
- Driscoll, J. "'If I play my sax my parents are nice to me': opportunity and motivation in musical instrument and singing tuition." *Music Education Research* 11, nummer 1 (2009): 37-55.
- Droe, K. "Music preference and music education: A review of literature." *Update: Applications of Research in Music Education* 24, nummer 2 (2006): 23-32.
- Eros, J. "Instrument Selection and Gender Stereotypes. A Review of Recent Literature." *Update: Applications of Research in Music Education* 27, nummer 1 (2008): 57-64.
- Hallam, S., L. Rogers & A. Creech. "Gender differences in musical instrument choice." *International Journal of Music Education*, 26, nummer 1 (2008): 7-19.
- Harrison, A. C. & S. O'Neill. "Children's Gender-Typed Preferences for Musical Instruments. An Intervention Study." *Psychology of Music* 28 (2000), 81-97.
- _____. "Preferences and Children's Use of Gender-Stereotyped Knowledge about Musical Instruments: Making Judgments about Other Children's Preferences." *Sex Roles* 49 nummer 7/8 (2003): 389-400.
- Havermans, N., T. Wouters, & S. Groenez, S. *Which school characteristics influence parents'*

- school preferences? A rank-ordered logit regression of pre-primary school preferences in Ghent.* Gent: Steunpunt Onderwijsonderzoek, 2018.
- Hudson, M. L. *Relationships among personality types, timbre preferences, and choice of instrument by beginning band students in selected schools in southern Mississippi.* Doctoraatsthesis, The University of Southern Mississippi, 2004.
- Jagow, S. *Teaching instrumental music: Developing the complete band program.* Galesville, MD: Meredith Music, 2007.
- Kemp, A. E. *The musical temperament: Psychology and personality of musicians.* New York, NY: Oxford University Press, 1996.
- Killian J. N. & S. L. Satrom, "The effect of demonstrator gender on wind instrument preferences of kindergarten, third-grade, and fifth-grade students." *Update: Applications of Research in Music Education* 29, nummer 2 (2011): 13-19.
- Klinedinst, R. E. "Predicting performance achievement and retention of fifth-grade instrumental students." *Journal of Research in Music Education* 39 (1991): 225-238.
- Kuhlman, K. L. "The influence of timbre and other factors on the instrument choices of beginning band students." *Contributions to Music Education* (2005): 33-44.
- Langendorfer, F. "Personality differences among orchestra groups: Just a stereotype?" *Personality and Individual Differences* 44 (2008): 610-620.
- Mateos-Moreno, D. & A. Hoglert. "Why Did You (Not) Choose your Main Musical Instrument? Exploring the Motivation behind the Choice." *British Journal of Music Education* (2023), 1-12.
- MacLeod, R. B. "A comparison of aural and visual instrument preferences of third and fifth-grade students." *Bulletin of the Council for Research in Music Education* 179 (2009): 33-43.
- Marshall, N. A. & K. Shibasaki. "Instrument, Gender and Musical Style Associations in Young Children." *Psychology of Music* 40, nummer 4 (2011): 494-507.
- Mihajlovski, Z. "Personality, intelligence and musical instrument." *Croatian Journal of Education* 15, nummer 1 (2013): 155-172.
- Millican, J. S. *Starting out right: Beginning band pedagogy.* Lanham, MD: Scarecrow Press, 2012.
- _____. "Band instrument selection and assignment: A review of the literature." *Update: Applications of Research in Music Education* 35, nummer 2 (2017): 46-53.
- Nissley, N. "The 'artful creation of positive anticipatory imagery in appreciative inquiry: Understanding the 'art of' appreciative inquiry as aesthetic discourse." *Constructive discourse and human organization* nummer 1 (2004): 283-307.
- Payne, P.D. *An investigation of relationships between timbre preference, personality traits, gender, and music instrument selection of public school band students.* Doctoraatsthesis, University of Oklahoma, 2009.
- Pearson, B. & R. Nowlin, R. *Teaching band with excellence.* San Diego, CA: Neil A. Kjos Music, 2011.
- Pickering, S. & B. Repacholi. "Modifying Children's Gender-Typed Musical Instrument Preferences: The Effects of Gender and Age." *Sex Roles* 45, nummer 9/10 (2001): 623-643.
- Reardon MacLellan, C. "Differences in Myers-Briggs personality types among high school band, orchestra, and choir members." *Journal of research in music education* 59, nummer 1 (2011): 85-100.
- Rotjan, M. "Why they choose: understanding the instrument selection choices of my own elementary school string students." *Visions of Research in Music Education* 29, nr. 1 (2017): 3-15.
- Sandgren, M. "Exploring personality and musical self-perceptions among vocalists and instrumentalists at music colleges." *Psychology of Music* 47, nummer 4 (2019): 465-482.
- Schrooten, E., E. Storme E. & L. Vermeersch, "Onderzoek leerlingenevaluatie in het deeltijds kunstonderwijs." HIVA-KU Leuven – UCLL, 2023.
- Statistiek Vlaanderen. "Mediabezit." 19 maart 2024, <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/media-en-mediagebruik/mediabezit>.
- Torrance, T. A. & J. A. Bugos, "Music ensemble participation: Personality traits and music experience." *Update: Applications of Research in Music Education* 36, nummer 1

Annex 1: Geïnterviewde academies

Academie 1	
Domein	Muziek, woordkunst-drama, dans
Interessante praktijk domein	Nee
Interessante praktijk instrument	Ja
Ervaring keuzeprocessbegeleiding domein	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding instrument	Ja
Ervaring met Kunstkuur	Nee
Intensief contact lagere scholen	Nee
Katholiek/GO! j/n	Nee
Grootte stad	Groot
Grootte academie	Middelgroot
OKI	1,67
Academie 2	
Domein	Muziek, woordkunst-drama, dans
Interessante praktijk domein	Ja
Interessante praktijk instrument	Ja
Ervaring keuzeprocessbegeleiding domein	Ja
Ervaring keuzeprocessbegeleiding instrument	Ja
Ervaring met Kunstkuur	Ja
Intensief contact lagere scholen	Ja
Katholiek/GO! j/n	Nee
Grootte stad	Middelgroot
Grootte academie	Middelgroot
OKI	0,86
Academie 3	
Domein	Muziek, woordkunst-drama, BAK, dans
Interessante praktijk domein	Nee
Interessante praktijk instrument	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding domein	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding instrument	Nee
Ervaring met Kunstkuur	Nee
Intensief contact lagere scholen	Ja
Katholiek/GO! j/n	Nee
Grootte stad	Ruraal
Grootte academie	Middelgroot
OKI	1,15
Academie 4	
Domein	Muziek, woordkunst-drama, dans
Interessante praktijk domein	Nee
Interessante praktijk instrument	Ja
Ervaring keuzeprocessbegeleiding domein	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding instrument	Ja

Ervaring met Kunstkuur	Nee
Intensief contact lagere scholen	Ja
Katholiek/GOI j/n	Nee
Grootte stad	Middelgroot
Grootte academie	Middelgroot
OKI	0,92
Academie 5	
Domein	Muziek, woordkunst-drama, BAK
Interessante praktijk domein	Ja
Interessante praktijk instrument	Ja
Ervaring keuzeprocessbegeleiding domein	Ja
Ervaring keuzeprocessbegeleiding instrument	Ja
Ervaring met Kunstkuur	Ja
Intensief contact lagere scholen	Ja
Katholiek/GOI j/n	Nee
Grootte stad	Middelgroot
Grootte academie	Middelgroot
OKI	2,18
Academie 6	
Domein	Muziek, woordkunst-drama, dans
Interessante praktijk domein	Nee
Interessante praktijk instrument	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding domein	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding instrument	Nee
Ervaring met Kunstkuur	Nee
Intensief contact lagere scholen	Nee
Katholiek/GOI j/n	Nee
Grootte stad	Middelgroot
Grootte academie	Klein
OKI	0,56
Academie 7	
Domein	Muziek, woordkunst-drama, BAK
Interessante praktijk domein	Ja
Interessante praktijk instrument	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding domein	Ja
Ervaring keuzeprocessbegeleiding instrument	Nee
Ervaring met Kunstkuur	Ja
Intensief contact lagere scholen	Ja
Katholiek/GOI j/n	Nee
Grootte stad	Groot
Grootte academie	Middelgroot
OKI	2,19

Academie 8	
Domein	Muziek, woordkunst-drama, dans
Interessante praktijk domein	Nee
Interessante praktijk instrument	Ja
Ervaring keuzeprocessbegeleiding domein	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding instrument	Ja
Ervaring met Kunstkuur	Ja
Intensief contact lagere scholen	Nee
Katholiek/GO! j/n	Nee
Grootte stad	Middelgroot
Grootte academie	Middelgroot
OKI	1,49
Academie 9	
Domein	Muziek, woordkunst-drama, dans
Interessante praktijk domein	Ja
Interessante praktijk instrument	Ja
Ervaring keuzeprocessbegeleiding domein	Ja
Ervaring keuzeprocessbegeleiding instrument	Ja
Ervaring met Kunstkuur	Ja
Intensief contact lagere scholen	Ja
Katholiek/GO! j/n	Nee
Grootte stad	Middelgroot
Grootte academie	Groot
OKI	1,1
Academie 10	
Domein	Muziek, woordkunst-drama, beeld
Interessante praktijk domein	Ja
Interessante praktijk instrument	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding domein	Ja
Ervaring keuzeprocessbegeleiding instrument	Nee
Ervaring met Kunstkuur	Ja
Intensief contact lagere scholen	Nee
Katholiek/GO! j/n	Nee
Grootte stad	Middelgroot
Grootte academie	Middelgroot
OKI	0,38
Academie 11	
Domein	Muziek, woordkunst-drama
Interessante praktijk domein	Nee
Interessante praktijk instrument	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding domein	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding instrument	Nee
Ervaring met Kunstkuur	Ja
Intensief contact lagere scholen	Nee

Katholiek/GO! j/n	Nee
Grootte stad	Middelgroot
Grootte academie	Middelgroot
OKI	2,01
Academie 12	
Domein	Muziek, woordkunst-drama, BAK, dans
Interessante praktijk domein	Nee
Interessante praktijk instrument	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding domein	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding instrument	Nee
Ervaring met Kunstkuur	Nee
Intensief contact lagere scholen	Ja
Katholiek/GO! j/n	Nee
Grootte stad	Middelgroot
Grootte academie	Middelgroot
OKI	0,84
Academie 13	
Domein	Muziek, woordkunst-drama
Interessante praktijk domein	Nee
Interessante praktijk instrument	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding domein	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding instrument	Nee
Ervaring met Kunstkuur	Ja
Intensief contact lagere scholen	Nee
Katholiek/GO! j/n	Nee
Grootte stad	Groot
Grootte academie	Klein
OKI	2,19
Academie 14	
Domein	Muziek, woordkunst-drama, BAK
Interessante praktijk domein	Nee
Interessante praktijk instrument	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding domein	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding instrument	Nee
Ervaring met Kunstkuur	Nee
Intensief contact lagere scholen	Nee
Katholiek/GO! j/n	Ja
Grootte stad	Middelgroot
Grootte academie	Middelgroot
OKI	0,56

Academie 15	
Domein	BAK
Interessante praktijk domein	Nee
Interessante praktijk instrument	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding domein	Nee
Ervaring keuzeprocessbegeleiding instrument	Nee
Ervaring met Kunstkuur	Ja
Intensief contact lagere scholen	Ja
Katholiek/GO! j/n	Nee
Grootte stad	Ruraal
Grootte academie	Middelgroot
OKI	1,18

School 1	
Onderwijskoepel	GO!
Ervaring met Kunstkuur	Ja
Intensief contact met academie	Ja
Grootte stad	Groot
OKI	3.14
School 2	
Onderwijskoepel	Katholiek Onderwijs Vlaanderen
Ervaring met Kunstkuur	Ja
Intensief contact met academie	Ja
Grootte stad	Middelgroot
OKI	0,66
School 3	
Onderwijskoepel	GO!
Ervaring met Kunstkuur	Nee
Intensief contact met academie	Nee
Grootte stad	Middelgroot
OKI	0,86
School 4	
Onderwijskoepel	ovsg
Ervaring met Kunstkuur	Nee
Intensief contact met academie	Nee
Grootte stad	Ruraal
OKI	0,4
School 5	
Onderwijskoepel	Katholiek Onderwijs Vlaanderen
Ervaring met Kunstkuur	Nee
Intensief contact met academie	Ja
Grootte stad	Middelgroot
OKI	1,02
School 6	
Onderwijskoepel	Katholiek Onderwijs Vlaanderen
Ervaring met Kunstkuur	Nee
Intensief contact met academie	Ja
Grootte stad	Middelgroot
OKI	1,02

School 7	
Onderwijskoepel	Katholiek Onderwijs Vlaanderen
Ervaring met Kunstkuur	Nee
Intensief contact met academie	Ja
Grootte stad	Ruraal
OKI	0,62
School 8	
Onderwijskoepel	Katholiek Onderwijs Vlaanderen
Ervaring met Kunstkuur	Nee
Intensief contact met academie	Nee
Grootte stad	Middelgroot
OKI	1,01
School 9	
Onderwijskoepel	Katholiek Onderwijs Vlaanderen
Ervaring met Kunstkuur	Nee
Intensief contact met academie	Nee
Grootte stad	Middelgroot
OKI	0,94
School 10	
Onderwijskoepel	GO!
Ervaring met Kunstkuur	Ja
Intensief contact met academie	Nee
Grootte stad	Groot
OKI	2,15
School 11	
Onderwijskoepel	GO!
Ervaring met Kunstkuur	Ja
Intensief contact met academie	Ja
Grootte stad	Groot
OKI	1,67
School 12	
Onderwijskoepel	Katholiek Onderwijs Vlaanderen
Ervaring met Kunstkuur	Nee
Intensief contact met academie	Ja
Grootte stad	Middelgroot
OKI	0,62

